

Statens tilbud

Jordbruksforhandlingene

2007

Arbeidsdokument

5. mai 2007

Innhold:

1.	Innledning	7
2.	Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2007	8
2.1	St.meld. nr. 19 (1999-2000).....	8
2.2	Soria Moria-erklæringen.....	9
2.3	Stortingets behandling av fjorårets oppgjør.....	10
2.4	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi	10
3.	Utviklingen i jordbruket.....	12
3.1	Innledning	12
3.2	Inntektsutviklingen for jordbruket.....	12
3.3	Lønnsutviklingen for andre grupper	16
3.4	Kostnadsutviklingen	17
3.5	Arealutviklingen	18
3.6	Utviklingen i sysselsetting i jordbruket	18
3.7	Strukturutvikling.....	18
3.8	Geografisk utvikling	19
3.9	Produksjons- og markedsutvikling	20
3.10	Overføringene til jordbruket	21
3.11	Nærings- og bygdeutvikling	22
3.11.1	Nærmere om noen av ordningene	23
3.12	Likestilling og rekruttering	29
3.13	Miljø.....	30
3.13.1	Miljøstatus for jordbruket	30
3.13.2	Miljøtiltak og miljøvirkemidler i jordbruket.....	33
3.14	Økologisk produksjon og forbruk.....	35
3.14.1	Utvikling i primærproduksjonen.....	35
3.14.2	Utviklingen i markedet for økologiske produkter.....	36
3.14.3	Prosjekter og utredninger	39
4.	Foredling og omsetning	41
4.1	Prisutviklingen på matvarer.....	41
4.2	Industri og konkurranseforhold	42
4.3	Matmangfold	44
4.4	Trygg mat av riktig kvalitet	45
5.	Importvernet og internasjonale forhold	47

5.1	WTO Landbruksavtalen	47
5.2	WTO-forhandlingene.....	48
5.3	MUL-import	49
5.4	Forholdet til EU/EUs landbrukspolitikk.....	50
5.4.1	Innledning.....	50
5.4.2	Forhandlinger med EU	51
5.4.3	Forhandlinger i regi av EFTA	51
6.	Hovedtrekk i tilbudet	53
6.1	Hovedprofil.....	53
6.2	Grunnlagsmaterialet.....	54
6.3	Rammen.....	56
6.3.1	Oppbygging av rammen.....	56
6.3.2	Næringsmiddelindustrien	58
6.4	Internasjonale forhold.....	59
6.5	Miljø	59
6.6	Næringsutvikling og Landbrukets utviklingsfond.....	59
6.7	Økologisk landbruk	60
6.8	Distrikts- og strukturprofil.....	60
6.9	Andre hovedpunkter	61
6.10	Fordeling på priser og tiltak.....	61
7	Nærmere om viktige politikkområder	64
7.1	Partenes innflytelse over avtalemidlene	64
7.2	Skadefondet for landbruksproduksjon.....	64
7.3	Landbrukets utviklingsfond.....	64
7.3.1	Økonomisk oversikt over fondet.....	64
7.4	Næringsutvikling	66
7.4.1	Stiftelsen KSL Matmerk	67
7.4.2	Fylkesvise bygdeutviklingsmidler	67
7.4.3	Utviklingstiltak for geit.....	68
7.4.4	Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)	69
7.4.5	Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon	69
7.4.6	Sentrale bygdeutviklingsmidler	69
7.4.7	”Inn på tunet”	70
7.4.8	Grønt reiseliv	70

7.4.9	Skogbruk og bioenergi.....	71
7.4.10	Utviklingsprogram for innlandsfiske.....	72
7.4.11	Program for rekruttering/likestilling.....	72
7.4.12	Utviklingsprogram for frukt og grønt.....	73
7.5	Miljø.....	74
7.5.1	Nasjonalt miljøprogram.....	74
7.5.2	Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak.....	76
7.5.3	Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap.....	76
7.5.4	Verdensarvområdene.....	77
7.5.5	Regionale miljøprogram.....	77
7.5.6	Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) – kommunale midler.....	78
7.5.7	Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008).....	79
7.5.8	Andre miljøvirkemidler.....	79
7.6	Økologisk landbruk.....	80
7.6.1	Omleggings-, areal- og husdyrtilskudd.....	81
7.6.2	Andre produksjonsrettede tiltak.....	83
7.6.3	Generisk markedsføring av økologiske produkter.....	84
7.6.4	Utviklingstiltak innen økologisk landbruk.....	85
7.6.5	Forskning.....	85
7.6.6	Faglig møtearena, økologisk matproduksjon og matforbruk og utvalg for regelverksutvikling.....	85
7.7	Korn, kraftfôr og mel.....	86
7.7.1	Markedssituasjonen.....	86
7.7.2	Opplegget for kornsesongen 2007/2008.....	86
7.8	Melk.....	87
7.8.1	Kvoteordningen for melk og driftstilskudd melk.....	87
7.8.2	Prisutjevningsordningen for melk.....	88
7.9	Kjøtt og egg.....	89
7.9.1	Tiltak for å øke produksjonen av norsk storfekjøtt.....	89
7.9.2	Tiltak for å øke produksjonen av norsk sauekjøtt.....	90
7.9.3	Egg – hold av fjørfe.....	90
7.9.4	Frakttilskudd kjøtt.....	91
7.10	Frukt, grønt og poteter.....	91

7.11	Produksjonstilskudd.....	91
7.11.1	Regelverket for produksjonstilskudd og driftsfelleskap	91
7.11.2	Grunnvilkår, bunnfradrag og toppavgrensning.....	93
7.11.3	Tilskudd til dyr på beite	94
7.11.4	Flytting av kvoteåret – utslag i produksjonstilskudd og avløserordningene	94
7.11.5	Purkeringer.....	94
7.11.6	Kompensasjon til deltakere i prosjektet ”Friskere Geiter”	94
7.11.7	Digitale markslagskart (DMK)	94
7.12	Velferdsordninger	95
7.12.1	Tilskudd til avløsning ved sykdom	95
7.12.2	Tilskudd ved avløsning ved ferie og fritid.....	96
7.12.3	Tidligpensjon for jordbrukere	96
7.12.4	Tilskudd til landbruksvikarordningen.....	96
7.13	Andre politikkområder.....	98
7.13.1	Organisering av de tekniske planleggingstjenestene i landbruket	98
7.13.2	Landbrukets forsøksringer	99
7.13.3	Forskning	99
7.13.4	Gjennomgang av Jordbruksavtaleteksten	99
8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150.....	100
8.1	Budsjettmessige forhold kapittel 1150	100
8.1.1	Innledning	100
8.1.2	Overførte beløp fra 2006 og omdisponering av bevilgninger i 2007.....	100
8.1.3	Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner).....	102
8.1.4	Post 70 Markedsregulering (mill. kroner).....	102
8.1.5	Post 74 Pristilskudd (mill. kroner).....	102
8.1.6	Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)	103
8.1.7	Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner).....	103
8.1.8	Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner).....	104
8.1.9	Kapittel 4150 Markedsordningen for korn (mill. kroner).....	104

1. Innledning

Statens forhandlingsutvalg viser til Jordbrukets forhandlingsutvalgs arbeidsdokument av 26.04.07 og legger med dette fram statens tilbud i jordbruksforhandlingene i 2007. Tilbudet legges fram som grunnlag for videre forhandlinger.

For bevilgninger over statsbudsjettet omfatter forhandlingene kalenderåret 2008 og omdisponeringer innenfor rammen for 2007. Videre skal det forhandles om målpriser for perioden 01.07.07-30.06.08. Statens forhandlingsutvalg foreslår at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter tas i forbindelse med gjennomgang av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2-5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Relevante deler av det politiske grunnlaget, St.meld. nr. 19 (1999-2000) og Stortingets behandling av denne, og Regjeringens Soria Moria-erklæring er også gjengitt i tilknytning til enkelte kapitler i dokumentet. Videre er Stortingets behandling av løpende jordbruksavtaler omtalt. Kapittel 6 omtaler hovedtrekkene i tilbudet og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder.

2. Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2007

2.1 St.meld. nr. 19 (1999-2000)

St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon ble behandlet i Stortinget 09.05.00. I Innst. S. nr. 167 slutter flertallet i Næringskomiteen seg til hovedpunktene i meldingen. Det legges til grunn at jordbruksoppkjøret skal baseres på de mål og retningslinjer som er trukket opp for landbrukspolitikken gjennom Stortingets behandling av St.meld. nr. 19. Meldingen legger vekt på landbrukets samlede bidrag til samfunnsnytte på kort og lang sikt. Det er lagt vekt på en helhetlig politikk som omfatter hele verdikjeden og betydningen av økt forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken. I komiteens merknader heter det bl.a.:

"Komiteen mener landbruket i tråd med samfunnets behov skal:

- produsere helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser
- produsere andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser
- produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og sikre en langsiktig matforsyning.

Komiteen vil understreke at sumvirkningen av landbrukets ulike funksjoner representerer næringens totale samfunnsnytte, og legger til grunn at en attraktiv landbruksnæring og aktiv matproduksjon over hele landet er et viktig grunnlag for å få løst sentrale samfunnsoppgaver på en god måte.

Komiteen mener norsk jordbruk både på kort og lang sikt skal bidra til å sikre forbrukerne en stabil og god matforsyning. Jordbruket skal produsere for å dekke etterspørselen etter varer det er naturlig grunnlag for å produsere i Norge, innenfor de til enhver tid gjeldende handelspolitiske rammer. Produksjonsmengden må tilpasses slik at markedet balanseres over tid. Maten skal produseres på en etisk akseptabel og økologisk og samfunnsmessig bærekraftig måte."

"Komiteen understreker at landbruket er en langsiktig næring. Derfor er komiteen enig i at løpende produksjon er en forutsetning for forsyningssikkerheten på lang sikt, sammen med et vern om jordressursene som bidrar til å bevare produksjonsgrunnlaget. Komiteen peker på at internasjonale rammevilkår for handel med jordbruksvarer må ta høyde for nasjonal politikk for en langsiktig forsyningssikkerhet."

"Komiteen vil peke på at en forbrukerorientering av matproduksjonen har flere sider. Virkemidler som bidrar til god matforsyning og trygge matvarer må fortsatt videreutvikles... Komiteen vil samtidig understreke at økt utvalg, et velfungerende marked og lavere matvarepriser er viktige elementer i en orientering mot forbrukerinteressene. Komiteen viser i den forbindelse til behovet for differensierte matpriser ut fra betalingsvilligheten til ulike kundegrupper for et differensiert produktspekter... Komiteen vil peke på betydningen av reell konkurranse både i næringsmiddelindustrien og i detaljhandelen."

"Komiteen legger til grunn at norsk landbruks bidrag til bosetting og sysselsetting i distriktene forutsetter livskraftige driftsenheter og attraktive arbeidsplasser i næringen... Komiteen ønsker å videreføre et desentralisert jordbruk med en variert bruksstruktur som alternativ til en mer industrialisert næring. Hensynet til dyrevern og dyrehelse må vektlegges når kravet om mer effektive driftsformer vurderes."

2.2 Soria Moria-erklæringen

I Soria Moria-erklæringen heter det om landbruksområdet innenfor næringspolitikken:

”Landbruket spiller en viktig rolle for bosetting og sysselsetting i store deler av landet. Landbruket i Norge har flere funksjoner: produsere trygg mat og sikre matforsyningen og samtidig bidra til sysselsetting og bosetting over hele landet. Landbruket er mangfoldig og omfatter jordbruk, skogbruk, beitebruk og reindrift, og den er viktig også for næringer som reiseliv, kultur og næringsmiddelindustri. Norsk matjord er en begrenset ressurs som det er et nasjonalt ansvar å ta vare på for våre etterkommere. Målet er å opprettholde et levende landbruk over hele landet.

Regjeringen vil:

- Sikre utøvere i landbruket inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper.
- Videreføre markedsordningene. Samvirkets rolle som markedsregulator skal sikres.
- Sikre et landbruk med en variert bruksstruktur over hele landet. Strukturprofilen må styrkes,
- Kanaliseringspolitikken skal opprettholdes og driftstilskuddsordningen gis en klarere distriktprofil. Virkemiddelbruken må stimulere til økt beiting med husdyr for å kunne opprettholde et åpent kulturlandskap.
- Gi velferdsordningene en spesiell prioritet gjennom forslag til bedre avløserordninger og sikring av ferie og fritidsmuligheter.
- Prioritere bønder som henter en vesentlig del av sysselsetting og inntekt fra gården og fra annen primærnæringsvirksomhet
- Ha en totalgjennomgang av WTO-forhandlingenes konsekvenser for norsk landbrukspolitik. I en nær dialog med næringen vil vi legge grunnlaget for utforming av virkemidler i tråd med Stortingets mål for landbrukspolitikken og internasjonale forpliktelser.
- Ha et sterkt importvern for innenlandsk landbruksproduksjon.
- Det er ikke grunnlag for nye innrømmelser under artikkel 19 i EØS-avtalen så lenge de pågående forhandlingene i WTO foregår.
- Videreutvikle verdiskapingsprogrammene for mat, trevirke og reindrift, og stimulere til utvikling av nisjeprodukter, satse på bygdeutviklingstiltak og bioenergi og utvikle en ny politikk for fjellområdene.
- Bidra til å øke videreførelsen av norske trevarer, og videreutvikle en nasjonal skogpolitikk der staten tar et medansvar for planting og ungsogpleie. De økonomiske støtteordningene til skogbruket skal forbedres.
- Utrede en gunstig låneordning i forbindelse med etablering innen landbruket slik at generasjonsskifte og rekruttering kan sikres bedre.
- At det skal være et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2015 skal være økologisk.
- Prioritere dyrevelferd og bedre kapitaltilgangen i næringen slik at nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet kan imøtekommes. Ordninger må utformes på en slik måte at man samtidig ivaretar målet om mangfold og variasjon i bruksstørrelse.
- At Mattilsynet i større grad skal finansieres av offentlige midler med bakgrunn i at det oppfyller en offentlig kontrollfunksjon.
- At bøndenes rett til å bruke formeringsmateriale fra egen avling ikke skal svekkes.”

Erklæringen omfatter spørsmål både innenfor og utenfor jordbruksavtalens ansvarsområde.

2.3 Stortingets behandling av fjorårets oppgjør

Ved behandlingen av fjorårets jordbruksoppgjør (jf. Innst. S. nr. 236 2005-2006), uttalte et flertall bestående av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet:

”Dette flertallet imøteser det videre arbeidet med tiltak for å nå målene i regjeringserklæringen. Dette flertallet vil peke på at årets oppgjør er starten på en kursendring i landbrukspolitikken. Årets oppgjør må ses i sammenheng med behandlingen av innretningen på kommende års jordbruksoppgjør.”

Flertallet i komiteen, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, uttalte at de:

”legg stor vekt på å ha ein matproduksjon som tek omsyn til matsikkerhet, lokale tradisjonar og naturgrunnlaget. For å sikre nasjonal matsikkerheit er det viktig å halde oppe evnen til matproduksjon i norsk jordbruk. Vidare er eit aktivt landbruk i alle delar av landet eit viktig virkemiddel for å oppretthalde hovudtrekka i det busetnadsmønster vi har i dag. Fleirtalet vil leggje til rette for ein variert bruksstruktur som både tek omsyn til tradisjonelle familiebruk og gir høve til ulike formar for samarbeid. Saman med eit aktivt jordbruk, vil fleirtalet leggje til rette for ein livskraftig næringsmiddelindustri.”

2.4 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

Regjeringen vil føre en politikk som bygger på rettferdighet og felleskap. Med utgangspunkt i den nordiske modellen vil Regjeringen fornye og utvikle de offentlige velferdsordningene og bidra til et arbeidsliv der alle kan delta. Regjeringen vil legge til rette for økt verdiskaping og utvikling i hele landet innenfor rammer som sikrer at kommende generasjoners muligheter for å dekke sine behov ikke undergraves. Dette krever en ansvarlig politikk med vekt på natur- og miljøhensyn, en langsiktig forvaltning av nasjonalformuen, et bærekraftig pensjonssystem og en sterk offentlig sektor. De ulike delene av politikken må virke sammen for å nå disse målene.

Regjeringen vil følge handlingsregelen for budsjettpolitikken. Handlingsregelen sikter mot en gradvis og forsvarlig økning i bruken av oljeinntekter over statsbudsjettet, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Statens pensjonsfond – Utland, anslått til 4 pst. pr år. En jevn og gradvis økning i bruken av oljeinntekter over statsbudsjettet legger til rette for en stabil utvikling i norsk økonomi.

Norsk økonomi er inne i en sterk høykonjunktur. Veksten i BNP for Fastlands-Norge har vært om lag 4½ pst. pr år de siste tre årene. Lave renter og sterk inntektsvekst har understøttet en markert oppgang i husholdningenes etterspørsel. Samtidig har god lønnsomhet og høy kapasitetsutnyttelse bidratt til sterk vekst i fastlandsbedriftenes investeringer. En kraftig økning i oljeinvesteringene har også trukket innenlandsk etterspørsel opp.

Den vedvarende, sterke veksten har gitt seg utslag i et meget stramt arbeidsmarked og klare presstendenser i norsk økonomi. Arbeidsledigheten har ikke vært lavere

siden slutten av 1980-tallet. Stadig flere bedrifter melder om problemer med å skaffe kvalifisert arbeidskraft, og antall arbeidsledige per ledige stilling er svært lavt historisk sett.

Til nå i denne høykonjunkturen har korttids arbeidsinnvandring fra de nye EØS-landene bidratt til å avhjelpe flaskehalser og dempe lønnsveksten i enkelte næringer. Det er usikkert hvor mye arbeidsinnvandring som kan forventes framover. Høy økonomisk vekst i både nye og gamle EU-land tilsier imidlertid at det ikke kan ventes det samme bidraget fra arbeidsinnvandring til Norge framover som hittil.

Prisstigningen er fortsatt lavere enn inflasjonsmålet, bl.a. på grunn av lav importert prisvekst. Norges Bank har satt opp renten gradvis til 4 pst. og varslet ytterligere økninger i år og neste år til 5 - 5¼ pst.

Tilstrammingen av arbeidsmarkedet bidro til at lønnsveksten tok seg opp i annet halvår i fjor. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) anslår nå årslønnsveksten for 2006 til 4,1 pst., dvs. vel ¼ prosentpoeng høyere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2007. Lønns- og kostnadsnivået i Norge er høyt sammenliknet med nivået hos våre handelspartnere, og lønnsveksten ligger også i år an til å bli klart høyere i Norge enn hos mange av disse landene. Dersom prisene på norske eksportprodukter skulle falle vesentlig tilbake eller kronen styrke seg, kan lønnsomheten i næringslivet raskt komme under press. Dette kan få negative følger for produksjon og sysselsetting, på samme måte som i 2002 og 2003.

3. Utviklingen i jordbruket

3.1 Innledning

Dette kapitlet skal belyse utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp. Det vil ikke være mulig å avlese virkningene av den løpende politikken i utviklingen fra år til år, og virkningene av betydelige endringer i virkemiddelbruken vil først vise seg over tid. Videre vil det i de fleste sammenhenger ikke være mulig å vurdere utviklingen i relasjon til enkeltvirkemidler, men i forhold til den helhetlige virkemiddelbruken.

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge fram og bearbeide grunnlagsmateriale for jordbruksoppgjøret. Nemnda består av representanter fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norges Bondelag, Statistisk sentralbyrå, Landbruks- og matdepartementet, Finansdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet, i tillegg til en uavhengig leder. Det er en tradisjon for at nemnda i alle viktige prinsipielle spørsmål arbeider seg frem til en faglig enighet.

Materialet som BFJ utarbeider til jordbruksoppgjøret består av følgende tre rapporter:

- Jordbrukets totalregnskap og budsjett: Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk og vederlag til arbeid og egenkapital.
- Referansebruksberegninger for jordbruket: Beregningene er basert på NILFs Driftsgranskinger og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken: Her vises utviklingen innenfor sentrale områder som priser, kostnader, inntekter viser.

Mye av tallmaterialet som presenteres videre i dette kapitlet er hentet fra disse publikasjonene, og for mer utfyllende statistikk vises det til tallmaterialet fra Budsjettnemnda.

3.2 Inntektsutviklingen for jordbruket

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen, avgitt fra Budsjettnemnda for jordbruket. Totalkalkylen omfatter inntekter fra tradisjonelt jord- og hagebruk, og inkluderer strukturendringer. For jordbrukere som selvstendig næringsdrivende er det flere forhold som påvirker inntektene det enkelte år. Utøverne vil selv måtte ta ansvaret for å utnytte de muligheter jordbruksoppgjøret og markedet gir.

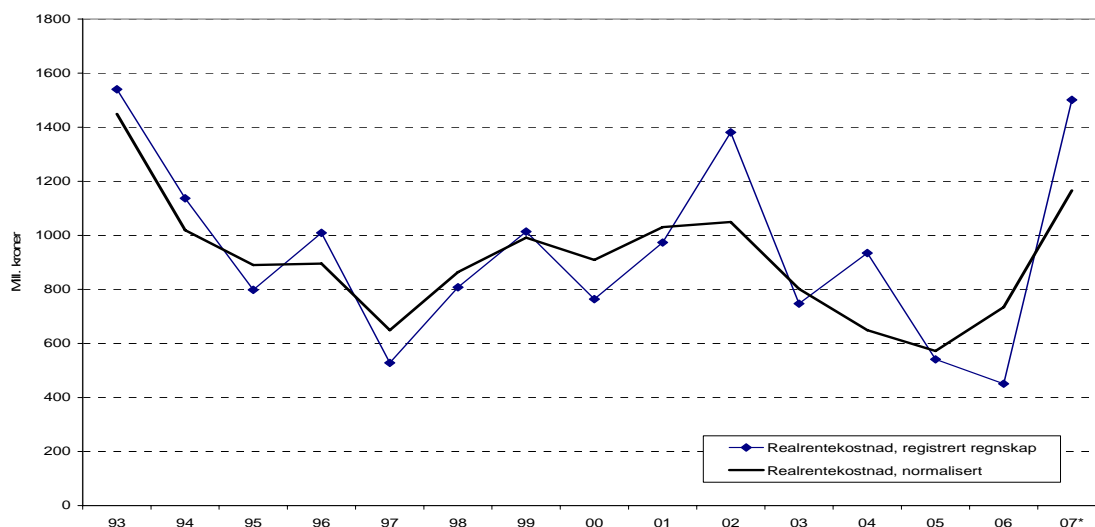
Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med, bortsett fra kjøreinntekter for utstyr som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylens normaliserte regnskaper vil derfor ikke gi et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen har ikke, og kan ikke ha, samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk og inntektsutviklingen bør vurderes over noe tid. Revisjon av dataserier og beregningsprinsipper gjør at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling kan variere mellom beregningsår. Til årets beregninger er tidsseriene endret for investeringer, eget arbeid ved investeringer, vedlikehold og energikostnader (ny undersøkelse fra SSB). Det gjør at beregnet inntektsnivå i Totalkalkylens tall for de siste årene ligger på et noe lavere nivå enn beregnet i fjor. Også produktivitetsutviklingen for siste 10-årsperioden er noe svakere enn beregnet i fjor, bl.a. pga. større kostnadsvekst. Endringen i nivå for året 2006 i forhold til fjorårets budsjett, er for de viktigste postene:

- Energi og smøremidler, 362 mill. kroner høyere
- Vedlikehold, 260 mill. kroner høyere
- Arbeidsinntekter ved investeringer, 137 mill. kroner lavere

I normaliserte regnskaper har nemnda fra i år også glattet ”effekt av finansiering” ved beregning av jordbrukets normaliserte realrentekostnad. Også dette endrer tallseriene bakover i tid, men ikke nivået over tid. Det gir en mer stabil realrentekostnad, og dermed et uttrykk for den underliggende inntektsutviklingen som i mindre grad varierer mellom enkeltår som følge av varierende vekst i konsumprisindeksen.

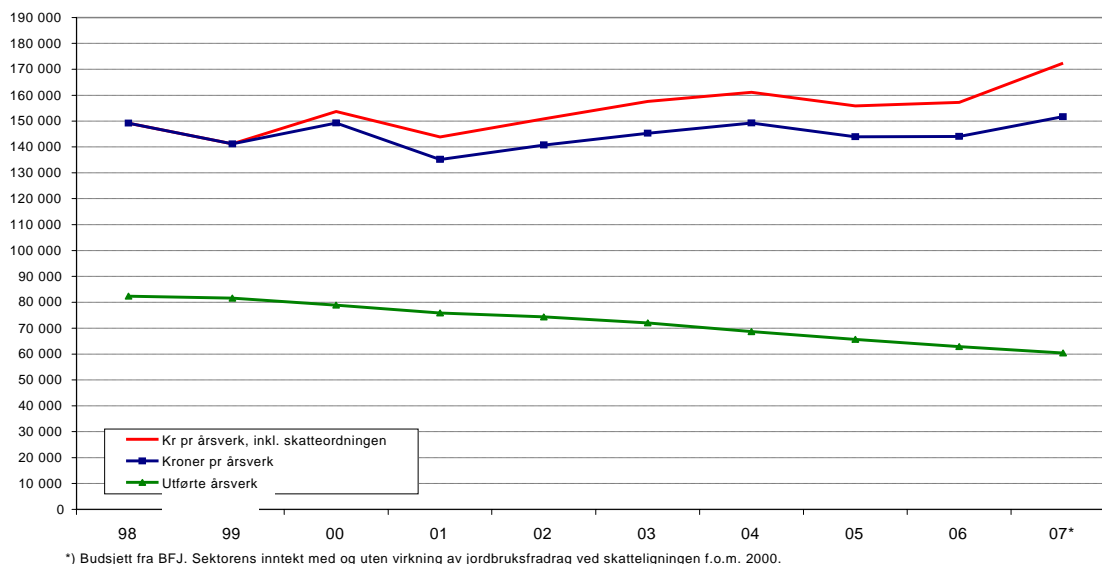
Figuren under viser forskjellen mellom den uglattede serien for realrentekostnaden, som benyttes i registrert regnskap, og den glattede serien som Budsjett-nemnda fra i år benytter i normalisert regnskap, slik de framkommer i Utredning nr. 1.

Figur 3.1 Budsjett-nemndas serier for realrentekostnad i registrert regnskap og normalisert regnskap, hvor realrenten er beregnet med 3 års glidende gjennomsnitt av prisstigningen over 3 år. Mill. kroner.

Figur 3.2 viser vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk etter normaliserte regnskaper i Totalkalkylen. Totalkalkylen gjøres opp før skatt. Jordbruksfradraget ved ligningen ble vesentlig utvidet i forbindelse med forhandlingene i fjor. Inntektsvirkningen av fradraget er lagt til i figur 3.2 og tabell 3.1.

På grunn av variasjonen i inntektene i jordbruket mellom år, vil beregning av den underliggende inntektsutviklingen være avhengig av hvilke år en tar utgangspunkt i. Gjennomsnittlig prosentvis inntektsvekst er både for den siste femårsperioden og den siste tiårsperioden i årets normaliserte regnskap beregnet til om lag 2 ¾ prosent pr år. Det er klart lavere enn for andre grupper.

Figur 3.2 Antall årsverk og inntekt pr årsverk i jordbruket i perioden 1998-2007.

Tabell 3.1 viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital fra 2005 til budsjetterte tall for 2007 i følge Budsjettnemnda. Brutto inntekter i perioden øker med 1,1 mrd. kroner. Det er en større vekst i brutto inntekter enn på mange år. Det skyldes både økte produksjonsvolum, økte produsentpriser og økte direkte tilskudd. Samtidig øker kostnadene med 1,4 mrd. kroner i perioden. Kostnadene omtales i kap. 3.3. Fra 2005 til 2006 er det beregnet en økning i inntekt pr. årsverk på knapt 1 prosent. Fra 2006 til 2007 forventes en økning på om lag 9 ½ prosent, når inntektsverdien av jordbruksfradraget er inkludert. Fjorårets avtale la i utgangspunktet til rette for en inntektsvekst på 6 ½ pst. Sterkere inntektsvekst enn lagt til grunn skyldes særlig volumvekst i inntektene og klar forbedring av markedsbalansen i svineholdet.

Tabell 3.1 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt vederlag til arbeid og egenkapital i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper

	2005	2006	2007	06/05	07/06
Produksjonsinntekter	20 575	20 941	21 346	1,8 %	1,9 %
Direkte tilskudd	8 520	8 545	8 849	0,3 %	3,6 %
Sum inntekter, mill kr	29 095	29 486	30 195	1,3 %	2,4 %
Driftskostnader	13 549	13 942	13 928	2,9 %	-0,1 %
Kapitalkostnader	6 084	6 480	7 102	6,5 %	9,6 %
Sum kostnader, mill kr	19 632	20 423	21 030	4,0 %	3,0 %
Vederlag arbeid og egenkapital, mill kr	9 462	9 063	9 165	-4,2 %	1,1 %
Antall årsverk	65 700	62 900	60 400	-4,3 %	-4,0 %
Kroner pr årsverk	144 000	144 100	151 700	0,1 %	5,3 %
Verdi skatteordning, kr pr årsverk	11 900	13 100	20 700		
Totalt, kroner pr årsverk	155 900	157 200	172 400	0,8 %	9,7 %

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket.

Referansebrukene

Budsjettnemndas referansebruksberegninger viser gjennomgående inntektsvekst for alle produksjoner i 2007, ikke minst for sau og ammeku, og spesielt stor økning for svin/korn som følge av bedre markedsbalanse. Grovt sett viser referansebruksberegningene, som normaliserte regnskaper, en vekst på vel 15.000 kroner pr årsverk fra 2006 til 2007. Det er noe lavere prosentvis vekst (vel 8 prosent som et grovt veid gjennomsnitt) enn det budsjettnemndas normaliserte regnskaper viser. Dette er fordi referansebrukene har et høyere inntektsnivå. Som de foregående år er inntektsnivået per årsverk lavest for referansebrukene med sau og ammeku. Nytt i årets BFJ-materiale er referansebruk med fjørfekjøtt og økologisk melkeproduksjon. Iflg. disse beregningene er inntektsnivået i økologisk melk om lag som for øvrige bruk med noenlunde samme driftsomfang.

Tabell 3.2 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene. Inntektsverdien av jordbruksfradraget ved ligningen er lagt til. Kroner og prosentvis endring.

	2005	2006	2007	05 til 06	06 til 07
Melk og storfe, 17 årskyr	187 400	188 000	200 800	0,3 %	6,8 %
Korn, 305 daa, landet	202 200	202 600	211 300	0,2 %	4,3 %
Sau, 127 vinterfôra, landet	123 300	136 900	153 500	11,0 %	12,1 %
Melkegeit, 79 årsgeiter	191 700	194 000	208 000	1,2 %	7,2 %
Svin og korn	268 600	242 100	289 200	-9,9 %	19,5 %
Egg og korn	208 000	245 100	272 500	17,8 %	11,2 %
Poteter og korn	226 300	228 900	238 800	1,1 %	4,3 %
Ammeku/storfeslakt	133 900	132 100	154 500	-1,3 %	17,0 %
Frukt/bær og sau/geit	150 400	158 300	176 400	5,3 %	11,4 %
Fjørfekjøtt og planter	227 400	236 600	237 400	4,0 %	0,3 %
Økologisk melk, 22 årskyr	205 100	203 100	217 600	-1,0 %	7,1 %

3.3 Lønnsutviklingen for andre grupper

Tabell 3.3 viser lønnsutviklingen fra 2005 til 2006, samt for perioden 1996-2006 for en del grupper. Inntektsutviklingen for selvstendige næringsdrivende er ikke tatt med. Det statistiske materiale er svakere for denne gruppen og vil normalt svinge mer enn for andre.

Tabell 3.3 Lønnsutviklingen i prosent for alle grupper og for to hovedgrupper av lønnstakere

	I alt 1996- 2006	Gjennomsnitt per år 1996-2006	I alt 2001- 2006	Gjennomsnitt per år 2001-2006	Vekst 2005- 2006
Årslønn ¹ alle grupper	56,6	4,6	22,9	4,2	4,1
Årslønn ¹ NHO-bedrifter i industrien, arbeidere og funksjonærer	57,2	4,6	23,7	4,3	4,3
Årslønn ¹ offentlig forvaltning	57,6	4,7	24,9	4,5	4¼
Lønn ² pr. normalårsverk ³	60,5	4,8	23,9	4,4	4,1

¹ Den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av et år, dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Det forutsettes at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mv.

² Lønn ekskl. arbeidsgiveravgift. Dette innebærer lønn inkl. overtidsgodtgjørelse, naturallønn og sosiale ytelser som lønnstakerne mottar.

³ Summen av antall heltidsansatte og deltidsansatte omregnet til heltid (SSB).

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene og Statistisk sentralbyrå

Årslønnsveksten består av overheng, tillegg og glidning. Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av et år ligger over gjennomsnittet for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten vil bli fra et år til det neste, dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Beregningsutvalgets anslag for lønnsoverhenget inn i 2007 i en del tariffområder ligger i området 1,2 til 2,9 prosent. Gjennomsnittlig overheng for alle grupper anslås til 2 prosent. I tillegg ble det i 2006 i noen områder avtalt tillegg for 2007 som bidrar til å trekke opp lønnsveksten med ¼ prosent i 2007.

Lønnsoppgjørene i 2007

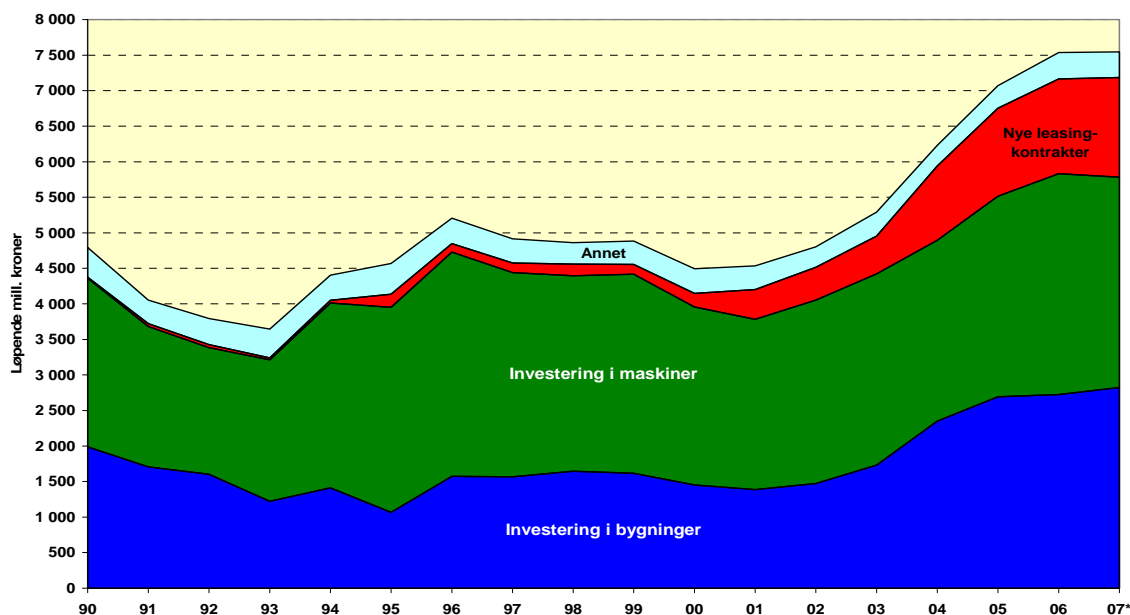
I årets lønnsoppgjør som er et mellomoppgjør, foreligger det forhandlingsresultater i flere av de store forhandlingsområdene.

For arbeidere i LO/NHO-området er rammen for oppgjøret anslått til 4,5 prosent fra 2006 til 2007. I HSH-området er forhandlingsresultatet også anslått til 4,5 prosent. I staten er oppgjøret anslått til 4,8 prosent. I kommunesektoren er oppgjøret anslått til mellom 4,8 og 4,9 prosent.

3.4 Kostnadsutviklingen

På kostnadssiden er det i hovedsak kraftfôrkostnadene og i noen grad kapitalkostnadene som er direkte påvirket av jordbruksoppgjøret. Tabell 3.1 viser kostnadsutviklingen i jordbrukssektoren, i følge Budsjettnemnda for jordbruket. Kostnadsendringene inkluderer både volum- og prisendringer.

Kostnadene i jordbruket øker iflg. BFJ med 1,4 mrd. kroner i perioden 2005 til 2007. Om lag en milliard kroner av dette er vekst i kapitalkostnadene, som følge av økte investeringer, leasing av maskiner og økende realrente. Figur 3.3 viser at bruttoinvesteringene i nominelle verdier har økt med om lag 65 prosent siden århundreskiftet.

Figur 3.3 Utviklingen i bruttoinvesteringene. Løpende kroner.

Også driftskostnadene øker, selv om volumet er svakt fallende. Den største posten under driftskostnader er kraftfôr, hvor Budsjettnemnda regner med at både volumet og prisene vil øke med i overkant av 2 pst. fra 2005 til 2007. For driftskostnadene samlet anslås utviklingen å være stabil fra 2006 til 2007, der energikostnadene trekker ned og faller med om lag 275 mill. kroner, tilsvarende vel 12 pst.

3.5 Arealutviklingen

I perioden 1989-2000 var det en økning i totalt jordbruksareal i drift på 4,8 pst. Denne utviklingen har nå flatet ut. For perioden 2000-2006 er totalt jordbruksareal i drift estimert til å bli redusert med 0,9 pst., jf. tabell 3.3. Nedgangen i jordbruksarealet henger sammen med reduksjon i arealet med korn og oljevekster og andre åpen åker-vekster. Arealet med eng og beite har økt i samme periode.

Tabell 3.4 Utviklingen i jordbruksareal fordelt på ulike vekster (1000 dekar)

År	1989	1995	2000	2004	2005	2006 ¹	Endring 2000-2006
Korn og oljevekster	3530	3449	3370	3283	3252	3184	-5,5 %
Eng og beite	5480	5926	6444	6552	6550	6608	2,5 %
herav overflatedyrket	1095	1294	1583	1660	1692	1723	8,8 %
Andre vekster	946	809	622	562	552	548	-11,9 %
Jordbruksareal i drift i alt	9956	10184	10436	10397	10354	10340	-0,9 %

¹ Foreløpige tall for 2006.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.6 Utviklingen i sysselsetting i jordbruket

Jordbruket sto for 3,1 pst. av samlet sysselsetting i 2006. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer. Tabell 3.4 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift og antall årsverk siden 1979. På 90-tallet var den gjennomsnittlige årlige nedgangen i antall årsverk på 2,4 pst. pr. år. Etter 2000 har den årlige avgangen vært klart høyere, men etter 2005 viser tallene fra BFJ en noe redusert avgangtakt både for antall årsverk og antall jordbruksbedrifter. BFJ anslår nå en reduksjon i antall årsverk på 4 pst. fra 2006 til 2007 og 3,5 pst. reduksjon til 2008. Fra 2007 til 2008 anslår BFJ reduksjonen i antall jordbruksbedrifter til 3 pst.

Tabell 3.5 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1000 stk. for landet 1979-2007

År	1979	1989	1999	2003	2005	2006*	2007 ¹
Antall jordbruksbedrifter	125,3	99,4	70,0	65,6	53,0	51,2	49,6
Antall årsverk	134,6	101,2	81,6	72,0	65,7	62,9	60,4

*) Foreløpige tall

¹) Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket.

3.7 Strukturutvikling

Totalt antall jordbruksbedrifter¹ har gått ned fra 99 400 til 51 199 (-44 pst.) i perioden 1989 til 2006. Fra 1999 til 2006 ble antall jordbruksbedrifter redusert med 27 pst. og en stadig større andel har over 200 dekar jord. Fra og med 1999 har det også vært en reduksjon i antallet jordbruksbedrifter mellom 200 og 300 dekar. Gjennomsnittlig antall dekar pr. jordbruksbedrift på landsbasis har økt fra 100

¹ Begrepet "driftsenhet" ble fra 2004 byttet ut med "jordbruksbedrift". Når begrepet "bruk" benyttes i tabeller, betyr det mer presist "jordbruksbedrift" for årene etter 1999.

dekar i 1989 til 202 dekar i 2006. Arealet på jordbruksbedriftene som går ut av drift overtas i hovedsak av andre jordbruksbedrifter ved salg og spesielt ved leie. Leid areal er mer enn doblet i perioden 1979-2006 og utgjorde ca. 4 mill. dekar, tilsvarende 39 pst. av arealet, i 2006.

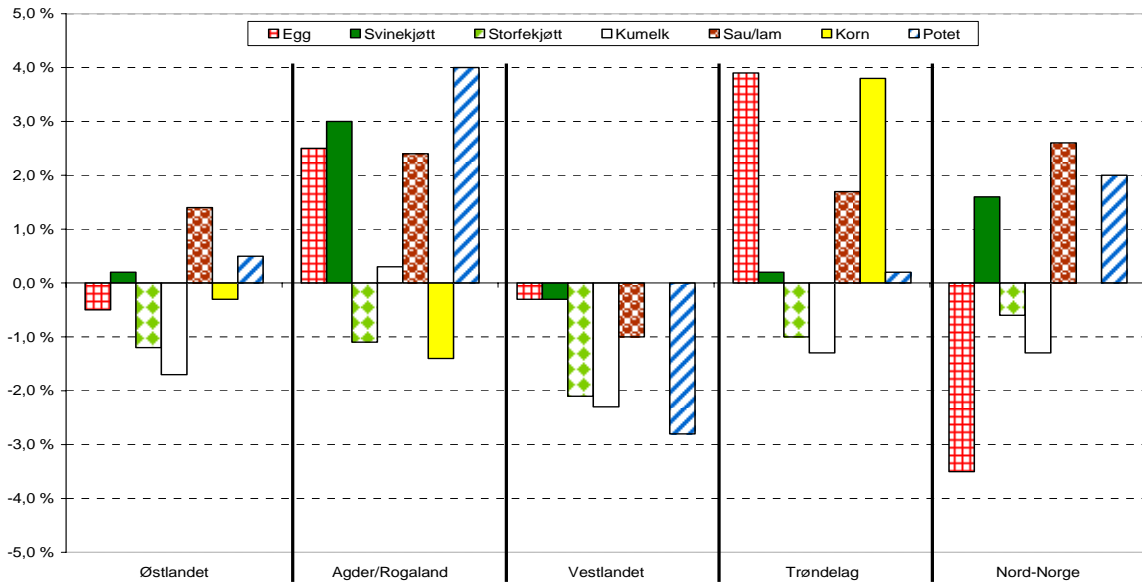
Antall jordbruksbedrifter med melkeproduksjon er redusert med 35 pst. i perioden 1999 til 2006, og utgjorde i 2006 14 746 bedrifter. I samme periode er antallet samdrifter i melkeproduksjonen mer enn firedoblet. Antall godkjente samdrifter var ved utgangen av 2006 1 868 mot 432 i 1999. I 2006 var det i gjennomsnitt 2,3 deltagere i samdrifter med melkeproduksjon, og 23,4 pst. av total melkekvote var i samdrifter.

Det har gjennomgående vært en betydelig strukturendring i alle produksjoner de senere årene. For korn har f.eks. gjennomsnittsarealet pr. jordbruksbedrift økt fra 153 dekar i 1999 til 200 dekar i 2006. Gjennomsnittlig antall verpehøner pr. bruk har økt fra omtrent 780 til 1580 i samme periode. I 2006 var gjennomsnittlig besetningsstørrelse 52 for jordbruksbedrifter med purker mot 26,5 i 1999. Besetningsstørrelsen er dermed nesten doblet siden 1999. Gjennomsnittlig antall melkekyr pr. bruk økte fra 14 i 1999 til 17,6 i 2006. Gjennomsnittlig kvote på kumelk har økt med 41,9 pst. fra 1998-2006, og utgjorde 103 938 liter i 2006. Videre har melkeytelsen pr. ku økt årlig siden 2000, med gikk så vidt ned i 2006. Den forventes å øke igjen i 2007.

3.8 Geografisk utvikling

Den relative fordelingen av antall jordbruksbedrifter med ulike produksjoner har holdt seg forholdsvis stabil mellom regioner siden 1989. Fra 1999 til 2006 har den årlige prosentvise reduksjonen relativt sett vært størst i Nord-Norge, Agder og på Vestlandet, mens den i perioden 1989-1999 var størst på Østlandet og i Nord-Norge. I 2006 var 42 pst. av jordbruksbedriftene lokalisert på Østlandet, 21 pst. på Vestlandet, 14 pst. i Agder/Rogaland, 14 pst. i Trøndelag, og 9 pst. i Nord-Norge.

Den marginale reduksjonen i jordbruksareal i drift fra 1999 til 2006 har først og fremst foregått på Vestlandet, i Agderfylkene og i Troms og Nordland. Hordaland har hatt den største reduksjon i jordbruksareal i drift perioden, på 8 pst. Generelt er det en reduksjon i åpen åker arealene, mens eng- og beitearealene har hatt en svak økning i perioden 1999-2006. Figur 3.4 viser prosentvis endring i produksjonen i landsdelene for noen hovedprodukter fra 1999 til 2006.

Figur 3.4 Prosentvis endring i produksjon fra 1999 til 2006. Kilde: BFJ

Vestlandet har hatt svakest produksjonsutvikling for de fleste produksjoner, med unntak for ammeku. Saueproduksjonen har for eksempel hatt en reduksjon på 32 % fra 1999 til 2006. Vestlandet har også størst reduksjon i arbeidsforbruk og er den eneste landsdelen med en viss reduksjon i både totalareal og areal av eng/beite.

Reduksjonen i arbeidsforbruk viser ikke markante forskjeller om kommunene deles inn etter sentralitet eller etter virkeområde for distriktpolitiske virkemidler.

3.9 Produksjons- og markedsutvikling

Siden 1980 har produksjonen av de fleste jordbruksvarer i Norge holdt seg forholdsvis stabil eller vært noe økende. Utviklingen over tid viser en årlig prosentvis økning i kornproduksjonen fra 1999-2006 på 0,08 pst. Kornproduksjonen er følsom for værforholdene og vil derfor variere fra år til år. I 2006 ble det produsert 1230 mill. kg. korn i Norge. For storfekjøtt, svin, sau og lam har produksjonen vært jevnt økende siden 1980. Produksjonen av fjørfekjøtt har hatt en sterk økning siden 1980, og nesten seksdoblet seg fra 10,5 mill. kg i 1979 til 62,5 mill. kg i 2006. For melk har produksjonen vært synkende frem til 2000, men deretter har produsert mengde vært stabil på ca. 1500 mill. liter.

På slutten av 90-tallet påførte overproduksjon produsentene store inntektstap og bidro til uønskede samfunnsøkonomiske kostnader. Mellom 2001 og 2004 var markedet i langt større grad i balanse. Også for kjøtt ble markedsbalansen vesentlig bedret, og det har delvis oppstått situasjoner med markedsunderskudd, spesielt for storfe.

Totalt brutto pristap for jordbruket inkluderer pristap i forhold til avtalepris og økt omsetningsavgift utover avgift ved markedsbalanse. Dette utgjorde til sammen 464 mill. kroner i 2005 og 474 mill. kroner i 2006. Brutto pristap er beregnet å gå ned til 292 mill. kroner i 2007. For alle årene er hovedvekten av pristapet knyttet til

svin. Budsjettnemnda har prognosert en reduksjon i pristap for 2007 på alle målprisproduktene.

Tabellen nedenfor viser Budsjettnemndas anslag for brutto pristap på grunn av markedsoverskudd i mill. kroner, samt prisavviket i forhold til målpris og økt omsetningsavgift i forhold til anslått avgift ved markedsbalanse.

Tabell 3.6 Brutto pristap på grunn av markedsoverskudd i millioner kroner og prisavvik i kroner pr. kilo i 2006 og 2007.

2006	Storfe	Sau/lam	Gris	Egg	Fjørfe	Korn/oljefrø	Totalt
Økt omsetningsavgift 1)	0,53	0,32	1,43	0,20	-0,30	0,015	
Svikt i engrospris 1)	0,54	0,18	1,59	0,18	-0,05		
Sum tap	1,07	0,50	3,02	0,38	-0,35	0,015	
Salgsproduksjon, mill. kg	85,2	24,6	115,9	50,4	53,2	1192,9	
Brutto pristap pga. markedsoverskudd, mill. kr	91,1	12,3	350,1	19,2	-18,6	17,9	474,0
2007	Storfe	Sau/lam	Gris	Egg	Fjørfe ²⁾	Korn/oljefrø	Totalt
Økt omsetningsavgift 1)	0,66	0,22	1,06	0,00		0,03	
Svikt i engrospris 1)	0,00	0,00	0,52	0,06			
Sum tap	0,66	0,22	1,58	0,06		0,03	
Salgsproduksjon, mill. kg	82,4	24,4	119,1	51,2		1328,4	
Brutto pristap pga. markedsoverskudd, mill. kr	54,4	5,4	188,1	3,1		39,9	292,0

¹⁾ Negativt fortegn betyr høyere tatt pris enn målpris/lavere omsetningsavgift enn avgift ved markedsbalanse

²⁾ Ikke målpris på kylling fra 1.1.07

3.10 Overføringene til jordbruket

Netto overføringer i faste kroner var høyest i første halvdel av 1980-årene og er redusert fram til 1997. Siden 2000 er overføringene redusert noe hvert år. Tall fra OECD viser at Norge sammen med Sveits, Korea, Japan og Island har den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene.

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importbeskyttelsen (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen og avgiftsfritak på diesel eksempler på avgiftslettelser som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den bør ikke brukes til nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjon og virkemidler som er inkludert. Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har endret seg lite de siste ti årene og var for 2005 på 66 pst. PSE-prosenten i gjennomsnitt for OECD var 29 pst. i 2005. Endringer i PSE-prosenten kan skyldes både endringer i det interne støttenivået og også valutakurser, men særlig vil endringer i verdensmarkedspriser ha stor betydning.

Det siste tiåret har det skjedd en betydelig dreining i virkemiddelbruken fra pris- og produksjonstilskudd til mer produksjonsnøytrale virkemidler både i Norge og andre land. Dette har vært gjort bl.a. for å redusere tilskuddenes produksjonsdrivende effekt og for å redusere intensiteten i produksjonen. OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenliknes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og

verdensmarkedspriser fra 1986-88 til å beregne "skjermingsstøtten". "Skjermingsstøtten" i WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte vises det til kapittel 5.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2005 på –53 pst. I gjennomsnitt for OECD var CSE på –17 pst. i 2005.

3.11 Nærings- og bygdeutvikling

Landbruks- og matdepartementet har en rekke virkemidler finansiert over jordbruksavtalen som skal bidra til næringsutvikling i landbruket. I januar 2007 la Landbruks- og matdepartementet fram strategien "Ta landet i bruk!". Strategien bygger opp under hovedmålene i landbrukspolitikken og danner et rammeverk for alle typer lønnsom næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens menneskelige og materielle ressurser. I tillegg til den nasjonale strategien fra Landbruks- og matdepartementet, har alle fylker utarbeidet en regional strategi for næringsutvikling som skreddersyr virkemiddelbruken til de mest aktuelle utfordringene i regionen. De regionale strategiene er utarbeidet av det regionale partnerskapet bestående av Fylkesmannen (FM), Innovasjon Norge (IN), Fylkeskommunen (FK), kommunene, landbrukets organisasjoner med flere.

Midlene fra jordbruksavtalen (Landbrukets utviklingsfond) utgjør over 30 pst. av aktiviteten i IN, og spiller en viktig rolle for videreutvikling av eksisterende, og utvikling av ny næringsvirksomhet i Norge.

Når det gjelder økonomiske investeringsvirkemidler, er det fremdeles langt større etterspørsel enn det som er tilgjengelig. Mange av søknadene gjelder midler til oppgradering av eksisterende driftsapparat for å imøtekomme nye krav til driftsbygninger og dyrevelferd, men det er også stor interesse for midler til utvidelser av driftsomfang, nye næringer og nye selskapsformer.

Tabell 3.6 gir en oversikt over ordninger som har til hensikt å bidra til næringsutvikling i jord- og skogbruk. I tillegg kommer bevilgning til rentestøtte i 2006 med en låneramme på 700 mill. kroner. Avsnitt 3.11.1 omtaler noen av ordningene.

Tabell 3.7 Innvilgingsrammer for næringsutvikling i 2006 (mill.kroner)

Ordninger for næringsutvikling i landbruket	2006
Sammenslåing av KSL, Matmerk og KIL, ny organisasjon	2
Kompetansetiltak (KIL)	6
Kvalitetssystemer i landbruket (KSL)	20
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (inkl. melke- og storfeprogram)	326
Informasjons- og utviklingstiltak, miljø	12
SMIL	130
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	41,5
Utviklingsprogram for geiteholdet	12,5
Andre utviklingstiltak i landbruket	9
Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)	2
Verdiskapingsprogram for matproduksjon	105
Sentrale bygdeutviklingsmidler	38
Bioenergi og skogbruk	169,2
Innlandet 2010	20
Etablering av Jordskiftesenter	1
<i>SUM LUF, ekskl. rentestøtte</i>	<i>894,2</i>

3.11.1 Nærmere om noen av ordningene

Etablering av Stiftelsen KSL Matmerk

I jordbruksoppgjøret 2006 ble det enighet om å slå sammen KSL-sekretariatet og stiftelsen Matmerk til en organisasjon fra 1. januar 2007. Stiftelsen har som formål å styrke konkurranseevnen til norsk matproduksjon. Utvikling av et helhetlig kvalitetssystem som skal ha som formål å bidra til kvalitet i alle ledd i verdikjeden, samt synliggjøre og dokumentere kvalitetsarbeidet overfor forbruker, er en viktig oppgave for den nye stiftelsen. Stiftelsen eier og administrerer Kvalitetssystem i landbruket (KSL), og har blant annet ansvaret for å administrere, videreutvikle og markedsføre merkeordningen Beskyttede betegnelser. Stiftelsen har også ansvaret for Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL) og arbeidet med profilering og synliggjøre av konkurransefortrinn og opprinnelse overfor forbruker og marked, samt sikre markedsadgang for norsk mat.

Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)

Innvilgingsrammen for KIL var på 6 mill kr i 2006. Formålet med KIL er å utvide og utvikle tilbudet av etter- og videreutdanningstilbud i landbruket. Om lag 20 utviklingsprosjekter i regi av utdanningstilbydere som videregående skoler, høyskoler og organisasjoner har fått støtte fra KIL.

Kvalitetssystemer i landbruket (KSL)

Formålet med KSL er å dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene, hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår, og å utvikle et styringssystem for den enkelte bonde. Kvalitetssystemet tilrettelegger for en systematisk og god dokumentasjon på at målene nås. Det var avsatt 20 mill. kroner til sentralt KSL arbeid i 2006.

Fylkesvise bygdeutviklingsmidler (BU-midlene)

BU-midlene skal legge til rette for næringsutvikling som danner grunnlag for langsiktig, lønnsom verdiskaping og desentralisert bosetting med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt. De fylkesvise BU-midlene var i 2006 delt mellom melke- og storfeprogram og andre tiltak. Forvaltningsansvar fordeles mellom Innovasjon Norge (IN) og Fylkesmannen (FM) på regionalt nivå. Det er IN som forvalter de bedriftsrettede midlene, og FM som forvalter de øvrige midlene. For 2006 fikk fylkene til sammen tildelt 326 mill. kroner i BU-midler ekskl. rentestøtte. Dette fordelte seg med 85 mill. kroner til melke- og storfeprogram og 241 mill. kroner til andre tiltak. Tabell 3.7 viser oversikt over de fylkesvise BU-midlene i 2006. Som det fremgår av tabellen, er forsøket i Valdres og Nord-Gudbrandsdal finansiert innenfor den ordinære rammen for fylkesvise BU-midler.

I følge INs oversikt over fylkenes bruk av BU-midler for 2006 kom det inn 1 763 søknader om bedriftsrettede midler til IN. Søknadsmassen og antall innvilgede søknader har gått ned siden 2005, dette skyldes først og fremst at det foretas en omfattende siling av prosjekter på kommunenivå for å utnytte de avgrensede rammene best mulig. FM har i 2006 innvilget BU-midler til 787 utrednings- og til retteleggingstiltak (inkl. 21 onnebarnehager). Tabell 3.8 viser fordelingen av midler og tiltak på ulike formål, og hvor stor andel av tiltakene som er kvinnetiltak. Det er betydelig høyere kvinneandel blant tilskudd gitt til ny næringsutvikling enn til tradisjonelt landbruk.

Av 1549 bedriftsrettede tiltak er 643 registrert som kvinnetiltak. Dette utgjør 42 pst., en økning på 7 prosentpoeng fra 2005. Av de bedriftsrettede midlene har kvinnelige søkere mottatt 35 pst., en økning på 10 prosentpoeng fra 2005. 32 pst. av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk har gått til kvinner, en økning på 13 prosentpoeng fra 2005.

Tiltak som fører til at flere næringsutøvere samarbeider, er ett av resultatmålene. I 2006 er det gitt 346 tilsagn som knytter seg til en eller annen form for samarbeid/nettverk.

Rapporten viser at 66 pst. av BU-midlene gikk til tiltak innenfor det distriktspolitiske virkeområdet i 2006, en nedgang på 6 prosentpoeng fra 2005. Av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk er tildelingen til kommuner med distriktpolitisk status 66 pst. En nedgang på 8 prosentpoeng fra 2005.

Investeringsstøtte til tradisjonelt jord- og hagebruk skal avpasses de nasjonale markedsforholdene. I 2006 ble det innvilget 667 søknader om tilskudd til investeringer for tradisjonelt dyrehold. I 425 saker (64 pst. av sakene) førte investeringene til økt produksjonsomfang.

I kundeeffektundersøkelsen blant bedrifter som mottok støtte i 2005, utført av Oxford Research AS, på oppdrag fra IN, går det fram at prosjektene/aktivitetene som er blitt støttet av bygdeutviklingsmidlene har stor betydning for bedriftsleders egen vurdering av bedriftens overlevingssevne og lønnsomhet.

Tabell 3.8 Fylkesvise BU-midler (ekskl. rentestøtte.) Mill. kroner

	Innvilgingsramme 2006	Innvilget 2006 ¹	Ansvar 01.01.07	Budsjett 2007 ¹
IN: Melke- og storfeprogram	85,0	105,5	87,3	
IN: Andre tiltak	168,4	187,9	277,6	
Region Valdres/Nord-Gudbrandsdal	10,6	11,5	14,1	
FMLA: Utredning/tilrettelegging	62,0	68,2	101,1	
SUM	326,0	373,1	480,1	371,0

¹ Faktisk innvilget er høyere enn innvilgingsramme på grunn av overføring av ubrukte midler fra tidligere år

Tabell 3.9 Fylkesvise BU-midler ekskl. rentestøtte. Fordeling av innvilgning på ulike formål og kvinnetiltak i 2006.

Ordning	Innvilget mill. kroner	Andel av midlene i %	Antall tiltak	Kvinnetiltak % av tiltak ¹
Utredning/tilrettelegging	68,2	18,3	787	8
Etablererstipend	21,6	5,8	262	66
Bedriftsutvikling	13,5	3,6	131	49
Investeringer, nye næringer	54,1	14,5	267	54
Investeringer, tradisjonelt landbruk	70,9	19,0	392	29
Melke- og storfeprogram	105,5	28,3	251	28
Andre tiltak ²⁾	39,3	10,5	-	-

¹ Tiltak kommer i denne kategorien dersom minst ett av følgende kriterier er oppfylt: Kvinner som starter egen

virksomhet, tiltaket er spesielt rettet mot å øke kompetansen til kvinner ansatt i foretaket, kvinner utgjør mer enn 30 % av styremedlemmene eller ledelsen i en bedrift, eller tiltaket bidrar til å øke antall kvinnelige eiere, styremedlemmer, ledere eller er spesielt rettet mot å øke antall sysselsatte kvinner.

² I kategorien Andre tiltak ligger blant annet tilskudd ved generasjonsskifte, andre tiltak, og innvilgningene gjort av de to forsøksregionene i Oppland

Rentestøtte

Ordningen ble etablert med virkning f.o.m. 2003. Støtten utgjør en nedskrivning av lånets rente i hele tilbakebetalingstiden. Rentestøtten settes til 50 pst. av risikofri rente 3 år stat (ST4X) for foregående år. I 2006 kunne det gis rentestøtte til lån innenfor en låneramme på 700 mill. kroner. Det ble i 2006 gitt tilsagn på i alt 659 mill. kroner.

Risikolån

Det ble åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene fra og med 2006. Avsetningen til et slikt fond var i 2006 på 2,7 mill. kroner. Det er innvilget 9 søknader om risikolån til utvikling av nye næringer (4,1 mill. kroner), og 13 søknader til utvikling av tradisjonelt jord- og hagebruk (11,1 mill. kroner). Det er fylkene Østfold, Buskerud, Vest-Agder, Hordaland, Møre og Romsdal, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark som har benyttet muligheten til å gi risikolån i 2006. Ordningen virker slik at det settes av midler til et tapsfond, men dersom tapene blir mindre enn avsetningen går midlene tilbake i LUF, ført som frafall i ansvar. Det gjøres løpende risikovurderinger av prosjektporteføljen i ordningen.

Seterprosjektet i Hedmark, Oppland og Møre og Romsdal

Prosjektet er kommet godt i gang i alle tre fylkene. Det er opprettet ei koordineringsgruppe for å styrke samarbeidet mellom fylkene og dermed få større total-effekt av prosjektmidlene. Prosjektet er med på å gi økt oppmerksomhet om verdien av seterholdet som igjen er en viktig inspirasjonskilde for brukerne til å opprettholde den tradisjonelle setringen. Tradisjonelle setermiljøer er i flere områder også avgjørende for et autentisk reiselivsprodukt.

Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon, inkl Stiftelsen Matmerk og Offentlige strategier

Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP mat) forvaltes av Innovasjon Norge som en egen programsatsing på mat. Hovedmålet for programmet er å bidra til økt verdiskaping innen primærproduksjon og foredling samt omstilling av norsk landbruk gjennom innovasjon og produktmangfold. INs kundeeffektundersøkelse² viser at VSP mat er det virkemiddelet, av alle virkemidlene til IN, som har klart størst betydning for realisering av nye prosjekter og bedriftens utvikling og økt lønnsomhet.

Midtveisevalueringen av programmet gjennomført av Østlandsforskning i 2006, dokumenterer også at forventningene som tilsagnsmottakerne har hatt til prosjektene i stor grad kan sies å være innfridd.

Bevilgningen til Stiftelsen Matmerk og til Offentlige strategier inngikk i rammen til programmet i 2006. Samlet ramme til Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon var på 101,2 mill. kroner i 2006. Opprinnelig innvilget ramme for programmet var på 105 mill. kroner, men rammen ble redusert med 6,3 mill. kroner som følge av at midler ble overført til veterinærvakt (4,3 mill. kroner) og prosjektet Sporbarhet i matkjeden (2 mill. kroner) i revidert budsjett. Rammen ble også korrigert opp med 2,5 mill. kroner på grunn av tidligere for mye avsatte midler til Merkur-programmet. Rammen til VSP mat i Innovasjon Norge var på 83,2 mill. kroner i 2006.

Etterspørselen etter VSP-Mat midler har vært stor i 2006. Programmet mottok 260 prosjektsøknader mot 245 i 2005, med omsøkt beløp på 170 mill. kroner i 2006 mot 135,2 mill. kroner i 2005. 206 søknader fikk innvilget totalt 90,9 mill. kroner i 2006.

Merkeordningene Beskyttede betegnelser og Spesialitet

Merkeordningene Beskyttede betegnelser ble etablert i 2002. Pr. 31.3.2007 var det 11 produkter som har oppnådd en beskyttet betegnelse. Det foreligger 12 søknader til behandling. Seks av søknadene ble mottatt i 2006.

Merkeordningen Spesialitet omfattet, per 28.03.07, 36 bedrifter med til sammen 107 produkter. Pr 30.06.06 var det 30 bedrifter med til sammen 78 produkter.

---

² IN sin siste kundeeffektundersøkelse viser at programmet har høy addisjonaltet, dvs. at programmet har hatt mye å si for at prosjektene har blitt realisert. 59 pst. sier at tjenesten som tilbys har høy addisjonaltet, 39 pst. svarer middels. Forventningene til at prosjektene skal bidra til økt fokus på utvikling og innovasjon er høy, hele 79 pst.. 71 pst. mener at prosjektet i stor grad er viktig for bedriftens overlevelse, mens 78 pst. mener prosjektet i stor grad er viktig for bedriftens lønnsomhet.

Dette betyr en jevn økning i bedriftstilslutning og en økning av godkjente produkter hos eksisterende merkebrukere. En slik økning hos eksisterende merkebrukere kan tyde på at de ser nytten i å være tilknyttet merkeordningen.

Matmerk har i 2006 også gjort et betydelig arbeid med å profilere norske matspesialiteter. I november ble det produsert et nytt matbilag (SMAK!) som ble distribuert til ca 700.000 husstander gjennom de største avisene. I bilaget ble det informert om merkeordningen Beskyttede betegnelser og alle de godkjente beskyttede betegnelse.

Matmerk har også inngått avtale med en matvarekjede om å selge og profilere varer med merkene Spesialitet og Beskyttede betegnelser.

Offentlige strategier

Gjennom offentlige strategier satses det på profilerende og salgsfremmende tiltak for norsk mat nasjonalt og internasjonalt med sikte på økt næringsutvikling på matområdet.

I samsvar med LMDs strategiske plan for næringsutvikling profilerer prosjektene nå i høyere grad synergiene mellom mat og reiseliv, og koordineres med NHD og INs implementering av den nasjonale reiselivssatsingen. Det er lagt vekt på at mat- og reiselivsprosjektene skal bidra til å ivareta, forsterke og fremheve et steds lokale egenart knyttet til miljø, estetikk og kulturarv, og ellers tilstrebe spyspissfunksjon (Norge må profileres i et mat- og reiselivsmarked med sterk internasjonal konkurranse, støtte er gitt til flere nasjonale og internasjonale profileringsaktiviteter), verdiskaping (eksempler Ungt Entreprenørskap, Arktisk Meny, Fiskarbonden) og reiselivsfilosofi (prosjektene er i tråd med Omdømmeutvalgets rapport, og i godt samsvar med INs implementering av NHDs handlingsplan for reiselivsnæringene).

Sentrale BU-midler

De sentrale BU-midlene brukes til prosjektrettet virksomhet og tiltak av landsomfattende karakter. Rammen for de sentrale BU-midlene var i 2006 på 38 mill. kroner. Fordelingen framgår av tabell 3.9.

Tabell 3.10 Fordeling av sentrale BU-midler i 2006. Mill. kroner

Sentrale BU-midler	2006
Reiseliv	22,4
Konfliktforebyggende tiltak i forhold mellom reindrift og jordbruk	1,0
Til disposisjon for IN	1,0
Skolemataaktiviteter	1,8
Diverse småprosjekt	6,8
Forskningsprosjekt korn	1,5
Landbruksbygg i arktiske strøk	1,5
Norsk Bygdeturisme og Gardsmat	1,5
Norsk Innlandsfiskelag	0,5

Reiseliv

Av bevilgningen til reiseliv ble i 2006 17,3 mill. kroner brukt til markedsføring, herunder Norgeskampanjen, Bygdeturismekampanjen, Håndplukket og de internasjonale temaprojektene på sykling, vandring, elve-/innlandsfiske og laksefiske. Resten av bevilgningen ble blant annet brukt til konferansen om mat og

reisleiv, katalogen til Norsk Bygdeturisme og Gardsmat, og utviklingen av det nasjonale økoturismeprosjektet i regi av GRIP.

Inn på tunet

Målet med ”Inn på tunet”- satsingen er å utvikle alternative omsorgs- og lærings-tilbud med gården som arena. Senter for bygdeforskning anslår, i en undersøkelse fra 2005, at ca. 1500 gårdsbruk leverer velferdstjenester. I 2006/2007 ble det utarbeidet en handlingsplan for Inn på tunet som skal bidra til å videreutvikle Inn på tunet som et tjenestetilbud til skole, helse og velferd, samt bidra til nærings-utvikling i landbruket. Arbeidet med å følge opp tiltakene i handlingsplanen er i stor grad lagt til Fylkesmannen.

I 2006 ble det bevilget over 5 mill. kroner fra BU-midlene til Inn på tunet tiltak, noe som tilsvarer bevilgningene i 2005. Norges Vel eier og utvikler internett siden www.innpaaturnet.no. De har registrert 6000 treff i gjennomsnitt i måneden i 2006, noe som er en økning fra 2005.

Skogbruk og bioenergi

Den samlede verdiskapingen i hele skogsektoren ligger på ca 40 mrd. kroner. Skogbruket skaper også store lokale verdier. Førstehåndsverdien av det tømmeret som blir hogd og omsatt ligger årlig på ca 3 mrd. kroner.

Økt bruk av bioenergi og økt trebruk som erstatning for mer energikrevende materialer vil gi viktige bidrag til energiforsyningen og minske de menneskeskapt klimautslippene. Beregninger viser at skogen i Norge årlig tar opp CO₂ tilsvarende ca. 50 pst. av de totale utslippene av klimagasser. En aktiv innsats over flere tiår for å bygge opp skogressursene og for å øke produksjonen på eksisterende skogarealer (etablering av tettere og mer vekstkraftige skogbestand og valg av treslag) har ført til en betydelig økning i opptak av CO₂ og lagring av karbon i norsk skog. Det er anslått at det samlede karbonlageret i skogøkosystemet utgjør i størrelsesorden 1,9 milliarder tonn karbon, hvor hovedmengden er lagret i jordsmonn, men også i trær og myr.

Til tross for at stående kubikkmasse i norske skoger er større enn noen gang tidligere i moderne tid, er avvirkingen relativt lav. Det er stort potensial for å øke avvirkingen. Avvirkingen i norske skoger har de senere årene ligget på om lag 8-11 mill. m³. Vurderinger gjort ved Norsk institutt for skog og landskap viser at det er mulig å øke denne til 15 mill. m³ innenfor de rammer som er fastlagt i henhold til bransjestandarden Levende Skog og skogloven med tilhørende forskrifter. Avvirking med påfølgende aktiv skogskjøtsel for å sikre etablering av ny og veksterlig skog, medfører at man i framtiden kan øke avvirkingen ytterligere på de samme arealene som det i dag drives skogbruk.

For å stimulere til økt aktivitet i skognæringen vedtok regjeringen i 2006 å utvide og forbedre skogfundsordningen. Ordningen er viktig for å sikre langsiktige investeringer i skogbruket.

Bevilgningene til skogbrukstiltak og bioenergi over LUF utgjorde i 2006 169,2 mill. kroner. Midlene ble fordelt med 106,2 mill. kroner til tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket, 25 mill. kroner til tilskudd til skogbruksplanlegging med

miljøregistreringer, 13 mill. kroner til sentrale tiltak og 25 mill. kroner til bioenergi.

Gjennom ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket ble det i 2006 gitt tilskudd til skogkultur, vegbygging, miljøtiltak i skog, drift med taubane og hest og andre tiltak i skogbruket. Midlene ble forvaltet av kommunene sammen med midlene til ordningen for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL). Midlene fordelte seg med 42 pst. til skogkultur, 37 pst. til vegbygging, 4 pst. til miljøtiltak, 5 pst. til drift med taubane og hest og 10 pst. til andre tiltak. Fordelingen varierer en god del fra fylke til fylke.

3.12 Likestilling og rekruttering

Hovedtendensen er at både andelen kvinnelige brukere og eiere har vært nokså stabil i de siste 5 årene. Den generelle samfunnsutviklingen gjør seg også gjeldende i landbruket ved at kvinner i og i tilknytning til landbruket nå i gjennomsnitt har høyere utdanning enn menn. Kvinner på gårdsbruk har for første gang større lønnsinntekt enn menn i gjennomsnitt.

Andelen kvinnelige personlige brukere var økende fra 1979 til 2001, i perioden etter har den vært stabil på ca. 13 pst.. Størst andel kvinner finner vi på mindre bruk. På bruk opp til 50 dekar er andelen kvinnelige brukere på 18 pst., mens på bruk over 500 dekar er kvinneandelen 7 pst.. Geografisk fordelt er det størst kvinneandel i Troms (17 pst.) og Finmark (21 pst.) og minst kvinneandel i Vestfold (11 pst.) og Sør-Trøndelag (11 pst.).

Ut i fra aldersstatistikken ser det ut til at kvinner i mindre grad overtar gårdsbruk for selv å drive landbruk over tid. Derimot er kvinner som aktivt driver gård gjennomgående litt yngre enn menn. Dette gjelder både for store og små bruk og i de fleste fylkene.

Når det gjelder fordeling mellom driftsformer, er det størst andel kvinner blant bønder med sau, geit og hest. Andelen er lavest blant produsenter som driver med storfe, både kombinasjonen melk/kjøtt og kun melk. For de andre driftsformene er andelen kvinner noenlunde lik og ca. 13 pst.. Kvinner utgjør 16 pst. av de økologiske bøndene, noe som er 3 prosentpoeng høyere enn andelen for øvrig.

Arbeidsforbruket i jordbruket er avtakende både for kvinner og menn. Kvinnene utfører nesten en firedel av arbeidet, enten som bruker, ektefelle eller samboer til brukeren, som familiemedlem eller som annen hjelp.

Generelt er lang utdanning vanligere blant kvinner enn blant menn som eier eller driver gårdsbruk, og lang utdanning er vanligere jo større gården er for begge kjønn. Landbruksutdanning er også vanligere blant de som driver større gårdsbruk. De unge kvinnene som har overtatt gård har et langt høyere utdanningsnivå enn menn, men de velger sjeldnere en lang landbruksutdanning.

Statistikk for pensjonsgivende inntekt i jordbruk, skog og fiske viser at menn har høyere personinntekt enn kvinner. Dette gjelder spesielt for primærnæring og annen næring, mens kvinnene nå har høyere lønnsinntekt enn menn. Kvinners pensjonsgivende inntekt i forhold til mennenes har vært svakt økende, og siden 2002 ligget stabilt i overkant av 70 pst. av mennenes nivå.

Med bakgrunn i utviklingen de siste fem årene, hvor den jevne, men svake økningen av andelen kvinnelige bønder har stoppet opp ble det i 2006 satt ned en arbeidsgruppe som skulle gjennomgå målsetningene for likestilling i landbruket, fremme forslag til nye strategier for likestilling samt identifisere indikatorer for å måle utviklingen i landbruket. Denne gruppen har utarbeidet en strategi for å fremme likestillingen med forslag til tiltak hvor man tar i bruk kunnskap, holdningsskapende arbeid, informasjon samt økonomiske og juridiske virkemidler. Tiltakene skal bidra til å øke kvinnelig representasjon i landbruket og målsettingen er en kjønnsrepresentasjon på 40 pst. på flere områder i og i tilknytning til landbruket.

3.13 Miljø

I dette kapitlet er miljøstatusen i jordbruket beskrevet. Resultater og tiltak for økologisk jordbruk er omtalt i eget kapittel.

3.13.1 Miljøstatus for jordbruket

Det er en stor utfordring å få kartlagt og overvåket miljøstatusen i jordbruksområder og jordbrukspåvirkende områder. En stor andel av Norges landareal er påvirket av jordbruksdrift. Landbruket påvirker også naturen på mange måter, slik at det blir mange ulike miljøverdier som skal overvåkes. Kartleggingen og overvåking av biologiske ressurser, kulturminneverdier, vannforurensning og luftforurensninger pågående prosesser og i stadig utvikling.

Jordvern

Regjeringen har som mål at den årlige omdisponeringen av de mest verdifulle jordressursene skal halveres innen 2010. Rapporteringssystemet KOSTRA, hvor kommune bl.a. skal rapportere inn omdisponering av jordbruksareal, viser ingen klar tilbakegang i omdisponeringen. KOSTRA systemet er forholdsvis nytt, og det er knyttet stor usikkerhet til kvalitetene på omdisponeringstallene. Det er dermed vanskelig å si eksakt hvordan utviklingen er. Landbruks- og matdepartementet arbeider, blant annet sammen med Kommunens sentralforbund, med å få bedret kvalitetene på rapporteringen, slik at det blir lettere å vurdere eventuelle framtidige tiltak og virkemidler for å nå målet. Landbruks- og matdepartementet har også nedsatt ei gruppe som skal vurdere nye virkemidler for å nå målet om halvering av omdisponeringen.

Jordbrukets kulturlandskap

Gjennom 90-tallet var det en jevn økning i jordbruksareal i drift, mens dette flatet ut rundt år 2000, og har hatt en liten nedgang siden. Det er fulldyrka areal som reduseres, mens det fortsatt er en økning for innmarksbeite. Totalt jordbruksareal i drift var i 2006 ca 10,3 millioner dekar.

Dette indikerer at jordbrukslandskapet på landsbasis holdes i hevd, men det er store regionale forskjeller. Statistikken sier imidlertid ikke i seg selv mye om miljøkvaliteten på det landskapet som holdes i hevd.

Kulturlandskapsprogrammet 3Q, som tar utgangspunkt i dagens aktive dyrkingslandskap, har nå oversikt over 5-årsendringer for 5 fylker (Østlandet). Disse viser

liten endring i viktige landskapselementer som åkerholmer, bekker, grøfter, steingjerder og steinrøyser. Jordstykkene ser ut til å øke i størrelse og dermed gå ned i antall, mest tydelig i Vestfold. Dette er med på å endre landskapsuttrykket noe, men det er ikke klart om det er i et omfang som er negativt for landskapsopplevelsen eller for jordbruksareal som habitat for ville dyr og planter.

Biologisk mangfold og gjengroing

Jordbruket har påvirket landskapet i flere tusen år. En rekke planter og dyr fant sitt levested i jordbrukslandskapet og tilpasset seg disse forholdene. Disse arealene omtales ofte i dag som gammel kulturmark. Noe av dette er i dag en del av det intensivt drevne jordbruksarealet som har utviklet seg de siste hundre år, mens noe finnes i utmark. Mye av det som finnes igjen, hvorav de største arealene er utmark, trues nå av gjengroing. Det er i dag ingen samlet oversikt over utviklingen relatert til gjengroingen i Norge.

I desember 2006 ga Artsdatabanken ut en revidert utgave av den norske rødlista. Dette er en oversikt over utdødde arter, truede arter og arter som i nær framtid kan bli truet, og som vurderes til å ha begrenset levedyktighet i Norge over tid. Lista deles inn i ulike kategorier for å signalisere hvor truet/sårbar arter er og/eller om vi mangler kunnskap om arten. 35 pst. av artene på rødlista har sitt leveområde i jordbrukslandskapet. Omfattende og raske endringer, både ensretting av jordbruksdriften, gjengroing av arealer og avrenning av næringssalter forklarer forverringen av levekårene for mange av disse arter. Cirka 20 pst. av artene på rødlista er truet av intensivt jordbruk, mens 25 pst. av artene er truet av opphør av drift, endret drift eller for liten jordbruksaktivitet. Det siste er gjerne knyttet til ”gamle” slåtteeenger eller ”gamle” beiteområder. Slike driftsformer som ikke leger er lønnsomme i ordinær jordbruksdrift, kan det gis støtte til gjennom Regionalt miljøprogram og Spesielle miljøtiltak i jordbruket.

Genetiske ressurser

Landbruks- og matdepartementet har arbeidet mye med genetiske ressurser fra jordbruket de senere årene, bl.a. med opprettelsen av eget frølager på Svalbard og gjennom nordisk genbank. Bevaringsverdige storferaser har et egen tilskuddsordning over jordbruksavtalen. Fra 2005 til 2006 er det en økning fra 1150 til 2080 dyr som får tilskudd over ordningen. Det er fortsatt kritiske bestander av Dølafe, Austlandsk raukolle og Vestlandsk raukolle, men alle bestander har økning fra 2005 til 2006.

Kulturminner

Både fredete kulturminner (bygninger og arkeologiske kulturminner) og ikke-fredete kulturminner utgjør en del av en gårds ressursgrunnlag. kulturminner kan bli forringet eller ødelagt på grunn av nedlegging av drift, endrede driftsformer eller ulike effektiviseringstiltak innenfor landbruket.

For eksempel er de små, tradisjonelle landbruksbygningene viktige for lokalhistorien og for den lokale identiteten. SEFRAK-registeret (et landsdekkende kulturhistorisk register over eldre bygninger og andre kulturminner) viser at Norge har tapt 30 pst. av bygningsmassen i deler av landet i perioden fra registeret ble ferdigstilt (1975-1995) og fram til i dag.

Vannforurensning

SFT har grovkarakterisert alle ferskvannforekomster i Norge. Ca 5 pst. av norske vannforekomster har dårlig status på grunn av forurensning. Ca 65 pst. av alle norske vannforekomster har ingen eller liten påvirkning av jordbruk. 10 pst. har moderat påvirkning og 25 pst. har mye påvirkning av jordbruk.

Overvåkingsprogrammet JOVA viser at det blant annet på Jæren og i kornområdene på Østlandet fortsatt er utfordringer med jorderosjon og nærings saltavrenning. Klimaendringer de siste 10-20 årene har ført til at erosjon og avrenning av næringsstoffer i forsøksfeltene er like stor i dag som på midten av 80-tallet, til tross for gjennomføring av en rekke tiltak. Klimaendringene oppveier de positive effektene av tiltak gjennom mer høstnedbør og kortere vintre med frost og stabile forhold.

Hav

TEOTIL modellen beregner tilførsler av nærings salter til sårbare kystområder i Norge. Modellen viser at Norge har nådd målsettingen knyttet til avrenning av fosfor (50 pst. reduksjon), mens det fortsatt gjenstår en god del for nitrogen. Jordbruket står for 70 pst. av de menneskeskapte utslippene av nitrogen.

Det er påvist en sterk reduksjon av sukkertare langs kysten fra Svenskegrensa til Vestlandet. Klimaendringer og havtemperatur er en viktig faktor her, men avrenningen av partikkel- og nærings saltavrenning ser også ut til å være av betydning.

MORSA (Hobøl-Vansjøvassdraget)

MORSA vassdraget i Østfold og Akershus er et vassdrag som har fått ekstra oppmerksomhet på grunn av sterk forurensning. Vansjø, som er en del av vassdraget, er drikkevannskilden til Moss. Jordbruket har pr 2005 redusert fosfortilførslene med 4,5 tonn, mens målet er 7,2 tonn innen 2008. De viktigste tiltakene er endret jordarbeiding, fangdammer og etablering av vegetasjonssoner.

Nye undersøkelser viser at jordbrukets betydning som forurensningskilde er større enn tidligere antatt fordi "selvgjødslingen" (oppvirvling av sedimenter i sjøen) fører til mindre problemer enn det man trodde. Undersøkelser fra 14 forskjellige bekker viser at avrenningen er stor fra arealer med høyt innhold av fosfor i jorda. Det innebærer et behov for også å se på gjødslingspraksis.

Jærvassdragene og Haldenvassdraget er også viktige enkeltlokaliteter hvor det er gjennomført mange gode tiltak, men hvor det er behov for å redusere jordbrukets påvirkning ytterligere.

Plantevernmidler

Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008) fastsetter mål og tiltak på plantevernmiddelområdet. Det er fortsatt behov for å redusere både bruk og risiko knyttet til bruk av plantevernmidler.

Følgende hovedmålsetninger er fastsatt i handlingsplanen:

- Gjøre norsk landbruk mindre avhengig av kjemiske plantevernmidler

- Risiko for helse- og miljøskader ved bruk av plantevernmidler skal i planperioden reduseres med 25 pst. slik at den samlede reduksjonen i perioden 1998-2008 blir minst 50 pst.

Vi er nå godt over halvveis i planperioden for gjeldende handlingsplan. Bruksstatistikk og risikotall basert på bruksundersøkelsene viser ingen klar trend når det gjelder reduksjon i bruk og i risiko. Den nyeste bruksstatistikken er imidlertid fra 2005. Omsetningen av plantevernmidler i 2006 ligger på gjennomsnittet for de 5 siste år. En fullstendig oversikt og vurdering av måloppnåelse vil først kunne bli gitt i forbindelse med evaluering av handlingsplanen i 2009.

Klima og luftforurensning

Landbrukets samlede utslipp av CO₂ utgjør en svært liten del av Norges totale CO₂ utslipp (se tabell). Enkelte jordbruksaktiviteter er imidlertid opphav til direkte utslipp av klimagassene metan (CH₄) og lystgass (N₂O), henholdsvis 50 pst. og 44 pst. av Norges totale utslipp av disse gassene i 2005. Til sammen utgjorde disse utslippene fra jordbruket i 2005 om lag 9 pst. av Norges totale klimagassutslipp. På den annen side kan skogbruk og endret arealbruk bidra positivt i klimasammenheng.

Tabell 3.11 Utslipp til luft fra landbruket, 2005

Klimagasser	Landbrukets utslipp mill. tonn CO ₂ -ekv.	Norges klimagassutslipp mill. tonn CO ₂ -ekv.	Landbrukets andel av Norges klima- gassutslipp (%)
CO ₂ ¹	0,5	44,0	1 pst.
Lystgass (N ₂ O)	2,1	4,4	44 pst.
Metan (CH ₄)	2,2	4,4	50 pst.
Totale utslipp	4,8	54,0 ²	9 pst.
CO ₂ opptak skog endret arealbruk	- 27,2	- 27,2	
Totalt, netto	- 19	26,8	

1 Andel av CO₂ -utslippene er ikke beregnet for 2005, og 2004 tall er brukt.

2 Fluorholdige gasser (HFK, PFK og SF₆ primært fra industrielle kilder – til sammen omlag 1,5 Mt) er også inkludert i totale utslipp.

Kilder: Utslippsregnskapet til SFT (rapportert under Klimakonvensjonen 13. april 2007) og SSB, samt SSB rapport Jordbruk og miljø 2006.

Jordbruket står for 90 pst. av norske utslipp av ammoniakk. Ammoniakk fører til forsuring av vassdrag og til overgjødning i naturen. Ammoniakkutslippene kommer i hovedsak fra lagring og spredning av husdyrgjødsel. Jordbrukets utslipp har vært stabile de siste årene.

3.13.2 Miljøtiltak og miljøvirkemidler i jordbruket

De økonomiske miljøtiltakene i jordbruket er knyttet til nasjonalt miljøprogram med generelle og landsdekkene ordninger, til regionale miljøprogram med tiltak

og virkemidler i hvert fylke, og til den kommunale ordningen Spesielle miljøtiltak i jordbruket.

Beitedyr og beitetiltak

Beiting er en viktig faktor for å bevare kulturlandskap og for å bevare kulturbetinget biologisk mangfold. Antall beitedyr, og hvor disse dyrene beiter, er derfor vesentlige miljøindikatorer.

Det totale antall beitedyr var i 2006 på nesten 2,3 millioner dyr, mens det i 1990 var over 2,4 millioner dyr. Det er en nedgang for alle beitedyr mellom 1990 og 2006 med unntak av hest.

I 2006 ble det innført et eget nasjonalt beitetilskudd for å få flere dyr på beite. Dette tilskuddet kommer i tillegg til tilskudd til utmarksbeite. I 2006 var 80 pst. av kyrne, 50 pst. av andre storfe, 98 pst. av sauene og 93 pst. av geitene på beite i følge tilskuddstatistikken.

Andelen kyr på utmarksbeite har gått opp fra 26 til 27 pst. i 2005 i forhold til 1990. Andre storfe på utmarksbeite har gått ned fra 30 til 25 pst. i den samme perioden. Andelen geit og hest på utmarksbeite har også gått ned i denne perioden.

Gjennom regionale miljøprogram er det også beiteordninger i mange fylker. Noen av disse ordningene er målrettet mot bestemte naturtyper mens andre er av generell karakter. Totalt har det blitt gitt tilskudd til ca 300.000 beitedyr over regionale miljøprogram.

Det er gitt tilskudd til 7.000 dyr til beiting av kystlynghei, mens ca 40.000 dyr har fått tilskudd til beiting i verneområder.

Verdifulle kulturlandskap og naturtyper

Gjennom regionale miljøprogram (RMP) er det innført en rekke ulike ordninger som retter seg mot bestemte miljøkvaliteter. Flere av disse ordningene er knyttet opp mot verdifulle kulturlandskap og naturtyper. Det er gitt tilskudd til nærmere 300.000 dekar verdifulle kulturlandskap og 70.000 dekar naturtyper som for eksempel kystlynghei og hagemark. Det er også gitt tilskudd til 10.000 styvingstrær og til over 100 dagsverk for skjøtsel av kulturlandskap (slåtteenger, kulturminner med mer).

Kulturlandskapstiltak i kommunene

Kommunen har i noen år hatt ordningen med spesielle miljøtiltak i jordbruket. Denne ordningen er basert på enkelsaksbehandling av søknader om støtte til miljøtiltak, og er sentral for bevaring og vedlikehold av kulturlandskapet, sikring av kulturarven og det biologiske mangfoldet. For 2006 gikk det 153 millioner kroner til denne ordningen. I overkant av 80 pst. av midlene går til kulturlandskapstiltak og ca 15 pst. til forurensingstiltak (se egen omtale). Det går også ca 3 pst. til organisering av større fellestiltak med flere grunneiere.

Kulturlandskapstiltakene ble i 2006 fordelt på flere ulike formål. 35 pst ble brukt til freda og verneverdige bygninger, 34 pst. til gammel kulturmark, 12 pst. til andre kulturminner/ kulturmiljøer, 10 pst. til tilgjengelighet/opplevelsestiltak, 5 pst. til biologisk mangfoldsrelaterte tiltak og 4 pst. til investeringstiltak for organisert beitebruk.

Setre i drift

Setring er en viktig del av den norske kulturarven og seterlandskapet har mange unike miljøegenskaper. Antallet setre har gått jevnt nedover, på samme måte som antall bruk er redusert. Tidlig på 90-tallet ble det innført egne virkemidler for å stimulere til opprettholdelse av aktiv seterdrift.

Antall setre i drift fikk et oppsving i 2005 med innføringen av regionale miljøprogram, men 2006 viser en svak nedgang. Antallet enkeltsetre er kommet under 1200, mens antallet fellessetre er stabilt på drøyt 200. Nedgangen i antall setre er langt lavere enn nedgangen i antall melkebruk i de siste årene. Dette viser at regionaliseringen av virkemidlene har ført til prioritering av setermiljøene og at denne satsingen på å opprettholde setring har virket.

Tiltak mot forurensning

Den kommunale SMIL-ordningen relaterer seg også til forurensning, og ca 15 pst. har gått til forurensnings relaterte formål. Av dette har 7 mill. kroner gått til fangdammer og våtmarker. Det er for eksempel gitt tilskudd til 27 fangdammer i Østfold.

I tillegg til tiltakene nevnt i den kommunale ordningen er det også økonomiske virkemidler over regionale miljøprogram som er rettet inn mot å redusere forurensning. Den største andelen går til endret jordarbeiding (ikke pløying om høsten). Ca 1,4 millioner dekar (42 pst. av kornarealet (åpenåkerarealet)) var i stubb i 2006. Dette er en liten oppgang fra året før, men lavere enn de andre årene etter 2000. I forbindelse med regionaliseringen har mange fylker prioritert å målrette ordningene mer. Et eksempel på det er Østfold hvor 44 pst. av kornarealet var i stubb i 2006 målt for hele fylket, mens det for de prioriterte vassdragene MORSA og Halden var 70 pst. som lå i stubb. Det kan derfor tyde på at ordningen gir større miljøeffekt nå, enn da ordningen var nasjonal og mer generell.

Det er en økning i tiltakene som omfatter grasdekte vannveier og vegetasjonssoner. Dette er målrettede tiltak som rettes inn mot de mest erosjonsutsatte arealene. Samlet utgjør dette ca 800 kilometer med vegetasjonssoner for å redusere erosjon.

Det er fram til i dag vært få økonomiske tiltak som er rettet inn mot å redusere utslippet av klimagasser og ammoniakk.

3.14 Økologisk produksjon og forbruk

I Soria Moria-erklæringen har Regjeringen satt som mål at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk innen 2015. Den positive markedsutviklingen fra forrige år har fortsatt i 2006, og det har vært en til dels betydelig økning i omsetning av økologiske produkter. Samtidig har veksten i primærproduksjonen vært begrenset og omleggingstakten har vært lav.

3.14.1 Utvikling i primærproduksjonen

Netto økning av økologiske driftsenheter fra 2005 til 2006 var på 4 bruk. Ved utgangen av 2006 var 2500 bruk godkjent for økologisk drift. Videre var det en samlet økning i økologisk- og karensareal på 15 303 daa, eller 3,6 pst. Ut fra dette

var 4,3 pst. av det totale jordbruksarealet i eller er under omlegging til økologisk drift ved utgangen av 2006, mot 4,2 pst. i 2005. Antall dekar under omlegging (i karens) er det laveste siden 2000.

Det har i 2006 vært størst prosentvis vekst i det økologiske arealet i Finnmark, Buskerud og Rogaland. Sør-Trøndelag, Hedmark, Nord-Trøndelag og Buskerud har flest dekar jordbruksareal i økologisk drift. I Sør-Trøndelag, Buskerud og Telemark er mer enn 7 pst. av det totale jordbruksarealet i fylket i, eller under omlegging til, økologisk drift.

Tabell 3.10 vider utviklingen i økologisk plante- og husdyrproduksjon. Produksjonen har vært tilnærmet stabil fra 2005 til 2006, med unntak av en vesentlig økning i antallet svin og verpehøns. Andelen økologiske husdyr er relativt liten, og utgjorde i 2006 2,1 pst. for melkekyr, 4,5 pst. for ammekyr, 1,4 pst. for sau og lam, 2 pst. for verpehøns og 0,22 pst. for slaktegris.

Tabell 3.12 Utvikling i økologisk drevne arealer og økologisk husdyrproduksjon fra 2005-2006

Økologiske arealer		Endring fra 2005-2006 (%)	% av total
Økologisk og karensareal	Totalt	4,0	4,3
	Økologisk	6,3	
	Karens	-11,7	
Korn og oljevekster	Økologisk	2,6	
	Karens	-42,6	
Poteter	Økologisk	-2,0	
	Karens	6,5	
Grønnsaker	Økologisk	5,2	
	Karens	116,6	
Frukt og bær	Økologisk	-1,0	
	Karens	19,7	
Økologisk husdyrproduksjon		Endring fra 2005-2006 (%)	% av total
Storfe		3,4	
Ammekyr		6,2	4,5
Kyr godkjent kjøtt og/eller melk		1,4	2,1
Andre storfe		3,8	3,8
Sau		1,0	1,4
Høns totalt		71,4	
Verpehøns		78,2	2
Slaktekylling		0,2	
Gris		140,0	0,2

3.14.2 Utviklingen i markedet for økologiske produkter

Det har vært en god utvikling i innveide og omsatte mengde økologiske produkter i 2006. Andelen økologisk produksjon som når markedet som økologisk merket vare har økt for både melk, kjøtt og egg.

Korn

Pr 1.februar 2007 er det levert 7 905 tonn økologisk korn til møllene. Dette utgjør 0,8 pst av total mengde innveid korn. En stor andel av produsert økologisk korn leveres imidlertid ikke til mølle

Det var gode kornavlinger i Trøndelag, men svært dårlige avlinger av økologisk korn på Østlandet, og kornåret ga samlet reduserte avlinger av norsk økologisk korn sammenlignet med de siste tre kornårene. Leveranser av økologisk korn er i kornåret 2006-2007 igjen en flaskehals for utviklingen av økologisk landbruk. Særlig er det en utfordring å skaffe nok korn til kraftfôr. Totalbehovet for økologisk fôrkorn til kraftfôrproduksjon er anslått til ca 11 000 tonn. Samlet tilgang på norsk økologisk korn fra alle aktører var ca 6 000 tonn, noe som gir et importbehov på rundt 5000 tonn økologisk korn. Det har også vært en dårlig kornhøst i Europa, noe som medfører at det er svært vanskelig å oppdrive kornpartier for import. Det er ikke tilgjengelig økologisk korn til import før i mai 2007, når kornhøsten starter i Sør-Amerika. Mattilsynet har derfor for en begrenset periode dispensert for bruk av en større andel av, og andre typer, konvensjonelle råvarer enn det som normalt er tillatt i økologiske kraftfôrblandinger.

Det er også for lite matkorn tilgjengelig for produksjon av matmel til bakerindustrien. Salget av økologisk mel fra norske handels- og bygdemøller var totalt på 1363 tonn i 2006, tilsvarende en reduksjon på 17 pst i forhold til 2005. Det er økende etterspørsel etter økologiske melprodukter i inneværende år.

Melk

Økologisk melk utgjør 1,74 pst. av total melkeproduksjon. Salget av økologiske produkter fra Tine, som største aktør, økte med i gjennomsnitt med 16 pst. i 2006. Salgsøkningen varierte fra 11-20 pst., og var høyest for økologisk lettmeik. Anvendelsesgraden for økologisk melk har økt til 54 pst. Årsaken til begrenset anvendelsesgrad er blant annet begrenset sortiment, variasjoner i leveranse gjennom året samt at det kreves en viss melkemengde til å fylle opp anlegget for å sikre at melken som tappes er økologisk. Ved økte produksjonsvolumer av økologisk melk, vil anvendelsesgraden kunne økes.

Begrenset produktsortiment er en av de viktigste hindringene for økt salg av økologiske produkter framover. Tine har i sin egen strategi et mål om at 4 pst. av selskapets meieriprodukter skal være økologisk i 2010. Den økologiske melkeproduksjonen må da øke med 110 pst. i forhold til i dag. I følge Tines prognoser forventer de en underdekning av økologisk melk på 10 mill liter i 2010 i forhold til dette behovet. Sentrale forutsetninger for prognosen er blant annet at antall økologiske produsenter øker og at anvendelsesgraden for økologisk melk kan økes til 80 pst. Det er i prognosen ikke tatt hensyn eventuell økt grad av forespørsler fra andre aktører og industri om økologisk råstoff.

Fra 2007 utvides Tines klyngeområder, samtidig som det er gjort leveranseavtaler med en del produsenter som ligger utenfor klyngeområdene. Per i dag er 9 produsenter av økologisk melk som ikke har fått leveranseavtale på økologisk melk. For å stimulere til økt økologisk melkeproduksjon, er det etablert et samarbeid mellom Tine og Landbrukets forsøksringer (LFR) om gratis første råd (GFR) til melkeprodusenter som vurderer å legge om. For 2006 er det imidlertid få

økologiske melkebruk i karens, og virkningen av denne rekrutteringsinnsatsen vil derfor ikke merkes før i tidligst i 2009.

Staten gjennomførte høsten 2006 og vinteren 2007 salg av kvoter til produksjon av økologisk melk på til sammen 3,92 mill liter. Etterspørselen etter kvoter var i begge runder vesentlig større enn tilgjengelig kvoter. Man regner med at produksjonen i kan øke med 15-20 pst. som et resultat av kvotesalget.

Kjøtt

Økologisk kjøttproduksjon utgjør fremdeles kun 0,6 pst. av samlet kjøttproduksjon. Det har i 2006 vært noe økning av mengden innveid slakt innenfor alle kjøttslag. Andelen økologisk kjøttproduksjon som når markedet som økologisk vare har økt fra 16 pst i 2005 til 24 pst i 2006. Nortura har den dominerende posisjonen i markedet for mottak av slakt, og tar imot ca 71 pst. av det økologiske slaktet. Salget av økologiske kjøttprodukter har økt, spesielt på ferske biffer og fileter. Nortura lanserte høsten 2006 flere nye, ferske økologiske produkter, blant annet av lam. Det er også lansert økologiske kjøttkaker.

Grøstad gris la høsten om til økologisk drift, og dette har medført en vesentlig økning i produksjonen av økologisk svinekjøtt. Det ble solgt om lag 80 tonn økologisk frilandsgris andre halvår 2006. I Grøstad gris AS inngår 7 produsenter som har ambisjon om å omsette ca 200 tonn økologisk svinekjøtt i 2007.

Egg

Den totale mengden innveide økologiske egg gikk noe ned fra 2005-2006, men samtidig har anvendelsesgraden økt fra 70 pst. i 2005 til 86 pst. i 2006. Det har vært stor etterspørsel etter økologiske egg, og fra 2005-2006 har salget har økt med 26 pst., tilsvarende 90 tonn. Nortura, som eneste store aktør, mener de kunne solgt vesentlig mer økologiske egg dersom de hadde hatt tilgang på mer vare, og de har derfor satt i gang nye produksjoner. Nortura forventer etter dette et salg neste år på 600-750 tonn økologiske egg.

Frukt, grønt og poteter

Statistikken for frukt og grønt omfatter kun andre halvår 2006. Tallene omfatter omsetning fra grossister med leveranse til dagligvare- og faghandel. Direkteomsetning er ikke omfattet av statistikken.

Det ble omsatt økologisk frukt og bær for 12 mill kroner andre halvår 2006, tilsvarende en markedsandel på anslagsvis 0,95 pst. Omsetningen av økologiske grønnsaker og poteter var på i overkant av 25 mill kroner siste halvår 2006, tilsvarende en anslått markedsandel på 0,85 pst. Av den totale omsetningen var anslagsvis 15 pst. av økologisk frukt og 49 pst. av grønnsaker og poteter norsk produksjon.

Utviklingen i dagligvarehandelen

Etterspørselen etter økologiske produkter er økende. For eksempel hadde både Coop og NorgesGruppen ASA en netto omsetningsvekst på økologiske varer på 19 pst. fra 2005 til 2006.

Total omsetning av økologiske varer i dagligvare- og faghandel utgjorde i underkant av 520 mill kroner i 2006. Dette tilsvarer en andel på 0,74 pst. av total omsetning for de varegrupper der det finnes et økologisk alternativ. Av den totale

omsetningen av økologisk mat, utgjorde norske varer 56 pst. Meierivarer er den absolutt største produktgruppen av økologiske varer målt i omsatte kroner, fulgt av kornprodukter og bakervarer og frukt og bær og nøtter.

3.14.3 Prosjekter og utredninger

I 2006 og 2007 mottok SLF hhv 113 og 126 søknader på utviklingsprosjekter, tilsvarende hhv 75 og 102 mill kroner. Utviklingsmidlene retter seg i hovedsak mot første og siste ledd i verdikjeden. I 2006 ble 12,3 mill kroner benyttet til veiledningstiltak mot primærprodusenter og nasjonale pilotprosjekt, mens 22,5 mill kroner ble brukt til markeditiltak og helkjedeavtaler. I 2007 er den foreløpige fordelingen mellom disse prosjekttypene hhv 7,7 mill kroner og 21,6 mill. kroner. I tillegg ble det i 2006 og 2007 bevilget 7 mill kroner til Fylkesmannens landbruksavdeling til gjennomføring av tiltak innenfor fylkenes handlingsplaner på området.

Satsingen på veiledningstiltak mot produsenter skjer i hovedsak gjennom Landbrukets forsøksringer (LFR) som har tilbud for økologiske produsenter bestående av Gratis førsteråd (GFR), Oppfølging med grundig og fullstendig rådgiving (OGFR) og Dyrkingsgrupper. Fra høsten 2006 fikk LFR også et spesielt ansvar for veiledning i tilknytning til satsingsprogrammet for økologisk saueproduksjon. LFR har i løpet av høsten 2006 og vinteren 2007 gjennomført 70 lokale møter over hele landet med bra oppmøte. I følge LFR er interessen for satsingen størst i de deler av landet som generelt opplever stor vekst i økologisk produksjon.

I løpet av 2006 har SLF støttet til sammen 13 helkjedeavtaler. Avtalene omfatter alle sentrale produksjonstyper, og de fleste store markedsaktører deltar. Ett eksempel på en større helkjedeavtale er avtalen med Grøstad gris. I denne avtalen deltar i tillegg til Grøstad gris, Felleskjøpet Agri (fôrutvikling), Nortura (nedslakting), ICA Norge og Norgesgruppen.

Coop, ICA-Norge, Norgesgruppen, Rema 1000 og Helios gikk høsten 2006 sammen om å gjennomføre kampanjen "Naturlig bortskjemt mat". Tiltaket ble støttet med midler fra SLF, men med en betydelig egeninnsats fra kjedene selv. Butikkjedene som deltok i kampanjen opplevde til dels en vesentlig økning i salget av økologiske produkter i kampanjeperioden. Kampanjen fikk mye presseomtale, og "Naturlig bortskjemt mat" vant publikumsprisen for beste annonse i 2006 i Dagbladet Magasinet.

Landbruks- og matdepartementet har utarbeidet en ny strategi for næringsutvikling, "Ta landet i bruk!". Det er pekt ut seks nasjonale satsingsområder, hvorav økologisk produksjon og forbruk er ett av disse.

I forbindelse med Regjeringens arbeid for å nå målsettingen om 15 % økologisk matproduksjon og -forbruk i 2015 ble det nedsatt en partssammensatt arbeidsgruppe, "Jordbruksgruppen", som har kommet med forslag til avtalepartene på strategier og tiltak rettet mot primærproduksjon for å nå målsettingen på området. Jordbruksgruppen har lagt til grunn at 15 pst. av det totale jordbruksarealet skal være drevet økologisk i 2015. Ut fra produksjonsforholdene i Norge, mener Jordbruksgruppen at det ligger best til rette for omlegging av den grovfôrbaserte husdyrproduksjonen. Dette innebærer at grovfôrproduksjoner må ta

en større prosentvis andel av den totale økologiske produksjonen enn kraftfôrkrevende produksjoner. Samtidig er det tatt hensyn til behovet for allsidig produksjon og behovet for et allsidig tilbud til forbrukerne. Disse forutsetningene er lagt til grunn for innretningen på de tiltak Jordbruksgruppen har foreslått. Jordbruksgruppen foreslår en samlet økning i avsetningen til økologisk landbruk over jordbruksavtalen på 31,6 mill kroner, til 181,8 mill for 2008. Jordbruksgruppens rapport danner grunnlaget for de endringer og nye tiltak som er foreslått i kap 7.

4. Foredling og omsetning

Matvaresektoren er en av Norges få komplette verdikjeder, fra primærproduksjon til ferdig vare ut til forbruker. Landbrukspolitikken påvirker hele verdikjeden og legger premisser for produksjon, foredling og utbud av matvarer. Foredling og omsetning av jordbruksvarer ligger i hovedsak utenfor jordbruksavtalens virkeområde direkte, men blir påvirket av resultatene av avtalen. Videre er markedsordninger og handelspolitiske rammebetingelser virkemidler som har stor betydning for næringsmiddelindustri og omsetning. Foredlings- og omsetningsleddene er viktige både for sysselsetting og verdiskaping og for inntektsmulighetene i jordbruket. Regjeringen ønsker velfungerende konkurranse i verdikjeden for å opprettholde produksjon og verdiskaping i Norge.

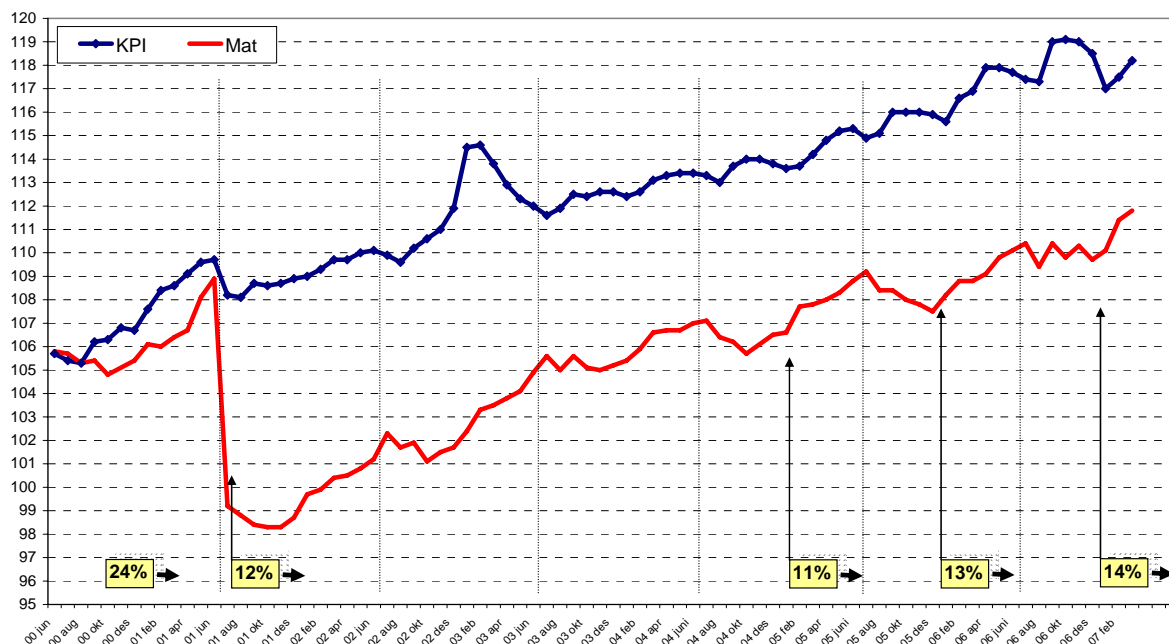
Forbrukerpolitiske hensyn er viktige langs hele produksjonskjeden og legger premisser for næringsutviklingen. Landbrukspolitikken, og utformingene av virkemidlene i jordbruksavtalen, må ha alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Store deler av næringsmiddelindustriens om lag 1450 bedrifter baserer sin produksjon på norsk råstoff. Samtidig blir næringsmiddelindustrien i økende grad eksponert for internasjonal konkurranse. Hensynet til næringsmiddelindustriens utviklingsmuligheter, til forbrukerinteressene og til jordbrukets avsetningsgrunnlag gjør at utviklingen i industrien er viktig.

I følge tall fra SSB/NILF var produksjonsverdien i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri anslagsvis 131 mrd. kroner i 2005, om lag 23 pst. av industriens totale produksjonsverdi. Produksjonsverdien har økt med nesten 55 pst. fra 1993 til 2005. I 2005 er hjemmemarkedsandelen anslått til 85,8 pst., mot 86,7 pst. i 2004 (inkl. fiskevarebransjen). På grunn av økende totalmarked har hjemmemarkedsandelen holdt seg forholdsvis stabil selv om importen har økt betydelig. Importen gjelder i hovedsak ferdigvarer og frukt og grønt, men det er også økende import for andre varegrupper, som for eksempel ost. Importen av landbruksvarer til Norge var i 2006 på 25 mrd kroner, og har i perioden 1995-2006 økt med 59 prosent. Eksporten har i samme periode økt noe, med har stabilisert seg på i underkant av 4 mrd kroner de siste årene.

4.1 Prisutviklingen på matvarer

Prisene på matvarer steg klart mindre enn den generelle prisveksten gjennom 90-tallet. Fra 1. juli 2001 ble merverdiavgiften på matvarer redusert til 12 pst. Deretter er momsen på matvarer endret flere ganger og økte 1. jan. 2007 til 14 pst. Fra 2006 ble miljøavgiften på drikkeemballasje endret slik at fritaket for juice, melk og melkeprodukter m.m. ble opphevet. Provenyet for statsbudsjettet er beregnet til 295 mill. kroner eller ca. 270 mill. kroner i 2006. Dette tilsvarer f.eks. en prisøkning på ca. 50 øre pr. liter lettmeik.

Fra juli 2001 (rett etter momsreformen) t.o.m. mars 2007, har matprisene steget 3,5 prosentpoeng mer enn konsumprisindeksen, jf. figur 4.1. De siste 12 månedene har prisene på mat og alkoholfrie drikkevarer steget med 2,8 pst., mens den generelle konsumprisveksten har vært 1,1 pst.

Figur 4.1 Konsumprisindeksen for mat og delindeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer, iflg. Statistisk sentralbyrå. 1998=100.

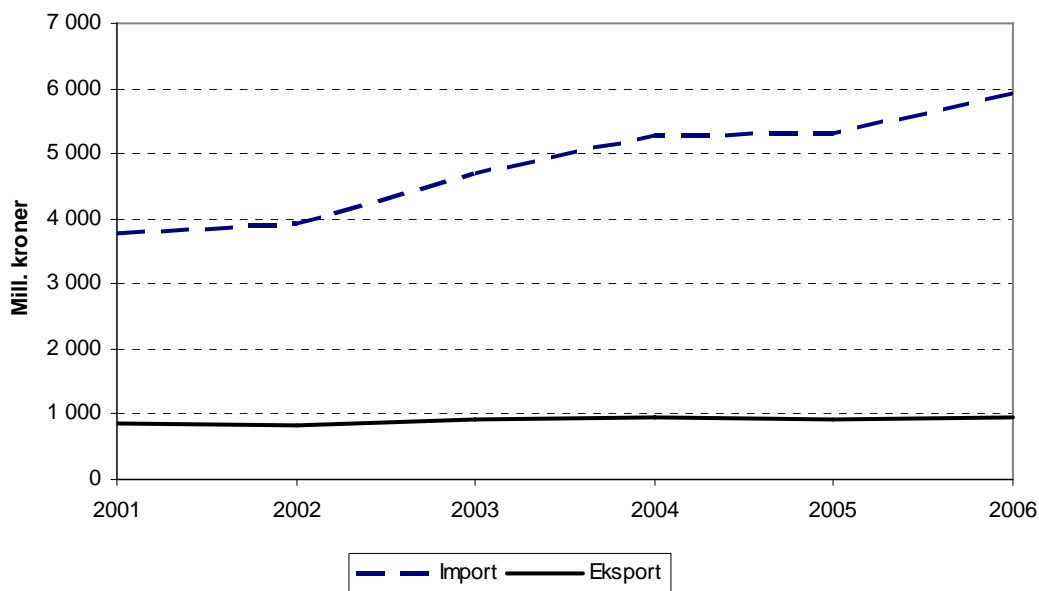
Husholdningenes andel utgifter til mat og alkoholfrie drikkevarer har vært fallende over lang tid. Av totale forbruksutgifter var andelen, iflg. SSBs forbruksundersøkelser, i perioden 2003-2005 11,7 pst. Herav gikk 10,5 pst. til matvarer.

Det er mange årsaker til høyt prisnivå på mat i Norge, bl.a. pris-/kostnads- og lønnsnivå, konkurranseforhold og utviklingen i råvareprisene. Jordbruksavtalene har gitt grunnlag for prisøkning på råvarene de siste årene. I perioden 2002 t.o.m. 2005 ble målprisene økt tilsvarende 975 mill. kroner totalt. Det ga grunnlag for en økning i råvareprisene til industrien på om lag 1 ½ pst. årlig i gjennomsnitt. Fjorårets avtale hadde en økning i målprisene samlet, tilsvarende 40 mill. kroner.

4.2 Industri og konkurranseforhold

Det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom primærproduksjonen og næringsmiddelindustrien. Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige både med hensyn til pris og kvalitet.

Den norske næringsmiddelindustrien blir i økende grad utsatt for internasjonal konkurranse gjennom import av landbruksvarer. Spesielt utsatt er bearbejdede landbruksprodukter som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK). Verdien av RÅK-importen har økt jevnt de siste årene fra 2,6 mrd. kroner i 1995 til 5,9 mrd. kroner i 2006. Bakervarer, sukkervarer og sjokolade er eksempler på viktige importvarer. Norsk eksport av RÅK-varer har derimot vært relativt stabil rundt 0,9 mrd. kroner det siste tiåret.

Figur 4.2 Utvikling i import og eksport av RÅK-varer. Mill. kroner

Omsetningstall fra varehandelen viser videre en jevnt økende markedsandel for bearbejdede landbruksvarer. Verdien av produksjonen av RÅK-varer i norsk næringsmiddelindustri er anslått til i underkant av 15 mrd. kroner (ekskl. øl og mineralvann).

For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde/øke sin markedsandel innenfor dette voksende markedet. Dette vil også være viktig for underleverandørene til RÅK-industrien, både primærprodusenter og foredlingsindustri. Forbruket av norske jordbruksråvarer i RÅK-industrien er betydelig. RÅK-industrien er spesielt viktig for avtaket av matkorn og melk. Omlag 70 pst. av matkornet og 15 pst. av melkeproduksjonen går til RÅK-varer.

Den framtidige utviklingen i næringsmiddelindustrien vil avhenge av flere faktorer. Dette gjelder både hvilke nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronekurs og rentenivå) som industrien må operere under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling. For avsetning for norske råvarer og sikring av norsk industri er det viktig at RÅK-industrien har rammebetingelser som gjør det interessant å investere i Norge. For mange RÅK-bedrifter er innenlands eller utenlands lokalisering en kontinuerlig vurdering.

Importen av andre landbruksvarer har også vært økende de siste årene. Dette gjelder særlig ost der importen økte fra 6300 tonn i 2004 til 7700 tonn i 2006.

Utenlands bearbejding

Nytt regelverk for utenlands bearbejding av landbruksvarer var på høring i 2006. I høringsutkastet var det lagt opp til å regulere omfanget av utenlands bearbejding

som har vært økende de senere årene. Gjeldende regelverk legger ingen begrensninger på bruken av denne ordningen for landbruksvarer. Det tas sikte på å fastsette nytt regelverk i nær framtid.

Prisutvikling råvarer

For å opprettholde en konkurransedyktig næringsmiddelindustri må det gjennom prisutviklingen innenlands og målrettede virkemidler legges til rette for å sikre industrien konkurransedyktige rammevilkår. For de råvarene og ferdigvarene som er omfattet av RÅK-ordningen blir råvareprisforskjeller kompensert med utbetaling av tilskudd. Prisutjevning skjer i form av tilskudd ved eksport av ferdigvarer (eksportrestitusjon) eller prisnedskrivning av innenlandske jordbruksvarer som nyttes til fremstilling av ferdigvarer.

Importen til Norge av RÅK-varer skjer i hovedsak fra EU, og i særlig grad fra våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er således et sentralt element i konkurransevilkårene for industrien og avsetning for norske jordbruksprodukter.

For enkelte viktige landbruksvarer har prisforskjellene på råvarer mellom Norge og EU økt. Samtidig har det i de senere år vært en relativt sterk økning i verdensmarkedsprisene på mange landbruksråvarer. Det gjelder både hvete, mais, soyabønner, storfekjøtt og meierivarer. Årsakene til økningene er flere. For det første sterk økonomisk vekst, og da spesielt i store folkerike land som Kina, India og Russland, som bidrar til velstandsutvikling og økt etterspørsel. Dermed dårlige avlinger i flere nøkkelområder, noe som blant annet skyldes klimatiske forhold. De høye energipriser bidrar også til at alternativverdien av biomasse og spesielt innsatsvarer til produksjon av etanol og biodiesel, øker. Sammen med økningen i transportkostnader bidrar dette også til prisøkningen. Økte priser på landbruksråvarene internasjonalt bedrer konkurransekraften til norske RÅK-varer, og har vært medvirkende til at en har redusert prisnedskrivningssatsene for melkepulver i Norge. EUs utvidelse østover vil også påvirke prisbildet og konkurransesituasjonen for næringsmiddelindustrien framover.

4.3 Matmangfold

Det er stor interesse for norsk mat. I MMI sin undersøkelse fra 2005/2006 sier hele 79 pst. av befolkningen at det er viktig eller meget viktig at maten man spiser er norsk. Norske forbrukere blir også mer bevisst variasjonen og utvalget i det stadig voksende mangfoldet av norske matspesialiteter, det være seg lokale spesialiteter eller økologisk mat. Dette blir også bekreftet i en forbrukerundersøkelse TNS Gallup gjennomførte for Matmerk høsten 2006. I undersøkelsen svarte halvparten av de spurte at de synes at matprodukter er mer interessante når de får høre om matens opprinnelse og historie. Tre av fem svarer at de gjerne prøver produkter fra lokale matprodusenter. Mange er også villige til å betale mer for lokale matspesialiteter. Undersøkelsen bekrefter tilsvarende trender i Europa, der interessen for små produsenter er økende og sporbarhet tilbake til produsent er viktig. Disse trendene følges opp av dagligvarehandelen og restaurant- og reiselivsbransjen, hvor man kan se en økning i utvalget av norske matspesialiteter og økologiske produkter. Samtidig er det også økende interesse blant norske matprodusenter for å produsere mat med spesiell kvalitet og historie.

Innovativ og markedsorientert produktutvikling er selve fundamentet for økt matmangfold og verdiskaping. Den nasjonale strategien for næringsutvikling «Ta landet i bruk!» peker bl.a. på at differensiering og nyskapende matspesialiteter, økt markedskompetanse og salgstilgang for små matprodusenter og kompetanseutvikling er viktige områder som må prioriteres for å øke matmangfoldet. Som følge av større etterspørsel etter matspesialiteter, er det også viktig å bidra til utvikling av bedrifter som kan betjene et større marked.

Verdiskapingsprogrammet for mat bidrar spesielt til å sette i gang prosjekter som er nyskapende og innovative. Programmet bidrar også til å støtte prosjekter som skal synliggjøre og utvikle matmangfoldet i reiselivsnæringen. Et slikt eksempel er Rica hotels sitt prosjekt «Lokal mat på menyen».

Merkeordningen «Beskyttede betegnelser» er en viktig strategi for næringsutvikling og verdiskaping i norsk matproduksjon. Merkeordningen er viktig i arbeidet for å styrke konkurransekraften til norsk landbruksbasert matproduksjon gjennom utvikling av konkurransefortrinn basert på merkenavn, regionalt opphav og spesielle produktkvaliteter. Ordningen skal også sikre forbrukere pålitelig informasjon om næringsmidlenes opprinnelse og særpreg.

4.4. Trygg mat av riktig kvalitet

Regjeringens matpolitikk er basert på at maten skal være trygg og oppleves som trygg samt at den skal være av riktig kvalitet. Med bakgrunn i dette har landbruks- og matministeren varslet at sporing på matområdet er et matpolitisk satsingsområde. I 2006 ble det etablert et prosjekt i samarbeid med bransjen for å få i stand et bedre system for sporing av mat. Målsettingen er å etablere en nasjonal, elektronisk infrastruktur for effektiv utveksling av informasjon i matkjeden innen utgangen av 2010. Elektroniske løsninger vil legge grunnlag for bedre beredskap, økt mattrygghet og økt verdiskaping i alle ledd.

Landbruks- og matdepartementet koordinerer arbeidet og leder den opprettede styringsgruppen. Prosjektet er et samarbeid med bransjeaktører i hele matkjeden; Kjøttindustriens Fellesforening, Næringsmiddelbedriftenes Landsforening, Fiskeri- og Havbruksnæringens Landsforening, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norges Fiskarlag, KSL Matmerk, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Norsk Landbrukssamvirke og Norske Sjømatbedrifters Landsforening.

Arbeidet med å utvikle et helhetlig kvalitetssystem med en felles merkeprofil i markedet starter i 2007. Et helhetlig kvalitetssystem og innføring av en ny merkeprofil er viktige tiltak for å styrke norsk matproduksjon i en skjerpet internasjonal konkurranse. Det helhetlige kvalitetssystemet skal ha som formål å bidra til kvalitet i alle ledd i verdikjeden, samt synliggjøre og dokumentere kvalitetsarbeidet overfor forbruker. Det helhetlige kvalitetssystemet skal dokumentere overfor forbrukere, dagligvarekjeder og myndigheter, hvordan matproduksjon foregår og synliggjøre landbrukets verdier knyttet til blant annet kulturkvalitet, miljøverdier, dyrevelferd og råvarekvalitet.

Det er viktig at utviklingen av et nytt helhetlig kvalitetssystem ses i sammenheng med det igangsatte prosjektet med etablering av elektronisk sporingssystem i matkjeden.

EUs reviderte hygiene- og kontrollregelverk vil etter all sannsynlighet bli en del av EØS-avtalen i løpet av 2007. I denne forbindelse stilles det krav til at primærprodusenter overholder og sikrer de hygienekrav som følger av regelverket samt på tilfredsstillende måte dokumenterer at disse overholdes (egenkontroll). Det bør utarbeides nasjonale retningslinjer for god hygienep praksis i et samarbeid mellom næringsaktører og myndigheter. Utvikling av kvalitetssystemer i landbruket vil være et viktig virkemiddel i denne forbindelse.

Landbruks- og matdepartementet vil i 2007 foreta en gjennomgang og revisjon av kvalitetsforskriftene for landbruksvarer.

5. Importvernet og internasjonale forhold

5.1 WTO Landbruksavtalen

Den såkalte Uruguay-runden med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel resulterte i opprettelsen av *Verdens Handelsorganisasjon* (World Trade Organisation – WTO) 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (*Landbruksavtalen*) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på tre områder: markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier. Det pågår nye forhandlinger, jf. kap. 5.2. Inntil en ny landbruksavtale er ferdigforhandlet vil Norge være bundet av forpliktelsene i dagens landbruksavtale.

Markedsadgang

Landbruksavtalen medførte omlegging til et tollbasert importvern der tollsatsene i gjennomsnitt skulle reduseres med 36 pst. til år 2000. I tillegg forpliktet Norge seg til å etablere tollkvoter for såkalt eksisterende og ny markedsadgang. Tollsatsene i tolltariffen ble trappet ned til forpliktelsene for år 2000 allerede i 1995.

Internstøtte

WTO Landbruksavtalen definerer tre typer internstøtte – *gul, blå og grønn støtte*. Det er knyttet reduksjonsforpliktelser til bruken av gul støtte. Blå og grønn støtte er unntatt reduksjonsforpliktelser i eksisterende avtale, men man er enige om at i en eventuelt ny avtale, skal også blå støtte reduseres. Dersom summen av blå og gul støtte i løpet av avtaleperioden overstiger nivået som var bestemt i 1992 kan avtalepartene i WTO under visse forutsetninger iverksette ulike mottiltak. Slike mottiltak må begrunnes i at det påvises at økningen i støtten har skadet eller truet andre parters interesser.

Gul støtte eller AMS (Aggregate Measurement of Support) er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser, i tillegg til prisstøtte over budsjett fratrukket særavgifter. Norges maksimale gule støtte har vært 11,4 mrd. kroner for år 2000 og deretter. Ved siste notifikasjon i 2001 var det notifiserte nivået i gul boks 10,7 mrd. kroner.

Blå støtte er støtteordninger under produksjonsbegrensende programmer basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. I 2001 var notifisert blå støtte på 7,3 mrd. kroner.

Grønn støtte er støtte som har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel. Grønn støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. I 2001 var notifisert grønn støtte på 4,3 mrd. kroner.

Departementet forbereder nå notifiseringer for perioden 2002-2004.

Eksportstøtte

Landbruksavtalen i WTO begrenser bruken av eksportsubsidier både målt i verdi og målt i volum. Det er særlig for egg og ost at bindingene for eksportstøtte er reelt begrensende for Norge.

5.2 WTO-forhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001.

1. august 2004 ble det vedtatt et rammeverk som la føringer for de videre forhandlingene for landbruksvarer, industrivarer inkludert fisk, tjenester og forenkling av handelsprosedyrer.

For markedsadgang for landbruksvarer forutsetter rammeverket at de høyeste bundne tollsatsene skal reduseres mest gjennom en lagdelt formel. For definerte sensitive produkter kan det gis lavere tollreduksjoner, men samtidig skal det etableres importkvoter for slike produkter. Rammeverket sier at det skal vurderes hvilken rolle et tolltak (maksimalgrense for tollsatter) skal spille. Prinsippet om vesentlig forbedring av markedsadgangen skal gjelde for alle produkter, inkludert de sensitive. Det skal forhandles videre om opprettholdelse av den spesielle sikkerhetsmekanismen for jordbruksprodukter.

For internstøtte legger rammeverket opp til en reduksjon i summen av all handelsvridende støtte. Dette inkluderer gul støtte (prisstøtte), de *minimis* (gul støtte i de tilfeller slik støtte ikke utgjør mer enn 5 pst. av produksjonsverdien) og blå støtte (areal- og dyrestøtte). Landene med den høyeste støtten skal redusere mest. Den samlede støtten skal reduseres med 20 pst. det første året avtalen gjelder for. I tillegg skal det etableres forpliktelser for hver av støttetypene som inngår i den totale handelsvridende støtten. For gul støtte innebærer rammeverket at landene som har høyest tillatt støttenivå skal redusere mest, samt etablering av produktspesifikke tak for slik støtte. For blå støtte forutsetter rammeverket at det skal settes et tak for slik støtte på maksimalt 5 pst. av produksjonsverdien. Rammeverket åpner imidlertid for at land som har en spesielt stor andel av sin støtte i denne kategorien, kan få unntak fra grensen på 5 pst. For ikke-handelsvridende støtte (grønn støtte) som for eksempel miljøtiltak, forskningsmidler og avløserordningen, legges det ikke opp til noen øvre begrensninger, men kriteriene for slik støtte skal gås gjennom for å sikre at støtten har minimale effekter på produksjon og handel.

Rammeverket innebærer også enighet om å avskaffe alle former for eksportsubsidier på landbruksvarer. Dette inkluderer at det skal etableres disipliner for bruk av matvarehjelp, eksportkreditter og eksporterende statshandelsforetak. Subsidielementer i disse ordningene skal i likhet med eksportstøtte elimineres.

Rammeverket fra 2004 forutsetter også at spesiell og differensiert behandling av u-land skal være en integrert del av et nytt regelverk. Ikke-handelsmessige hensyn skal tas hensyn til slik det står i Doha-erklæringens paragraf 13.

Ministerkonferansen i Hongkong i desember 2005 innebar et skritt videre i forhandlingene ved at en kom til enighet om blant annet følgende:

- Alle former for eksportstøtte skal elimineres innen utgangen av 2013. En vesentlig del av støtten skal fjernes innen første halvdel av

- implementeringsperioden, dvs. innen utgangen av 2010. Kriteriene for behandling av andre former for eksportstøtte, for eksempel eksportkreditter, statshandelsforetak og matvarehjelp, skulle besluttes innen 30. april 2006.
- Alle landbruksvarer skal fordeles i fire bånd etter hvor høye tollsats de har. Ulike tollkutt skal foretas for de varer som havner i de enkelte bånd med utgangspunkt i at de høyeste tollsatsene skal reduseres mest. Enkelte produkter kan defineres som sensitive og gis lavere tollkutt, jfr. rammeverket fra 2004.
  - For internstøtte skal medlemslandene deles inn i tre bånd etter størrelsen på internt støttenivå (absolutt nivå). Land med høyest støttenivå skal redusere sin internstøtte mest. Dette innebærer at EU plasseres i det øverste båndet, USA og Japan i det neste og resterende land i det laveste båndet. Land i det laveste båndet med et relativt høyt støttenivå, herunder Norge, skal ta et noe høyere kutt enn andre land i dette båndet.
  - De minst utviklede landene (MUL) skal gis toll- og kvotefrihet for minst 97 pst. av alle sine varer inn til i-landenes markeder innen utgangen av 2008. Dette gjelder også for mer utviklede u-land dersom de selv mener de er i en posisjon til å gi tilsvarende betingelser.

Etter ministermøtet i Hongkong ble det i 2006 holdt jevnlig møter i spesialsesjonen i landbrukskomiteen i WTO. En arbeidet hardt for å få til et gjennombrudd sommeren 2006, men det viste seg i juli i fjor at dette ikke var mulig.

Forhandlingene ble derfor suspendert frem til slutten av november samme år. Ved årsskiftet sa medlemslandene på nytt seg villige til å videreføre forhandlingene. Det foregår nå bilaterale drøftinger mellom enkeltland og grupper av land i WTO. Sentrale aktører som EU, USA, Brasil og India arbeider også aktivt sammen for å forsøke å finne løsninger. Intensjonen er at drøftingene mellom medlemslandene i ulike fora skal gi et grunnlag for at en kan avslutte forhandlingene i løpet av 2007.

5.3 MUL-import

Toll- og kvotefri markedsadgang for alle produkter fra verdens minst utviklede land (MUL) er et sentralt tiltak i regjeringens utviklings- og handelspolitikk og i handlingsplanen for bekjempelse av fattigdom i sør. Formålet er å fremme handel og utvikling, og å bidra til at de fattigste landene blir bedre integrert i verdensøkonomien. Toll- og kvotefri adgang til det norske markedet for alle produkter fra land som står på FNs offisielle MUL-liste ble iverksatt fra 1. juli 2002 med hjemmel i Norges generelle tollpreferanseordning (GSP) for import fra utviklingsland.

En interdepartemental arbeidsgruppe har nå gjennomgått GSP-systemet med tanke på endringer i tollpreferansene for GSP-landene. Rapporten vil bli sendt på bred høring. Regjeringen vil ta stilling til forslaget om endringer når høringsuttalelsene foreligger

Fra 1. juli 2002 ble det etablert et overvåkningssystem for import av korn, mel og kraftfôr, samt en sikkerhetsmekanisme som kan utløses når markedsbalansen vurderes å være i fare. Ordningen administreres av Statens landbruksforvaltning.

5.4 Forholdet til EU/EUs landbrukspolitikk

5.4.1 Innledning

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen på landbruksproduktene i EU påvirker omfanget av grensehandelen og konkurransekraften til i første rekke RÅK-industrien, som er konkurranseutsatt både på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i multilaterale forhandlinger som i WTO.

Den foreløpig siste reformen av EUs landbrukspolitikk ble innført fra 2005 – 2006. Det ble introdusert en ny produksjonsuavhengig støtte pr. bruk. Tidligere støtte pr. dyr og hektar blir overført til den nye ordningen. Støtten blir deretter fordelt ut på arealet på hvert bruk slik at støtetterter kan omsettes. En hovedhensikt med omleggingen er at markedspriser i større grad skal avgjøre hva bøndene vil produsere. Støtten pr. bruk skal også dekke verdier ved landbruket som ikke blir reflektert i produktprisen (ikke-handelsmessige forhold). Reformen innebærer at en større del av overføringene til landbruket i EU faller innenfor kategorien grønn støtte i WTO. Det er åpnet for å beholde noe produksjonstilnyttet støtte for eksempel for korn, storfe og sau/geit. Det blir likevel opp til hvert medlemsland om de vil benytte produksjonstilnyttet støtte for disse produksjonene. Som et alternativ til den historiske støttemodellen kan medlemsland velge en såkalt regional modell for støtte. Den innebærer at det blir gitt lik støtte pr. hektar i en hel region istedenfor individuelt varierende støtte fra bruk til bruk. Medlemsland kan også velge en kombinasjon av de to modellene.

Erfaringene så langt er at landene velger ulike modeller for gjennomføringen av den framtidige felles landbrukspolitikken. Landene har også valgt en høyere andel produksjonsuavhengig støtte enn regelverket krever. Så langt er 80- 90 pst. av den direkte støtten til bøndene (areal- og dyrestøtte) omformet til produksjonsuavhengig støtte. For å få utbetalt full støtte vil bøndene bli kontrollert i forhold til om de holder landbruksareal i god hevd og god miljøtilstand. De vil også på stikkprøvebasis bli kontrollert i forhold til lovkrav om miljø, matvarekvalitet, dyrevelferd og dyrehelse/folkehelse.

Nytt regelverk for bygdeutvikling som ble vedtatt av Rådet høsten 2005 trekker fram tre hovedmål for politikkområdet: i) øke konkurranseevnen i jord- og skogbruket gjennom tilskudd til omstilling, ii) øke miljøstandard og bedre arealforvaltningen og iii) å bedre livskvalitet og øke mangfoldet i næringsaktiviteten i distriktene. Det nye regelverket innebærer en forenkling av finansiering og administrasjon av bygdeutviklingsordningene i EU. Bygdeutvikling i EU forutsetter samfinansiering fra medlemslandene.

EU arbeider med forenklinger av den felles landbrukspolitikken. I den forbindelse har Europakommisjonen foreslått å erstatte dagens 21 markedsordninger med én felles forordning som dekker alle markedsordningene. Dette forslaget behandles nå av medlemslandene i Rådet.

Med utgangspunkt i et forslag fra Europakommisjonen har medlemslandene i EU blitt enige om nye mål for energi og klimapolitikken. Enighetene innebærer bl.a. at EU skal ha 20 pst. av sin energiforsyning fra fornybare energikilder innen 2020. I tillegg er medlemslandene enige om at andelen biodrivstoff skal utgjøre 10 pst. i løpet av samme tidsrom. Landbruket spiller en sentral rolle som produsent og leverandør av biomasse til energiformål i EU. Allerede i dag påvirker etterspørselen etter biomasse til energi prisen på landbruksvarer innen fellesskapet. De mer ambisiøse målene som nå er vedtatt vil ha konsekvenser for markeds- og prisutvikling for viktige landbruksprodukter og inntektsmulighetene i landbruket i EU i årene framover.

Europakommisjonen forbereder for tiden en gjennomgang av den siste reformen av EUs landbrukspolitik. Forslaget vil bli forelagt medlemslandene for behandling i løpet av 2008. Kommisjonen har varslet at ett av forslagene vil være ytterligere frikobling av støtten. Det er også varslet at større andeler av støtten skal flyttes fra direkte støtte (pilar 1) til bygdeutvikling (pilar 2). Samtidig forbereder Europakommisjonen en vurdering av EUs langtidsbudsjett. Utfallet av denne vurderingen vil også være av stor betydning for den framtidige utviklingen av landbrukspolitikken i EU

5.4.2 Forhandlinger med EU

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal EU og Norge søke å fremme handelen med landbruksvarer. I desember 2002 kom Norge og Europakommisjonen til enighet om en avtale om utvidet handel, som bl.a. innebærer økte gjensidige tollfrie importkvoter for ost. Stortinget ga sitt samtykke til avtalen gjennom St.prp. nr. 71 (2002-2003). Avtalen ble implementert fra 1. juli 2003. I henhold til avtalens paragraf 11 skal partene møtes til nye forhandlinger etter EØS-avtalens artikkel 19 to år etter at den trådte i kraft. Første møte ble holdt i mai 2006, og det er fulgt opp med senere møter i 2006. Nye møter vil bli avholdt i 2007. Fra norsk side er det lagt til grunn at man må få en avklaring i WTO-forhandlingene før en kan avslutte nye forhandlinger med EU.

Det ble i 2006 ført forhandlinger om endringer i importkvoten av ost fra EU til Norge. Den ble fra 1.11.2006 økt fra 4000 tonn til 4500 tonn på årsbasis. På den andre siden ble den norske eksportkvoten på 4000 tonn til EU gjort mer fleksibel i forholdet mellom fersk ost og hard ost.

Bakgrunnen for endringen i ostekvantum inn til Norge var innskjerping i Tollvesenets kontroll av ost i lake. Den tollbare vekten av ost i lake skal også inneholde laken. Denne innskjerpingen førte i 2005 til en betydelig økning i samlet og registrert importkvantum ved at laken ble regnet med. For å kompensere eksportørene for denne endringen ble ostekvoten inn til Norge utvidet til 4500 tonn.

5.4.3 Forhandlinger i regi av EFTA

Det er orientert om EFTAs forhandlinger om frihandelsavtaler i tidligere proposisjoner, jf. St.prp.nr.1 (2006-2007) Nærings- og handelsdepartementet. Forhandlinger om frihandelsavtale pågår nå mellom EFTA-landene og Thailand,

Columbia, Peru, Canada og Gulf-statene. Forhandlingene omfatter også handel med landbruksvarer; både råvarer og bearbejdede varer.

6. Hovedtrekk i tilbudet

6.1 Hovedprofil

Statens tilbud er basert på premissene i St.meld. nr. 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon* og Stortingets behandling av denne, jf. Innst. S. nr. 167 (1999-2000), Regjeringens politiske plattform, nedfelt i Soria Moria-erklæringen og Stortingets behandling av inneværende jordbruksavtale, Innst. S. nr. 236 (2005-2006). Ved behandlingen av fjorårets jordbruksoppgjør, uttalte et flertall bestående av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet:

”Dette flertallet imøteser det videre arbeidet med tiltak for å nå målene i regjeringserklæringen. Dette flertallet vil peke på at årets oppgjør er starten på en kursendring i landbrukspolitikken. Årets oppgjør må ses i sammenheng med behandlingen av innretningen på kommende års jordbruksoppgjør.”

Flertallet i komiteen, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, uttalte at de:

”legg stor vekt på å ha ein matproduksjon som tek omsyn til matsikkerhet, lokale tradisjonar og naturgrunnlaget. For å sikre nasjonal matsikkerheit er det viktig å halde oppe evnen til matproduksjon i norsk jordbruk. Vidare er eit aktivt landbruk i alle delar av landet eit viktig virkemiddel for å oppretthalde hovudtrekka i det busetnadsmønster vi har i dag. Fleirtalet vil leggje til rette for ein variert bruksstruktur som både tek omsyn til tradisjonelle familiebruk og gir høve til ulike formar for samarbeid. Saman med eit aktivt jordbruk, vil fleirtalet leggje til rette for ein livskraftig næringsmiddelindustri.”

Med basis i Soria Moria-erklæringen, vil Regjeringen gjennom oppgjøret videreføre kursendringen i landbrukspolitikken, bl.a. ved å:

- legge til rette for en klar nivåheving i inntektene etter at jordbruket har hatt en klart svakere inntektsutvikling enn andre grupper de siste årene
- sikre et landbruk med en variert bruksstruktur, opprettholde et levende landbruk over hele landet og ha særskilt oppmerksomhet på områder med svakere utvikling i produksjon og arealbruk
- styrke distrikts- og strukturprofilen i virkemidlene
- styrke landbrukets miljøprofil, ivareta kulturlandskapet, øke beitingen med husdyr og styrke klimatiltakene
- øke innsatsen for det økologiske jordbruket, med sikte på økt produksjon og forbruk
- forbedre velferdsordningene for jordbrukere og sikre en landbruksvikarordning over hele landet, som er viktig for bøndernes sikkerhet ved sykdom
- forbedrede investeringsvirkemidler i en situasjon med stort investeringsbehov, delvis som følge av offentlige krav mhp. dyrevelferd

Dette skal legges til rette for en attraktiv jordbruksnæring som produserer trygge kvalitetsvarer, tjenester og fellesgoder samfunnet etterspør. Befolkningens oppslutning om landbrukspolitikken, og dens legitimitet, er i økende grad knyttet til sektorens produksjon av fellesgoder, som må betales for kollektivt. Samtidig vil Regjeringen bidra til forbedringer i kvalitetssikringssystemer og merkeordninger,

slik at mat fortsatt er helsemessig trygg og befolkningen kan ha tillit til varene som frembys.

Jordbruket har hatt en svakere prosentvis inntektsutvikling enn andre grupper, målt både for siste 10-års- og siste 5-års periode. Selv om investeringene er økende og totalt jordbruksareal er relativt stabilt, er både produksjonsutviklingen og arealutviklingen svakere i noen områder på Vestlandet, i Agder/Telemark og deler av Nord-Norge. For noen grasbaserte produksjoner er det tendenser til at næringen ikke klarer å dekke innenlands etterspørsel.

Dette er en utvikling som utfordrer de overordnede målene om en fortsatt variert bruksstruktur og levende landbruk i hele landet, som det er bred politisk oppslutning om. Statens forhandlingsutvalg mener partene må ha oppmerksomhet omkring disse spørsmålene ved utforming av virkemidlene i oppgjøret. Det gjelder både gjennom fordelingen av de inntektsgivende tilskuddene i råvareproduksjonen og tiltak for å utvikle større næringsbredde med grunnlag i landbrukseiendommene.

Det er behov for å styrke miljøprofilen, bl.a. ved å opprettholde og utvikle kulturlandskapet gjennom økt beiting. Dette også ved å spisse virkemidlene for å redusere forurensing og ivareta særskilte miljøkvaliteter. Det legges også vekt på å øke landbrukets bidrag til å redusere klimagassutslippene. På dette området ligger det også muligheter til næringsutvikling i produksjon av miljøvennlig og fornybar energi. Videre må tiltakene for det økologiske landbruket styrkes, med grunnlag i målene som er satt for produksjon og forbruk.

Samtidig som den teknologiske framgangen fortsetter, er det også stor etterspørsel etter arbeidskraft og importen er økende. Matmarkedene blir mer internasjonale. Norge har lagt fram forslag i WTO-forhandlingene som tilsier vesentlig reduksjon i handelsvridende gul støtte. Det må utformes en landbrukspolitikk som tar hensyn til, og konsekvensen av, utviklingen i hele matkjeden, og legger til rette for en livskraftig næringsmiddelindustri, fordi enhver produksjon må ha et marked. Fortsatt produktivetsframgang vil derfor være nødvendig. Statens forhandlingsutvalg viser til at de siste knappe 15 år har det vært registrerte størrelser for arbeidsforbruk, kapital og driftsmidler (uten effektivitetskrav) som har ligget til grunn for måling av inntektsutviklingen.

Norsk matproduksjon består av sammenhengende nasjonale verdikjeder. Det må være tilstrekkelig lønnsomhet i alle ledd for å opprettholde nasjonal produksjon. Det er sammenheng mellom inntektsnivå og investeringsnivå i landbruket. Det er viktig at virkemidlene bedrer inntektsmulighetene så langt som mulig uten at ny overkapasitet bygges opp og overproduksjon igjen presser priser og inntekter ned.

Dette er noen av dilemmaene politikktutformingene står overfor i et høykostland som heller ikke har de beste forhold for matproduksjon. Innenfor disse rammene må forhandlingspartene optimalisere virkemiddelbruken for å få best mulig måloppnåelse.

6.2 Grunnlagsmaterialet

Utviklingen i viktige indikatorer fra Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) er gjengitt i kap. 3. Inntektsutviklingen pr årsverk i jordbruket har prosentvis vært

klart svakere enn for andre grupper de siste årene. Årets normaliserte totalregnskap viser en gjennomsnittlig inntektsøkning pr årsverk på om lag 2 ¾ pst. pr år både for siste 10-års-periode og siste 5-årsperiode (t.o.m. 2007). Økningen for andre grupper har vært 4 pst. pr år de siste 5 årene, forutsatt 4 ¾ pst. i 2007. For jordbruket er økningen beregnet til knapt 1 prosent fra 2005 til 2006. Fra 2006 til 2007 budsjetteres det i normaliserte regnskap med en inntektsvekst på om lag 9 ½ prosent, tilsvarende 15.200 kroner pr årsverk (inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen). I beregningen for 2007 er det forutsatt at bevilgningen til direkte tilskudd på kap 1150 for 2007 disponeres. BFJs referansebruk viser om lag samme inntektsvekst til 2007 i kroner pr årsverk, men noe lavere i prosent, fordi disse gjennomgående har et høyere inntektsnivå. Statens forhandlingsutvalg viser til at partene er enige om å måle inntektsutviklingen ut fra Totalkalkylens normaliserte regnskap.

Arbeidsforbruket i jordbruket anslås nå redusert med 4 pst. i 2007 og 3,5 pst. i 2008. Det er noe mindre enn de siste årene, men klart høyere enn på 90-tallet. Det er høy investeringsaktivitet. Sektoren har hatt en årlig vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 3,6 prosent siste 10 år. Det er en noe svakere utvikling enn tidligere beregninger har vist og henger sammen med en noe sterkere kostnadsvekst de siste årene, etter at BFJ har revidert dataseriene, bl.a. for vedlikehold, investeringer, energi- og telekostnader. Samtidig er brutto inntekter økende, både som følge av økte volum, økte priser og bedret markedsbalanse i forhold til foregående år.

Jordbruksfradraget

Skatt er ikke forhandlingstema i jordbruksoppgjøret, men avtalepartene er enige om at ved vurdering av inntektsutviklingen i jordbruket etter 1999 er det nødvendig å ta hensyn til verdien av jordbruksfradraget, omregnet til inntektsverdi før skatt. BFJ har beregnet inntektsverdien av jordbruksfradraget de siste årene som vist i tabell 6.1.

Tabell 6.1 Virkningen av inntektsfradraget.

	2005	2006	2007*
Spart skatt, millioner kroner	523	550	838
Inntektsverdi før skatt, millioner kroner	781	821	1 251
Antall årsverk i jordbruket	65 700	62 900	60 400
Inntektseffekt, kroner pr årsverk	11 900	13 100	20 700
Antall jordbruksbedrifter	53 000	51 200	49 600
Redusert skatt pr jordbruksbedrift	9 900	10 700	16 900
Maks skattereduksjon	17 220	20 020	39 760
Gjennomsnittlig utnyttingsgrad	57 %	53 %	43 %
Nødvendig inntekt for maks fradrag	170 000	223 000	348 000

Kilde: BFJ

BFJs anslag, basert på selvangivelser for 2005, viser at verdien av utvidelsen av jordbruksfradraget ifbm. fjorårets oppgjør er som lagt til grunn i fjor. Inntektsverdien av jordbruksfradraget omregnet til verdi før skatt, er anslått til 1 ¼ mrd. kroner i 2007. Jordbrukets forhandlingsutvalg hevder flere steder i kravet at næringsstøtten til jordbruket har falt de siste årene. Statens forhandlingsutvalg viser til at næringsstøtten ikke er isolert til kap. 1150. Det er enighet om at

jordbruksfradraget må inkluderes, og at deler av LUF i perioden ble midlertidig flyttet til andre budsjettkapitler.

Etter utvidelsen anslår BFJ utnyttelsesgraden i 2007 til 43 pst. Statens forhandlingsutvalg viser til at økte inntekter som følge av årets oppgjør vil bidra til å øke utnyttelsesgraden av jordbruksfradraget.

6.3 Rammen

6.3.1 Oppbygging av rammen

Jordbrukets brutto inntekter består av egeninntjening fra markedet og overføringer fra staten. Oppbyggingen av rammen er basert på anslag for utviklingen i jordbrukets produksjon, kostnadene, samt arbeidsforbruk og anslag på inntektsvekst for andre grupper, jf. tabell 6.2.

Økte produksjonsvolum

På samme måte som volumendringer på kostnadssiden, vil økte produksjonsvolum virke inn på utviklingen i brutto inntekter i 2008. Den norske befolkningen øker med om lag 1 pst. hvert år, noe som er med på å øke etterspørselen etter matvarer. Grunnlagsmaterialet fra BFJ viser en økning i produksjonsvolumene på 1 pst. pr år for de siste 5 årene. Det har skjedd samtidig som produsentprisene har økt. Etterspørselsvekst har gjort at de økte produksjonsvolumene har kunnet bli omsatt uten at prisene til produsent, totalt sett, har falt. Samtidig har overproduksjonskostnadene gradvis blitt redusert. Hittil i 2007 ser vi, spesielt i kjøttsektoren men også i melkesektoren, betydelig etterspørselsvekst utover det som er anslått av BFJ. Det er derfor grunnlag for å regne med økte bruttoinntekter i jordbruket, som følge av økte produksjonsvolum, innenfor en uendret ramme. Statens forhandlingsutvalg har, som et gjennomsnitt og ut fra et nøkternt anslag, lagt til grunn ½ pst. vekst i produksjonsvolumene i 2008 (vel 100 mill. kroner) sammenlignet med 2007.

Teknisk framregning til 2008

Prognosene fra 2007 til 2008 er basert på tall fra BFJ, Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene og Statistisk sentralbyrå. Framskrivningen innebærer i praksis at det legges til grunn at den produktivitetsutviklingen som framgår av BFJs materiale de siste årene, fortsetter inn i 2008. Statens forhandlingsutvalg har lagt følgende prognoser til grunn ved oppbygging av rammen:

- framskrivning av siste års vekst i produksjonsvolum, ½ prosent
- framskrivning av siste års vekst i kostnadsvolum, 0,1 pst. for driftskostnader og -0,9 pst. for kapital slit
- prisvekst på 1,9 pst.
- vekst i gjeldsvolum til 36 mrd. kroner
- vekst i utlånsrente fra banker på 0,7 pst. som gir virkning i ¾ av jordbrukets samlede lånemasse
- vekst i normalisert prisstigning fra 1,4 til 1,6 ved beregning av realrente
- 3,5 pst. reduksjon i arbeidsforbruk
- inntektsvekst på 4 ½ pst. for andre grupper fra 2007 til 2008

Statens forhandlingsutvalg legger videre til grunn for tilbudet at jordbruket skal ha en nivåheving i inntektene, ut over lik prosentvis vekst, på 220 mill. kroner. Totalt gir det en ramme for tilbudet på 720 mill. kroner. Med forutsetningene i tabell 6.2 legger dette grunnlag for en inntektsvekst fra 2007 til 2008 på 7 pst., eller 10.600 kr./årsverk ekskl. økt utnyttning av eksisterende jordbruksfradrag. Inkludert økt utnyttning av jordbruksfradraget anslås inntektsøkningen fra 2007 til 2008 til om lag 12.400 kroner, eller vel 7 pst.

Tabell 6.2 Oppbygging av økonomisk ramme.

	Grunnlag Mill kr	Volum %	Pris, %	Sum endr. Mill. kr.
0. Markedsinntekter, volumvekst	21 346	0,5 %	0,0 %	107
1. Driftskostnader	13 929	-0,1 %	1,9 %	250
2. Kapitalkostnader				280
3. Arbeid	9 165	-3,5 %	4,5 %	77
A. Sum teknisk framskrivning med lik prosentvis inntektsvekst, mill. kr				500
B. Nivåheving, inkl. andel av produktivitetsgevinst, mill. kr.				220
SUM RAMME (A+B), mill. kr.				720

Statens forhandlingsutvalgs forslag til finansiering av rammen går fram av tabell 6.3. Innsparinger i 2007 innenfor gjeldende budsjett disponeres utenfor rammen og utbetales i 2007 til produsentene. Fra 2006 er det vel 30 mill. kroner i overførte midler, som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet fra BFJ. Disse midlene disponeres som en del av rammen og tilføres Landbrukets utviklingsfond og Skadefondet for landbruksproduksjon.

Tabell 6.3 Finansiering av rammen.

	Mill kr.
Målpriser fra 01.07.07	390
Økt bevilgning på kap. 1150 i 2008	300
Ledige midler på avtalen fra 2006	30
Sum målpriser og budsjett	720
Utbetaling av innsparte midler i 2007	173

Statens tilbud innebærer dermed at inntektsrammen og utbetalingen av innsparte midler til sammen blir 893 mill. kroner.

Inkludert omfordeling innenfor budsjetterammen for 2008 og økt utnyttelse av jordbruksfradraget, viser vedlagte referansebruksberegninger brutto årsutslag på mellom minus 20.200 kroner og pluss 27.800 kroner pr årsverk. Utslaget på typiske melkeproduksjonsbruk er om lag 23.000 kroner. Detaljert fordeling på endringer i avtalepriser og tilskuddsordninger går fram av kapittel 8, og beregnet utslag på referansebrukene, går fram av tabell 6.6.

Ledige midler

Statens forhandlingsutvalg foreslår at av de overførte midler fra 2006 på 31,178 mill. kroner omdisponeres 15 mill. kroner til LUF i 2007 som en styrking av

egenkapitalen og vel 15 mill. kroner til Skadefondet. For 2007 legger Statens forhandlingsutvalg til grunn de reviderte forbruksprognosene fra SLF. De viser at utbetalinger med gjeldende satser i 2007 kan gi et underforbruk på om lag 173,1 mill. kroner.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at de frigjorte midlene som oppstår i 2007 utbetales i 2007 slik:

- 1000 kroner pr foretak som var tilskuddsberettiget ved utbetalingen i februar 2007, dvs fra søknadsomgangen for produksjonstilskudd i august 2006. Utbetalingen skjer på ettersommeren/høsten 2007.
- Ekstra kulturlandskapstilskudd til alt grovfôrareal på 16 kroner pr dekar, og 7 kroner pr dekar til øvrig tilskuddsberettiget areal.

Dette utgjør til sammen en økt utbetaling på 173,1 mill. kroner i 2007.

Utslaget av fordelingen av disse midlene på referansebrukene i 2007 er vist i tabell 6.6.

På kapittel 4150 er det i 2007 prognosert inntekter på til sammen 49,975 mill. kroner som tilbakebetaling av investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet (37,8 mill. kroner fra Gartnerhallen, resten fra Prior/Nortura). Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at disse midlene omdisponeres til LUF i 2007. Dette kombineres med å etablere bl.a. et utviklingsprogram for frukt og grønt under innvilgningsrammen for LUF.

6.3.2 Næringsmiddelindustrien

Konkurransesituasjonen for næringsmiddelindustrien avhenger av mange forhold. Spesielt relevant for jordbruksoppgjøret er netto råvarekostnader i forhold til EU-markedet og råvareprisordningene. Statens forhandlingsutvalg har lagt vekt på at næringsmiddelindustriens konkurransevne skal opprettholdes som følge av avtalen.

Bevilgningen til prisnedskrivning til RÅK-industrien tar hensyn til svingninger i volumer, internasjonale råvarepriser og valutakurser. Den foreslåtte bevilgningen til råvareprisordningen (post 70.12) tar hensyn til endringene i målpriser og tilskuddsendringer som påvirker råvarekostnadene til industrien. Med grunnlag i prinsippet om råvarepriskompensasjon og forbruksprognoser fra Statens landbruksforvaltning økes bevilgningen med 1 mill. kroner.

Målprisene økes innenfor en samlet ramme på 390 mill. kroner. Målprisen for svinekjøtt reduseres med 0,80 kr/kg. Råvareprisen på matmel endres ikke fordi matkorntilskuddet økes like mye som målprisen. Målprisene på førkorn økes med 2 øre/kg. Målprisøkningen på 9 øre pr liter melk tas ut på flytende produkter, og øvrige produktgrupper skjermes for økningen. For øvrig økes målprisene på sauekjøtt med 3 kr/kg, storfekjøtt med 2 kr/kg og egg med 0,25 kr/kg. Målprisen på poteter økes med 15 øre pr kg. Målprisene i grøntsektoren økes innenfor en samlet ramme på 4,6 pst.

6.4 Internasjonale forhold

Norsk matvaresektor blir i økende grad konkurranseutsatt og importen er økende. Spesielt gjelder dette innen bakervaresektoren og for osteprodukter. Det er derfor viktig at landbrukspolitikken utformes med sikte på å sikre konkurransekraft på hjemmemarkedet. Tilbudet legges fram i en situasjon hvor forhandlingene om en ny landbruksavtale i WTO fortsatt pågår. AMS (gul støtte) i hht. gjeldende WTO-avtale økes med vel 300 mill. kroner som følge av tilbudet.

6.5 Miljø

Gjennom tilbudet forsterkes kulturlandskapstiltakene, særlig med sikte på å hindre gjengroing og stimulere til økt beiting. Det foreslås også innført et utviklingsprogram for klimatiltak som skal øke kunnskapen relatert til jordbruk og klimautslipp.

Tilbudet innebærer bl.a.:

- Økning av kulturlandskapstilskuddet med 67 mill. kroner
- Økning av beitetilskuddet med 77 mill. kroner
- Et 5-årig utviklingsprogram for klimatiltak med en årlig ramme på 6 mill. kroner.
- Det etableres et prosjekt for bedre tilpassing av nye bygninger i kulturlandskapet på 3 mill. kroner.
- Videreføring av regionale miljøprogram innenfor uendret ramme
- Videreføring av den kommunale ordningen Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap
- Styrking av arbeidet med redusert risiko ved bruk av plantevernmidler gjennom ny tilskuddsordning til ugrasharving og dyrking uten bruk av plantevernmidler
- Etablering av tilskudd til miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel

6.6 Næringsutvikling og Landbrukets utviklingsfond

Den nasjonale strategien "Ta landet i bruk!" setter offensive mål for landbruksbasert næringsutvikling. Midler til utviklingstiltak og ny næringsutvikling er viktig for å nå målene i strategien, og for å utvikle et framtidsrettet og attraktivt jordbruk. Følgende satsinger etableres og styrkes:

- Bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond økes med 140 mill. kroner i 2008.
- Rammen for investeringsvirkemidler (fylkesvise BU-midler) økes med 9 mill. kroner, Verdiskapingsprogrammet videreføres med 76 mill. kroner, bioenergi og skogbruk økes med 10 mill. kroner og rammen for utviklingstiltak innen økologisk jordbruk økes med 6 mill. kroner.
- Utviklingstiltakene rettet mot geiteholdet videreføres uendret.
- Det settes av 2 mill. kroner til likestillings- og rekrutteringsarbeid.
- Det etableres et 5-årig utviklingsprogram for innlandsfiske med en ramme på 5 mill. kroner for 2008.
- Det etableres en satsing i verdensarvområdene på 5 mill. kroner.
- Det etableres en satsing på frukt og grønt på 25 mill. kroner, som blant annet inneholder et 5-årig prosjekt knyttet til frukt, reiseliv og kulturlandskap på Vestlandet.

6.7 Økologisk landbruk

For å nå målene i Soria Moria-erklæringen foreslår Statens forhandlingsutvalg i hovedsak å følge opp den partssammensatte arbeidsgruppa som har vurdert behovet for endringer til innretningen på virkemidlene. Forslaget innebærer en vesentlig økning i de årlige areal- og husdyrtilskuddene til bruk med økologisk drift. Endringene innebærer en større styrking i satsingen enn det som kommer til uttrykk i den samlede bevilgningen for 2008. Den varige virkning av nye satser, gitt uendret areal, vil anslagsvis være 16 mill. kroner høyere enn for 2008.

I tillegg vil melkekvoter tilsvarende 4 mill liter, prioriteres for salg til økologiske bruk, hvorav 1 mill. liter avsattes til økologiske melkeprodusenter på Vestlandet. Det foreslås videre en betydelig økning i avsetning av midler til utviklingstiltak. Prosjektet "Økologiske kommuner" etableres i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet. Prosjektet er på til sammen 10 mill. kroner, hvorav KRD delfinansierer prosjektet med 5 mill. kroner. Avsetningen gir rom for flere samarbeidsprosjekter med andre statlige institusjoner basert på 50 pst. finansiering fra jordbruksavtalen. For øvrig vil prosjekter rettet mot å øke primærproduksjon bli prioritert.

6.8 Distrikts- og strukturprofil

Fordelingsprofilen er basert på prinsippene fra Stortingets behandling av St.meld. nr. 19 (1999-2000) og Soria Moria-erklæringen. Det er lagt vekt på å styrke økonomien i det distrikts- og grasbaserte husdyrholdet på bruk i alle størrelseskategorier.

- Maksimal kvote for enkeltbruk og samdrifter i melkeproduksjon, samt antalls- og avstandsgrensen holdes uendret.
- Kravet til omsetning for å være berettiget produksjonstilskudd reduseres fra 30.000 til 20.000 kroner pr foretak.
- Bunnfradraget reduseres med 500 kroner pr foretak.
- Beløpstaket pr foretak for husdyrtilskudd heves til 220.000 kroner, med grunnlag i økte satser, for å bidra til å harmonisere taket mellom enkeltbruk og samdrifter, og å gjøre det enklere å kombinere melkeproduksjon med økt storfekjøttproduksjon.
- I husdyrtilskuddet for sau innføres nytt satsintervall for 76-100 sau. Videre heves satsene tilsvarende en samlet økning i bevilgningen på 37,2 mill. kroner.

Prioritering av distriktene

Distriktstilskuddene økes med 38 mill. kroner, fordelt med vel 13 mill. kroner på melk og vel 24 mill. kroner på kjøtt. I tillegg økes distrikts- og kvalitetstilskudd frukt, bær og grønnsaker med 2,7 mill. kroner.

Flere av de generelle struktur- og distriktstiltakene beskrevet ovenfor vil være av stor betydning for Vestlandet. De viktigste er endring i satsintervall for sau, økning i distriktstilskuddet, reduksjon i bunnfradraget og reduksjon i krav til omsetning for å være berettiget produksjonstilskudd. Videre foreslås:

- Av den utvidede kvoterammen for økologisk melkekvote på 4 mill. liter avsettes 1 mill. liter til økologiske produsenter på Vestlandet.

- Satsing for å utnytte potensialet som ligger i grenseflaten mellom frukt- og bærproduksjon, reiseliv og kulturlandskap på Vestlandet.
- Endringer/oppmyking i vilkår og krav i tilskudd til fruktlager, i takt med de strukturelle endringene i næringa.
- Økt bevilgning til skogbruk og bioenergi. Denne økningen skal gi mulighet for økte bevilgninger til skogbrukstiltak og bioenergitiltak på Vestlandet, i kystområdene i Trøndelag og i Nord-Norge.

6.9 Andre hovedpunkter

Velferdsordningene

- Den kommunale landbruksvikarordningen avvikles, og en nasjonal ordning etableres. Inkludert 27 mill. kroner som overføres fra kommunesektoren til kap 1150 vil det i alt disponeres 59 mill. kroner den nye ordningen, herav en økning på 15 mill. kroner over avtalen. Dette er viktig for bøndenes sikkerhet ved sykdom
- Satsene i avløserordningen ved ferie og fritid økes med 6 pst. og maksimalbeløpet heves til 55.000 kroner

Annet

- Bevilgningen til forskning økes med 4,5 mill. kroner for oppfølging av partenes prioriterte forsknings- og utviklingsbehov.
- Det foreslås at SLF utreder problemstillinger knyttet til driftssamarbeid, produksjonstilskudd og spesialisert kjøttproduksjon.
- For øvrige spørsmål vises det til omtale i kap. 7 og vedlagte fordelings skjema.

6.10 Fordeling på priser og tiltak

Endringene i målprisene er vist i tabell 6.4.

Tabell 6.4 Målprisendringer for perioden 01.07.07 til 30-06.08.

Produkt	Kvantum Mill. l/kg	Verdi Mill. kr.	Målprisendring		Total endring mill. kr
			Målpris Kr / kg	Kr. pr. l / kg	
Melk, ku og geit	1538,4		3,84	0,09	138,5
Storfe	82,7		40,13	2,00	165,4
Gris	119,5		26,22	-0,80	-95,6
Sau/lam	25,1		46,00	3,00	75,3
Egg	51,3		13,83	0,25	12,8
Poteter	211,5		2,38	0,15	31,7
Grønnsaker		1114,3		4,6 %	50,7
Frukt		122,6		4,6 %	5,6
Norsk matmel	270,0			0,02	5,4
Sum markedsprisutslag					389,8

Bevilgningspostene over kap. 1150, *Til gjennomføring av jordbruksavtalen*, endres som vist i tabellen under. Satsendringer på de enkelte ordningene går fram av protokollen som følger proposisjonen som vedlegg. Tilpasning av virkemiddelbruken er nærmere omtalt i kap. 7.

Tabell 6.5 Endringer i bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen.

Post		Endring mill. kr	Budsjett 2007 mill. kr
50	Fondsavsetninger	140,000	751,003
70	Markedsregulering	0,600	201,000
73	Pristilskudd	52,420	2 077,316
74	Direkte tilskudd	100,749	6 714,969
77	Utviklingstiltak	10,000	227,430
78	Velferdsordninger	-3,597	1 609,154
SUM KAP. 1150		300,173	11 580,872
KAP. 4150 Post 80		0,000	145,000

Utslag på referansebrukene

BFJs sekretariat har beregnet utslaget av avtalen på referansebrukene, som er basert på NILFs driftsgranskinger. Verdien av gjeldende jordbruksfradrag er lagt inn som beregnet av BFJ i grunnlaget før endring.

Tabell 6.6 viser det isolerte utslaget av de foreslåtte pris- og tilskuddsendringene, målt i brutto inntektsøkning pr årsverk. Videre viser tabellen utslaget av utbetaling av engangsmidler i 2007 og årsutslag eksklusive og inklusive økt utnytting av jordbruksfradraget.

Beregningene gir ikke noe anslag på inntektsutviklingen i forhold til året før, hvor også volum- og kostnadsendringer vil ha betydning. Større bruk har gjennomgående større kostnader pr årsverk, slik at kostnadsøkning vil redusere inntektsøkningen pr årsverk mest for de største referansebrukene. De årlige produktivitetsendringene som er en del av BFJs grunnlagsmateriale, er ikke regnet fram til 2008.

Forbedring av markedsbalansen vil kunne gi forbedringer i resultatet for noen av referansebrukene, spesielt i svineholdet.

Tabell 6.6 Beregnet isolert utslag i brutto inntekter på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, utslag av utbetaling av engangsmidler i 2007, samt endring inkl. og ekskl. økt utnytting av jordbruksfradrag. Kroner pr. årsverk.

	Før oppgjør 2007 ekskl. skatt	Før oppgjør 2007 inkl. skatt ¹⁾	Utslag eng.m. 2007 Inkl. økt utn. jordb.fradrag	Årsutsl. 2008 ²⁾ ekskl. økt utn. jordb.fradrag	Årsutsl. 2008 ³⁾ inkl. økt utn. jordb.fradrag
1 Melk	175 000	200 800	3 200	20 100	22 800
2 Korn	164 500	211 300	7 300	11 700	13 200
3 Sau	130 200	153 500	3 600	20 300	23 000
4 Melkegeit	181 200	208 000	2 100	16 200	18 300
5 Svin/korn	252 900	289 200	2 100	-20 200	-20 200
6 Egg/korn	241 700	272 500	1 400	19 700	19 700
7 Poteter og korn	205 000	238 800	3 600	23 200	26 300
8 Ammeku	128 100	154 500	5 400	24 000	27 300
9 Frukt/bær og sau	156 100	176 400	1 100	12 300	13 900
10 Fjølfekjøtt/planter	203 100	237 400	2 300	11 200	12 700
11 Økologisk melk, 22 årskyr	191 000	217 600	4 200	20 100	22 800
12 Melk/storfe, 12 årskyr	144 600	167 600	2 900	16 500	18 800
13 Melk/storfe, 21 årskyr	190 600	217 700	3 200	20 800	23 500
14 Melk/storfe, 31 årskyr	214 700	242 200	3 200	24 400	24 400
15 Melk/storfe, 20 årskyr Østl. flatb.	176 700	201 100	3 100	21 300	24 100
16 Melk/storfe, 15 årskyr Østl andre	160 200	184 200	3 000	18 800	21 400
17 Melk/storfe, 26 årskyr Jæren m.m.	194 800	223 700	2 900	22 700	24 000
18 Melk/storfe, 18 årskyr Agd/Roga.	170 000	196 000	3 400	21 800	24 700
19 Melk/storfe, 15 årskyr Vestlandet	165 200	191 000	2 900	19 500	22 000
20 Melk/storfe, 17 årskyr Trøndelag	186 000	212 300	3 100	20 400	23 200
21 Melk/storfe, 16 årskyr N-Norge	176 100	202 000	3 400	17 500	19 900
22 Korn, 211 daa, Østlandet	97 400	143 500	7 500	10 700	12 100
23 Korn, 556 daa, Østlandet	256 900	305 400	7 300	13 500	15 300
24 Korn og korn/svin, Trøndelag	234 000	277 500	3 200	-8 800	-10 000
25 Sau. 101 vinterfôra, Vestlandet	96 300	117 000	3 600	13 900	15 800
26 Sau. 142 vinterfôra, N-Norge	184 700	211 800	3 800	22 700	25 700
27 Sau. 196 vinterfôra, landet	160 600	186 200	3 900	24 500	27 800

1) Inkl. inntektsverdien før skatt av eksisterende jordbruksfradrag, beregnet av BFJ.

2) Bare bruttoutslag av foreslåtte pris- og tilskuddsendringer, ikke prognose på utviklingen fra året før.

3) Bruttoutslag inkl. prisendringer, tilskuddsendringer og verdien av utvidet jordbruksfradrag.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Partenes innflytelse over avtalemidlene

Statens forhandlingsutvalg viser til jordbrukets krav, kap 3.2, om styring og innflytelse på den detaljerte bruken av midlene over avtalen. Midlene på avtalen forvaltes med grunnlag i avtaleteksten, protokoll, og andre føringer partene sentralt har lagt. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at gjeldende forvaltningsmodell, som bl.a. er omtalt i den nasjonale strategien for næringsutvikling ”Ta landet i bruk!”, videreføres.

7.2 Skadefondet for landbruksproduksjon

Ved inngangen til 2006 var fondskapitalen 96,3 mill. kroner. Det ble innvilget erstatninger i 2006 tilsvarende 40,1 mill. kroner, mens bevilgningen var på 12,75 mill. kroner. Det innebar at fondskapitalen ble redusert til 68,9 mill. kroner.

Det er viktig at skadefondet til enhver tid har en egenkapital som er stor nok til å dekke behovet også i år med store skader. Normalforbruket er ca. 30 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg mener at fondet nå er så lavt at det er nødvendig å bevilge tilsvarende et normalforbruk, og foreslår at det avsettes vel 15 mill. kroner av overførte midler fra 2006.

7.3 Landbrukets utviklingsfond

Landbruks- og matdepartementets strategi ”Ta landet i bruk!” fra januar 2007, utgjør den nasjonale strategien for næringsutviklingsarbeid i tilknytning til landbruk. Alle fylkene har også utviklet nye strategier for det fylkesvise arbeidet med næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket.

Statsrådets kontaktutvalg, og jordbruksorganisasjonenes representasjon i utvalget, er videreført. De faglige møtearenaene på områdene mat, tre, bioenergi, reiseliv og ”Inn på tunet” er vel etablert, og det er i tillegg under opprettelse en arena for økologisk landbruk. Det er Innovasjon Norge som har ansvar for drift av de fem første møtearenaene, mens Statens landbruksforvaltning har ansvar for faglig møtearena økologisk landbruk.

Hele bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond er fra og med 2007 samlet på jordbruksavtalen.

7.3.1 Økonomisk oversikt over fondet

Landbrukets utviklingsfond (LUF) hadde pr. 31. desember 2006 en egenkapital på 2 190,2 mill. kroner. Ansvar knyttet til innvilgede, ikke utbetalte tilsagn var 1 581,7 mill. kroner. Ansvar fordelt seg på 1 323,2 mill. kroner innenfor avtalen og 258,5 mill. kroner utenfor avtalen. Av kapitalen var 873,5 mill. kroner innestående i Norges Bank og 1 317,8 mill. kroner var i form av utlån. Tabell 7.1 viser kapitalstatusjonen i LUF, herunder endring i egenkapital og likviditet.

Tabell 7.1 Framføring av kapital situasjonen i LUF for 2006-2008 med basis i regnskap for 2006 og prognoser over framtidige utbetalinger. Mill. kroner.

	2006	2007	2008
Bevilgning innenfor avtalen	398,8	738,3	878,3
Flytting av forskningsmidler fra 77.13			44,5
Engangsmidler (overførte midler fra 2006)	166,1	15	
Engangsmidler (tilbakebet. reguleringsmidler)		48	
Renteinntekter	22,1	38,7	38,7
Andre inntekter	0,4	0,4	0,4
<i>Sum innenfor avtalen</i>	587,4	840,4	961,9
Bevilgning utenfor avtalen	322,2		
Renteinntekter utenfor avtalen	12,6		
<i>Sum utenfor avtalen</i>	334,8		
<i>Sum tilførsel</i>	922,2	840,4	961,9
Utbetalinger innenfor avtalen	557	937,2	1054,1
Andre kostnader innenfor avtalen	9,9	14,7	14,6
Rentestøtte	32,2	61,2	56,6
Utbetalinger utenfor avtalen	273,8		
Andre kostnader utenfor avtalen	6,4		
<i>Sum utbetalinger</i>	879,3	1013,1	1125,3
<i>Resultat</i>	42,9	-172,7	-163,4
-resultat innenfor avtalen	-11,7	-172,7	-163,4
-resultat utenfor avtalen	54,6		
<i>Egenkapital LUF pr. 31.12</i>	2190,2	2017,4	1791
Innestående i Norges Bank	873,5	808,6	696,2
Utestående investeringslån	1317,8	1208,8	1094,8
Kortsiktig gjeld	1,3		
Utestående investeringslån	1416,9	1317,8	1208,8
Avdrag på lån	-109,9	-114	-116
Utbetaling nye lån	10,9	5	2
Utestående balanse investeringslån	1317,8	1208,8	1094,8
Tilførsel inkl. rentestøtte	922,3	840,4	962,4
Netto tilførsel av kapital ifbm. investeringslån	99	109	114
<i>Disponibel likviditet</i>	1021,3	949,4	1076,4
Utbetalinger	879,3	1013,2	1125,7
<i>Endring i likviditet</i>	142	-63,8	-49,3

Tabellen viser en negativ endring i likviditeten med om lag 63 mill. kroner for 2007. For 2007 tilføres fondet 63 mill. kroner i engangsmidler innenfor Jordbruksavtalen. For 2008 foreslås å tilføre LUF 922,8 mill. kroner, herav 44,5 mill. kroner som overføres fra post 77.13.

Tabellen viser med dette utgangspunktet en negativ endring i likviditeten på knapt 50 mill. kroner for 2008. Erfaringstall viser at den faktiske utviklingen kan avvike noe fra prognosene, som følge av frafall i ansvar. Kapitalsituasjonen og likviditetsutviklingen for LUF må fortsatt holdes under oppsyn. For å opprettholde aktivitetsnivået på lengre sikt, må enhver økning i aktivitet følges av økning i bevilgningsnivå.

7.4 Næringsutvikling

Tabell 7.2 viser innvilgingsramme for LUF i 2007, og Statens forhandlingsutvalgs forslag til ramme for 2008.

Tabell 7.2 Forslag til innvilgingsramme for LUF. Mill. kroner

Ordninger	2007	2008
KSL Matmerk	42	42
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler	371	380
Informasjons- og utviklingstiltak, miljø	11	11
SMIL	140	140
Verdensarv	0	5
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	40	46
Utviklingstiltak for geit ¹⁾	16	16
Andre utviklingstiltak i landbruket ²⁾	4	4
Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)	2	2
Verdiskapingsprogram for matproduksjon	76	76
Sentrale bygdeutviklingsmidler ³⁾	28	28
Grønt reiseliv	25	25
Bioenergi og skogbruk	190	200
Innlandsfisk		5
Klima		6
Forskning ⁴⁾		44,5
Sum LUF, ekskl. rentestøtte og tilbakebetalte reguleringsmidler	945	1030,5

1) 2008: 11,6 mill. kroner til Friskere geiter, 0,4 mill kroner til seminastasjon geit, 4 mil. kroner til kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd.

2) 2 mill. kroner til setersatsing, 2 mill. kroner til beiteareal for gjess.

3) Avsettes som ramme, hvor hoveddelen av midlene fordeles i møte mellom avtalepartene, 2 mill. kroner øremerkes "Inn på tunet".

4) Overføres fra post 77.13 fra og med 2008.

På kapittel 4150 er det for 2007 prognosert inntekter på til sammen 49,975 mill. kroner som tilbakebetaling av investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet (37,8 mill. kroner fra Gartnerhallen, resten fra Prior/Nortura). Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at disse midlene omdisponeres til å øke bevilgningen til LUF i 2007. Av disse midlene, disponeres 30 mill. kroner i 2008 slik det fremgår av tabell 7.3.

Tabell 7.3 Tilbakebetalte reguleringsmidler disponert i 2008, mill. kroner.

Tiltak	2008
Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	3
Program for rekruttering/likestilling	2
Utviklingsprogram for frukt og grønt	25
SUM	30

7.4.1 Stiftelsen KSL Matmerk

Stiftelsen Matmerk og KSL-sekretariatet ble slått sammen til organisasjonen KSL Matmerk fra 1. januar 2007 og det må nå jobbes med å utvikle den nye organisasjonen. Stiftelsens hovedoppgaver for 2007 og 2008 vil bl.a. være å:

- øke oppslutningen om de to merkeordningene Beskyttede Betegnelser og Spesialitet,
- administrere og utvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL) og Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL)
- utvikle et nytt helhetlig kvalitetssystem med en ny nasjonal merkeordning

Det er viktig at utviklingen av et nytt helhetlig kvalitetssystem ses i sammenheng med det igangsatte prosjektet med etablering av elektronisk sporingssystem i matkjeden (e-sporingsprosjektet). Statens forhandlingsutvalg forventer at arbeidet skjer i nært samarbeid med aktørene i verdikjeden for mat og i næringsmiddelindustrien spesielt.

Det er i denne sammenheng vesentlig at KSL Matmerk kan sikres et noe bredere finansieringsgrunnlag enn jordbruksavtalen alene. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at KSL/Matmerk allerede i 2008 øker sin selvfinansiering betydelig.

KSL skal være med på å sikre trygg og etisk forsvarlig matproduksjon i primærproduksjonen, og bidra til å sikre at forbrukerne har tillit til norskproduserte matvarer. KSL skal også være et redskap for å forbedre bondens egen drift. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at antall revisjoner kan økes blant annet ved at revisjonsmetodene utvikles.

Hovedformålet med merkeordningen Beskyttede Betegnelser er å bidra til økt næringsutvikling og verdiskaping i norsk matproduksjon. Sterke produsent-sammenslutninger er viktig for å styrke konkurransekraften til produktene og for utvikling av merkeordningen. Statens forhandlingsutvalg legger vekt på at stiftelsen bidrar til å utvikle nye og eksisterende merkebrukere og produsentsammenslutninger. Ø-merket er omtalt under økologisk landbruk (jf. kap.ittel 7.6.3).

Statens forhandlingsutvalg vil understreke at stiftelsen er en viktig aktør i arbeidet med å sikre økt markedsadgang for matspesialiteter. Profileringsaktiviteter, samarbeid med regionale matmiljøer, dagligvarehandelen og merkebrukere, samt markedsanalyser, er viktig for å øke markedsadgangen.

Stiftelsen KSL Matmerk er ansvarlig for forvaltningen av KIL fra 1. januar 2007. Statens landbruksforvaltning (SLF) har sekretariatsoppgaven i 2007. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at KSL Matmerk overta sekretariatsoppgavene fra 1. januar 2008.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 42 mill kroner til Stiftelsen KSL Matmerk.

7.4.2 Fylkesvise bygdeutviklingsmidler

Det legges opp til en videreføring av hovedprinsippene i forvaltningen av dagens bygdeutviklingsmidler (BU-midler), basert på den nasjonale strategien "Ta landet i bruk!". Den øvre grensen for tildeling av investeringsmidler, som ble innført med

virkning fra 2007, opprettholdes. Det skal ikke være noen nedre grense for størrelsen på søknader eller støttebeløp innenfor de fylkesvise BU-midlene.

Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler. Det understrekes at lønnsomhet ikke er ensbetydende med strukturrasjonalisering. Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader. Nye krav til dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges, og det gjøres spesielt oppmerksom på at det innenfor økologisk produksjon er andre frister og krav enn for konvensjonell produksjon.

Det ble i 2007 tatt i bruk en ny nøkkel for fordeling av de fylkesvise BU-midlene på økningen i rammen. Det legges opp til videre innfasing av den nye fordelingsnøkkelen.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har fått i oppdrag å vurdere mulighetene for en bedret resultatmåling av næringsutviklingsarbeidet. Dette arbeidet er i gang, og vil gi et bedre grunnlag for å målrette en videre satsing på næringsutvikling i landbruket.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke rammen for de fylkesvise BU-midlene med 9 mill. kroner, til 380 mill. kroner. Økningen i rammen gjelder de bedriftsrettede midlene. Andelen av midlene som brukes til utrednings- og tilretteleggingstiltak holdes på samme kronemessig nivå som i 2007.

Lån med rentestøtte

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre utlånsrammen for lån med rentestøtte på 700 mill. kroner for 2008. Nivået på rentestøtten blir fastsatt årlig for alle lån som er inne i rentestøtteordningen. Rentestøtten settes til 50 prosent av Risikofri rente 3 år stat (ST4X) for foregående år. Rentestøtten kan ikke overstige 5 prosent.

Risikolån

Risikolån videreføres innenfor rammen av de fylkesvise BU-midlene.

7.4.3 Utviklingstiltak for geit

Ferdigstilling av seminestasjonen for geit

Som konsekvens av EØS-regelverk etablerte Norsk Sau- og Geitavlslag (NSG) en egen seminestasjon for bukker til seminsesongen 2006. Samlet investeringsbehov er på 2,3 mill. kroner, hvorav 1,5 mill. kroner ble bevilget over LUF i 2006. Sykdomssaneringen i geiteholdet som pågår gjennom prosjektet "Friskere geiter", innebærer også at avlsopplegget i større grad må legges om fra bukkeringsorganisering til semin for å betjene sanerte besetninger. Det anses derfor viktig at infrastrukturen i forhold til avlsarbeidet bidrar til redusert kontakt mellom besetninger.

Det foreslås å sette av 0,4 mill. kroner til finansiering av seminestasjonen for geit.

Økte driftsutgifter som følge av oppbygging av egen infrastruktur for geit forutsettes dekket av driften og tilskudd til NSG over kap. 1150.77.11 Tilskudd til dyreavl mm.

Prosjekt "Friskere geiter"

For 2008 videreføres prosjektet på samme høye nivå som i 2007. Større oppslutning om programmet har medført framskrivning av kapitalbehovet. Dette er vanskelig å imøtekomme med bakgrunn i kapitalsituasjonen i LUF. I kravet er det tatt opp behov for midler til et Prosjekt "Friskere småfe", som gjelder resmitting av geiter som går sammen med smitta sau på felles beite.

Dersom det skal avsettes midler til Prosjekt "Friskere småfe" må dette tas innenfor rammen av midler til prosjekt "Friskere geiter". Statens forhandlingsutvalg foreslår en ramme til "Friskere geiter"-prosjektet på 11,6 mill. kroner for 2008. Innenfor rammen for prosjekt "Friskere geiter" inngår også midler til kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd med 4 mill. kroner for 2008.

Det vises også til kap. 7.11.6 og 7.12.2 om kompensasjon til deltakerne i prosjektet for bortfall av rett til produksjonstilskudd og avløsertilskudd ferie/fritid.

7.4.4 Overføring til Samisk utviklingsfond (SUF)

Statens forhandlingsutvalg foreslår å holde overføringen til SUF på samme nivå som i 2007, det vil si 2 mill. kroner. Initiativet til et tettere samarbeid mellom SUF, Innovasjon Norge og fylkesmennene i Finnmark og Troms for å få best mulig effekt av midlene til næringsutvikling i disse fylkene, følges opp.

7.4.5 Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon

Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon realiserer prosjekter som bidrar til økt verdiskaping for primærprodusentene og til styrking av konkurransevnen til små og mellomstore matbedrifter. Programmet er en del av en samlet strategi for å legge til rette for produkt- og tjenesteproduksjon basert på landbruket sitt samlede ressursgrunnlag.

For å få støtte fra programmet er det en forutsetning at midlene skal bidra til økt verdiskaping for primærprodusentene. Ved støtte til prosjekter skal det legges vekt på markedsforståelse og evne til langsiktig gjennomføring. Strategier og satsingsområder i Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon er samordnet med den nasjonale strategien for næringsutvikling "Ta landet i bruk!". Strategien peker blant annet på at utvikling av matspesialiteter, økt markedskompetanse og salgstilgang for små matprodusenter, kompetanseutvikling og satsing på bedrifter med vekstpotensial er områder som må prioriteres. Programmet skal også støtte prosjekter som skal synliggjøre og utvikle matmangfoldet i reiselivsnæringen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 76 mill. kroner til programmet i 2008.

7.4.6 Sentrale bygdeutviklingsmidler

Statens forhandlingsutvalg foreslår en ramme for de sentrale BU-midlene for 2008 på 28 mill. kroner. Midlene går til prosjekter av landsomfattende og fylkesovergripende karakter med innovasjon og næringsutvikling som siktemål. De sentrale BU-midlene kan også finansiere nødvendig utredningsarbeid og profileringsaktiviteter for å styrke arbeidet med landbrukspolitikken. Støtten til organisasjonene Norsk Bygdeturisme og Gardsmat, Norsk Innlandsfiskelag og Norsk seterkultur

videreføres. Landbrukets andel av konfliktforebyggende tiltak mellom reindrift og jordbruk, aktuelle utviklingsprosjekt, og ”Inn på tunet” -aktiviteter støttes.

Det bør innenfor rammen av de sentrale BU-midlene legges til rette for en økt satsing på småkraftproduksjon innenfor landbruket. Anslagsvis 1500 rettighetshavere er pr i dag engasjert i næringen, og det er mulighet for en betydelig økning i dette antallet.

Delfinansiering av e-sporingsprosjektet (jf. kapittel 7.4.1) skal vurderes i sammenheng med partenes fordeling av de sentrale BU-midlene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at fordelingen av størsteparten av disse midlene gjøres i et separat møte mellom avtalepartene høsten 2007, på tilsvarende måte som for inneværende år. På denne måten blir det i jordbruksforhandlingene satt av en ramme til utviklingstiltak i landbruket som disponeres nærmere etter en helhetlig vurdering av aktuelle tiltak.

7.4.7 ”Inn på tunet”

Om lag 1 500 gårdsbruk leverer ”Inn på tunet”-tjenester og denne næringsveien utgjør en viktig del av inntektsgrunnlaget til mange gårdsbruk. Statens forhandlingsutvalg mener det er gode muligheter for å videreutvikle ”Inn på tunet” som et viktig tjenestetilbud innen helse-, omsorg-, og utdanningssektoren. Skal man lykkes med dette, må man utvikle gode kvalitetssikringssystemer, øke kompetansen i næringen, bidra til økt forskning og utredning på området og synliggjøre gode resultater. I 2006/2007 ble det utarbeidet en handlingsplan for nasjonale tiltak innen ”Inn på tunet”, og det blir viktig å følge opp tiltakene i denne planen, samt arbeidet i den faglige møtearenaen. Følgende aktiviteter bør prioriteres i 2008:

- Forankring av ”Inn på tunet” som et tjenestetilbud i regi av de ansvarlige departementer og øvrige myndigheter, og invitere til et forpliktende samarbeid om ”Inn på tunet”.
- Oppfølging av tiltak i handlingsplanen og sikre fremdrift i arbeidet knyttet til dokumentasjon og utarbeiding av kvalitetssikringssystemer for ”Inn på tunet”-tjenester.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å øremerke 2 mill. kroner av de sentrale bygdeutviklingsmidlene til nasjonale tiltak på ”Inn på tunet”-området.

7.4.8 Grønt reiseliv

Utviklingsprogram for grønt reiseliv ble etablert med virkning fra 2007, og Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre satsingen med 25 mill. kroner også for 2008. De prioriterte arbeidsområdene er produktutvikling og infrastruktur, kompetanseutvikling, markedsføring og samarbeid, nettverk og allianser.

Saksbehandling og innstillinger til søknader innenfor programområdet vil skje ved hovedkontoret i Innovasjon Norge. Faglig møtearena reiseliv og Innovasjon Norge vil på et overordnet nivå vurdere om søknadene er i samsvar med utviklingsprogrammets formål.

Gjennom programmet skal en også stimulere reiselivsnæringene til samarbeid med andre næringer, som landbruk og næringsmiddelindustri, for å sikre økt satsing på lokal mat og kultur.

7.4.9 Skogbruk og bioenergi

Skogbruk med aktiv skogskjøtsel for å sikre ny og veksterlig skog, gir økt tilvekst og økt volum i norske skoger. Dette gir videre potensial både for økt karbonbinding og økt bruk av fornybart råstoff til energi og erstatning for ikke fornybart råstoff til bygningsmaterialer.

Økt måloppnåelse i skogpolitikken er avhengig av en aktiv og bevisst ressursforvaltning med vekt på miljøhensyn og verdiskapingspotensialet. Skogbruket står overfor mange ulike utfordringer og kompliserte avveininger som gjør det mer nødvendig enn tidligere å sikre at skogbrukstiltakene inngår i helhetlige skogbruksplaner for den enkelte eiendom, og det er et mål at flest mulig eiendommer drives med basis i en slik plan.

Tilfredsstillende vegnett er avgjørende for skogbrukets muligheter for å drive aktivt, kostnadseffektivt og bærekraftig. Samtidig er terreng- og eiendomsforholdene slik at utbygging og drift av vegnettet svært ofte krever samarbeid mellom flere skogeiere. Det er også viktige miljøutfordringer knyttet til skogsveibygging. Det vil bli gjort en gjennomgang av tilskudsregelverket for å hindre at det gis tilskudd til veibygging som kan gi tap av inngrepsfri natur.

I forbindelse med statsbudsjettet for 2007, ble det foretatt en gjennomgang av politikken for økt verdiskaping i skogbruket. Det viktigste tiltaket var en forbedring av skogfondsordningen. Dette bidrar blant annet til en betydelig styrking av finansieringen av tiltak knyttet til etablering av ny skog og infrastrukturtiltak i skogbruket.

I kystregionen er potensialet for økt avvirkning størst, men mye av tømmeret er vanskelig tilgjengelig. Dette medfører at aktiviteten i disse områdene er relativt liten til tross for underskudd på virke til den lokale industrien. Det har til nå vært liten tilgang på skogfondsmidler for finansiering av langsiktige investeringer i kystregionen noe som også har begrenset aktiviteten. For å stimulere til økt aktivitet i skogbruket, blant annet i kystregionen, bør innvilgningsrammen til nærings- og miljøtiltak i skogbruket økes.

Økt utnyttelse av skogressursene med sikte på økt trebruk og økt bruk av bioenergi, skaper et forsterket behov for god og stedfestet kunnskap om skogressursene og miljøverdiene i skogen. Kartlegging av miljøverdier skjer gjennom skogbruksplanleggingen og følges opp av næringen gjennom miljøstandardene i Levende Skog. Det ble oppnådd enighet om nye miljøambisjoner i Levende Skog høsten 2006 og dette vil kreve økt ressursinnsats i skogbruksplanleggingen framover. En god miljøprofil i skogsektoren er en strategisk forutsetning for økt verdiskaping og avvirkning.

Statens forhandlingsutvalg mener også at satsingen på bioenergi skal videreutvikles. Det skal bl.a. legges til rette for et samarbeid med Enova om omlegging til bioenergi i veksthus. Videre legges det opp til fortsatt satsing på etablering av

småskala varmeanlegg både internt i landbruket og for salg av ferdig varme. Biogass vil bli et nytt satsingsområde.

Statens forhandlingsutvalg viser til flertallsmerknad angående kystskogbruket i næringskomiteens innstilling til St.prp. 1 (2007), og foreslår å øke bevilgningen til skogbruk og bioenergi med 10 mill. kroner. Disse fordeles med 5 mill. kroner til bioenergi og 5 mill. kroner til skogbruk. Dette gir en samlet innvilgningsramme på 200 mill. kroner. Økningen i bevilgningen skal gi mulighet for økte bevilgninger til skogbrukstiltak og bioenergitiltak på Vestlandet, i kystområdene i Trøndelag og i Nord-Norge. Fordelingen vil skje i et eget drøftingsmøte mellom avtalepartene, som for 2007.

7.4.10 Utviklingsprogram for innlandsfiske

Det er utarbeidet en egen Handlingsplan for innlandsfiske i regi av Landbruks- og matdepartementet som har bred forankring blant berørte aktører. I handlingsplanen er det dokumentert at det er gode muligheter for å ta ut et betydelig, uutnyttet potensial når det gjelder innlandsfiske som tilleggsnæring i landbruket. Det gjelder både som matressurs gjennom yrkesfiske og oppdrett og som grunnlag for økte fiskeopplevelser knyttet til landbruksbasert turisme og reiseliv.

Hovedutfordringen er å utnytte de samarbeidsmuligheter som er til stede mellom næringsaktørene og myndighetene når det gjelder å etablere og gjennomføre *en samlet, offentlig politikk* for samspill og samarbeid på innlandsfiskeområdet.

En samlet, offentlig politikk på området vil omfatte et 5-årig utviklingsarbeid (2007-2011) med sikte på å få *tre umodne verdikjeder* til å bli velfungerende næringer med et større utbud av kvalitetssikrede produkter innenfor:

- Næringsfiske
- Innlandsfiskeoppdrett
- Fisketurisme

Det er allerede for 2007 vedtatt å øremerke 1,5 mill kroner over de sentrale BU-midler til gjennomføring av tiltak i handlingsplanen etter søknad og 0,5 mill. kroner i driftsstøtte til Norsk Innlandsfiskelag.

I tillegg foreslår Statens forhandlingsutvalg en årlig satsing over 5 år på 5,0 mill. kroner, fordelt på et program for felles tiltak og infrastruktur samt målrettet prosjektstøtte. Programmet bør ledes av LMD med en styringsgruppe oppnevnt av LMD og avtalepartene i fellesskap.

7.4.11 Program for rekruttering/likestilling

Med bakgrunn i utviklingen de siste fem årene, hvor den jevne, men svake økningen av andelen kvinnelige bønder har stoppet opp, ble det i 2006 satt ned en arbeidsgruppe. Arbeidsgruppen har utarbeidet en strategi og fremmet forslag til tiltak som skal bidra til å øke kvinnelig representasjon i landbruket. Målsettingen er en kjønnsrepresentasjon på 40 pst. på flere områder i og i tilknytning til landbruket. Ansvar for oppfølging fordeles mellom staten, faglagene og andre aktører.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å sette av 2 mill. kroner til rekrutteringsarbeid, spesielt rettet mot kvinner. Norges Bygdeungdomslag får ansvar for å følge opp arbeidet. Innovasjon Norge, fylkesmennene og faglagene trekkes med i arbeidet. Det skal utarbeides et eget program for satsingen som godkjennes av avtalepartene.

Samdrift som eieform er økende i landbruket og det er behov for å se på hvordan dette påvirker likestillingen i næringen. Avtalestyret for forskningsmidlene bør derfor prioritere forskningsprosjekter som går inn på problemstillinger knyttet til nye eieformer, likestilling og rekruttering.

7.4.12 Utviklingsprogram for frukt og grønt

Markedet for frukt og grønt er i sterk vekst. Det er ønskelig å legge til rette for at norsk frukt- og grøntproduksjon kan ta en større andel av veksten i dette markedet. Markedet er dessuten preget av raske endringer i blant annet produkter, sortsutvalg og emballering. På bakgrunn av denne utviklingen foreslår Statens forhandlingsutvalg en avsetning på 25 mill. kroner i 2008 til et utviklingsprogram for frukt, grønt og bær. Programmet finansieres innenfor rammen av tilbakeførte reguleringsmidler. Utviklingsprogrammet skal bestå av følgende elementer:

1. Satsing på frukt og bær/reiseliv/kulturlandskap på Vestlandet
2. Fruktpakkeri i Buskerud/Vestfold, investeringstiltak ved Eliteplantestasjon i Sauherad og settepotetanlegg i Overhalla
3. Utredning av industriproduksjon av epler

De ulike elementene beskrives nedenfor.

Frukt og bær/reiseliv/kulturlandskap på Vestlandet

Statens forhandlingsutvalg foreslår en ekstra satsing for å utnytte det potensialet som ligger i grenseflatene mellom frukt- og bærproduksjon, reiseliv og kulturlandskap. Frukt- og bærproduksjonen på Vestlandet må styrkes for å opprettholde profesjonelle produsentmiljøer, og for å ivareta et kulturlandskap sterkt preget av fruktproduksjon. Fjordene på Vestlandet har høy status i reiselivssammenheng, både for innenlandske og utenlandske turister. Dette bør være utgangspunkt for en satsing som skal se ressursene i en større helhet, og som ivaretar hensynet både til profesjonell frukt- og bærproduksjon og utvikling av attraktive reisemål.

Satsingen skal følge opp intensjonene i strategien ”Ta landet i bruk!”, og skal stimulere til lønnsom næringsutvikling basert på de spesielle ressursene i disse områdene.

Et mandat for prosjektet utarbeides av Landbruks- og matdepartementet etter samråd med avtalepartene. Fylkesmennene, Innovasjon Norge, fylkeskommunene, faglagene, Bioforsk, Børsenteret på Njøs og Graminor skal involveres i utviklingen av satsingen.

Statens forhandlingsutvalg foreslår en satsing avgrenset til fylkene Hordaland og Sogn og Fjordane, og med en ramme på 10 mill. kroner fordelt over 5 år, hvorav 2 mill. kroner i 2008.

Investeringsiltak for fruktpakkeri i Buskerud/Vestfold, Eliteplantestasjon Sauherad og settepotetanlegg på Overhalla

Fruktpakkeriprojektet omfatter Buskerud/Vestfold og forutsetter en økonomisk/forretningsmessig vurdering av prosjektet som må sees i sammenheng med tidligere investeringsstøtte i andre deler av landet. Det legges til grunn at Invasjon Norge vurderer og tar stilling til prosjektet.

Det er planer om videreutvikling og omorganisering av Eliteplantestasjonen i Sauherad. En støtte her er avhengig av at opplegget for omorganisering og samarbeid er klarlagt og at det foreligger en økonomisk/forretningsmessig vurdering. Innovasjon Norge vurderer og tar stilling til prosjektet.

Prosjektet settepotetanlegg i Overhalla underlegges tilsvarende vurdering.

Industriproduksjon av epler

SLF har i forbindelse med en gjennomgang av konservesordningen vurdert muligheten for industriproduksjon av epler i Norge med tanke på økt andel norske epler i produksjonen av eplejuice/-nektar.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at alternative produksjonsformer og teknologier utredes nærmere for å avklare både markedsmessige forhold og interessen i næringen. Det foreslås å avsette 0,5 mill. kroner til en slik utredning.

7.5 Miljø

7.5.1 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram ble opprettet i 2004 for å styrke miljøarbeidet i jordbruket og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats. Hovedmålene for nasjonalt miljøprogram er å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, og å sikre at et bredt utvalg av landskapstyper, særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjøttes, og å bidra til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer. Det nasjonale programmet inneholder en virkemiddelpakke bestående av Areal- og kulturlandskapstilskuddet (AK), miljøplankrav, tilskudd knyttet til økologisk produksjon, tilskudd til dyr på utmarksbeite og generelt tilskudd til dyr på beite, samt informasjons- og utviklingstiltaksmidler.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å styrke flere av virkemidlene i nasjonalt miljøprogram. Kulturlandskapstilskuddet foreslås økt med 67 mill. kroner. Kulturlandskapstilskuddet går til opprettholdelsen av all aktivt drevet jordbruksjord. Dette er bærebjelken i landskapspolitikken i jordbruket, og arealutviklingen tyder på behov for å styrke denne ordningen for å opprettholde jordbruksarealet på nåværende nivå. I tillegg innførte avtalepartene i fjorårets jordbruksoppgjør et eget beitetilskudd som skal stimulere til økt bruk av beiteressursene. For å forsterke denne satsingen ytterligere foreslår Statens forhandlingsutvalg i årets tilbud å øke beitetilskuddet med 77 mill. kroner.

Satsing på økologisk jordbruk er omtalt i kapittel 7.6.

Det er store forvaltningsutfordringer for å få til skjøtsel på de mest verdifulle arealene. Videre bør forskningsresultater blant annet relatert til erosjon og næringssaltavrenning i større grad implementeres i næringen.

Tilskudd til ugrasharving og dyrking uten bruk av plantevernmidler

Arbeidet med å redusere bruken av plantevernmidler har til nå vært knyttet til avgifter på plantevernmidler og et strengt regelverk. Statens forhandlingsutvalg mener det er behov for nye virkemidler for å redusere bruken av plantevernmidler ytterligere. Statens forhandlingsutvalg ønsker derfor å innføre et nasjonalt tilskudd til ugrasharving hvor all bruk av plantevernmidler er forbudt. Tilskuddet skal gjelde for korn og åpenåkerkulturer som ikke er i økologisk produksjon. Det inngås en kontrakt der bønder melder inn det arealet de har tenkt å ugrasharve i forkant av vekstsesongen, for så å søke om tilskuddet på ordinær måte i søknadsomgangen for produksjonstilskudd i august. All bruk av plantevernmidler vil være forbudt i kontraktsperioden.

Det nye tilskuddet vil bidra til redusert bruk av plantevernmidler, og det vil være en utprøvingsarena for de bønder som vurderer å ta steget over i økologisk produksjon. I utformingen av ordningen vil det bli tatt hensyn til utfordringer knyttet til bl.a. erosjon og næringssaltavrenning, slik at ordningen ikke får utilsiktede negative konsekvenser for andre miljøutfordringer.

Ordningsen er tenkt innført til vekstsesongen 2008. Det innebærer at ordningen ikke får budsjettkonsekvenser før i 2009. Statens landbruksforvaltning (SLF) får i oppdrag og utforme ordningen og å foreslå aktuelle satser. Frist for SLF sitt arbeid settes til 1. desember 2007. Avtalepartene vedtar ordning og satser i eget møte ved årsskiftet, slik at aktuelle søkere på ordningen har god tid til å forberede sin deltakelse i forkant av vekstsesongen 2008.

Tilskudd til miljøvennlig håndtering av husdyrgjødsel

I 2004/2005 ble det spredd over 35.000 tonn plantetilgjengelig nitrogen gjennom husdyrgjødsel. Dette utgjør ca ¼ av alt nitrogenet som blir brukt i jordbruket. Gjennom vanlig bredspredning forsvinner mye av nitrogenet i form av ammoniakk (NH₃). Tapet av ammoniakk fra husdyrgjødsel i 2004 tilsvarer ca. 15.000 tonn nitrogen. Ammoniakk virker forurende på vassdrag, og det er en gjødslingseffekt i naturen som er negativ for en rekke plantearter. Ammoniakktapene fører også indirekte til økt utslipp av lystgass (en klimagass). I tillegg vil tiltak som reduserer tapet av ammoniakk redusere behovet for nitrogengjødsling fra mineralgjødsel og dermed gi et vesentlig bidrag for å redusere lystgasstapene. Videre bidrar dagens spredemåte av husdyrgjødsel til en lokal luftforurensing i form av lukt.

Statens forhandlingsutvalg mener det er behov for å endre måten husdyrgjødsel håndteres. I første omgang er det ønskelig å øke andelen av gjødsel som blir spredd med en mer miljøvennlig spredeteknologi og/eller nedmoldet. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det innføres et arealtilskudd for det arealet som spres med stripespreder, injeksjonsutstyr eller som nedmoldes raskt etter spredning. Dette vil også redusere farene for avrenning av fosfor fra husdyrgjødsel.

Ordningsen er tenkt innført til vekstsesongen 2008. Det innebærer at ordningen ikke får budsjettkonsekvenser før i 2009. Statens landbruksforvaltning (SLF) får i

oppdrag å utforme ordningen og å foreslå aktuelle satser. Frist for SLF sitt arbeidet settes til 1. desember 2007. Avtalepartene vedtar ordning og satser i eget møte ved årsskiftet, slik at aktuelle søkere på ordningen har god tid til å forberede sin deltakelse i forkant av vekstsesongen 2008.

7.5.2 Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak

Landbrukets samlede utslipp av CO₂ utgjør mindre enn 1 pst. av Norges totale CO₂ utslipp. Enkelte jordbruksaktiviteter er imidlertid opphav til direkte utslipp av klimagassene metan (CH₄) og lystgass (N₂O), henholdsvis 46 pst. og 54 pst. av Norges totale utslipp av disse gassene. Til sammen utgjorde disse utslippene fra jordbruket i 2004 om lag 9 pst. av Norges totale klimagassutslipp.

Det er stor usikkerhet knyttet til tallene for utslippene fra jordbruket. Dette gjelder spesielt lystgass, men også til en viss grad for metan. Det er også mangel på kunnskap om tiltak i jordbruket som kan gi målbare reduksjoner i klimagassutslipp, og det er behov for oppbygging av kompetanse på dette området.

I tillegg kan jordbruket bidra til å resirkulere matavfall bl.a. gjennom biogassproduksjon og ved å motta biorest (det næringsrike substratet etter at matavfall har vært gjennom en biogassreaktor), kompost og slam.

Statens forhandlingsutvalg foreslår et 5-årig program med 6 mill. kroner i året. Utviklingsprogrammet skal bl.a. bidra til:

- Bedre kunnskap om planlegging og drift av biogassanlegg gjennom enkelte pilotanlegg.
- Kompetanseheving i jordbruket som mottaker av matavfall og av biorest
- Bedre kunnskap om muligheten for rensing av metan i husdyrrom
- Bedre driftskunnskap om nye spredeteknikker av husdyrgjødsel i jordbruket.

Det nedsettes en styringsgruppe for utviklingsprogrammet som ledes av Landbruks- og matdepartementet. Jordbrukets organisasjoner inviteres til å sitte i styringsgruppa. Statens landbruksforvaltning (SLF) får i oppgave å være sekretariat for utviklingsprogrammet. SLF utarbeider utkast til mandat og organisering av programmet, som vedtas av avtalepartene.

7.5.3 Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap

Høsten 2006 ble det gjennomført et forprosjekt og et nordisk seminar om temaet landbruksbygg og kulturlandskap. Rapporten fra forprosjektet konkluderer med at det er behov for mer informasjon og kunnskap, slik at foretak og offentlig forvaltning har bedre kunnskap når beslutninger skal tas. Programmet foreslås å ha følgende hovedtema:

- Nye landbruksbygg og kulturlandskap, herunder design av landbruksbygg og tun
- Ny bruk av ledige landbruksbygg

I tillegg foreslår Statens forhandlingsutvalg at programmet også gjennomfører en kartlegging av tilstand til kulturhistorisk viktige landbruksbygg.

Det foreslås en økonomisk ramme på 3 mill. kroner i året i 5 år. Landbruks- og matdepartementet vil i etterkant av årets jordbruksforhandlinger lage utkast til organisering og mandat for programmet med utgangspunkt i forprosjektets rapport. Mandat og organisering av programmet godkjennes i eget møte mellom avtalepartene.

7.5.4 Verdensarvområdene

Landbruket og landbrukets kulturlandskap er en viktig del av verdiene som ligger i verdensarvområdene Vegaøyene og Geirangerfjorden/Nærøyfjorden. Jordbruket i disse områdene er imidlertid i tilbakegang og det er behov for å se på hvordan jordbruket kan drives og utvikles slik at det levende kulturlandskapet blir ivaretatt for framtiden.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å avsette 5 mill. kroner til en egen verdensarvsatsing over Landbrukets utviklingsfond. Satsingen må sees i sammenheng med Miljøverndepartementets og Kommunal- og regionaldepartementets tiltak i verdensarvområdene. Organiseringen av satsingen gjøres etter dialog med berørte departementer, fylkeskommuner, fylkesmenn og kommuner.

7.5.5 Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) ble innført med virkning fra 2005. De regionale miljøprogrammene med tilliggende tilskuddsordninger gir en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket som ikke er mulig med nasjonale ordninger. Det er et program i hvert fylke, og programmene dekker en lang rekke miljøområder. Kulturlandskap, kulturminner, biologisk mangfold, redusert plantevernmiddelbruk og reduksjon av næringssaltavrenning og erosjon er hovedområdene i programmene.

Etter regionaliseringen har vi bl.a. fått en langt mindre avgang av setre. Antallet setre er prosentvis økende i forhold til antall melkebruk. Flere av ordningene i RMP er rettet inn mot å skjømte kystlynghei, og til beiting i verneområder. Det gis midler til skjømte av og rundt kulturminner og til tilrettelegging for friluftsliv. I forhold til erosjon og næringssaltavrenning er virkemidlene differensiert slik at de treffer de mest forurensningsutsatte områdene. Ordningene har økt jordbrukets positive miljøbidrag og redusert forurensningen fra jordbruket.

I jordbruksoppgjøret 2006 (St.prp. nr. 68 (2005-2006)) ble det bestemt å avsette 390 millioner kroner til Regionale miljøprogram (RMP). Planen er å opprettholde denne årlige bevilgningen ut 4-årsperioden (siste søknadsår for 4-årsperioden er 2008). Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor at det avsettes 390 millioner kroner til RMP. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn samme fordeling av midler mellom fylker som i 2007.

Evaluering

I jordbruksoppgjøret 2006 (sluttprotokollen) var partene enige om å gi Statens landbruksforvaltning i oppdrag å lage en skisse av og prosess for resultatmåling og evaluering av de første regionale miljøprogrammene.

Statens landbruksforvaltning har lagt fram en detaljert skisse for evaluering for avtalepartene hvor man skal måle miljøresultater, evaluere målrettingen av virkemidlene mot de prioriterte miljøverdiene og forvaltningseffektiviteten i miljøprogramsatsingen. Evalueringen budsjetteres til 1,1 millioner kroner.

Statens forhandlingsutvalg støtter opplegget for evalueringen av de regionale miljøprogrammene og den økonomiske rammen for prosjektet, og foreslår en øremerking på 1,1 mill. kroner over post 74.19.

Genetiske ressurser i regionale miljøprogram

Norge er et foregangsland i arbeidet med å ta vare på genetiske ressurser, men det er fortsatt behov for å styrke dette arbeidet. For eksempel er grå trøndersau og kystgeit husdyrraser med svært små populasjoner. Trøndelagsfylkene og Vestland fylkene bør derfor bes om å vurdere innføring av egne ordninger for bevaring av de gamle husdyrrasene grå trøndersau og kystgeit innenfor rammen av de regionale miljøprogrammene.

7.5.6 Spesielle miljøtiltak i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) – kommunale midler

Kommunene har en viktig rolle i miljøarbeidet innenfor jordbruket. De forvalter planlovverk og særlover for jordbruket, samt de økonomiske støtteordningene Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og Nærings- og miljøtiltak i skogbruket.

SMIL-ordningen er spydspissen i de økonomiske miljøordningene i jordbruket. Det er denne ordningen som har mulighet til å treffe de biologisk mest verdifulle arealene, de verneverdige bygningene, eller gi støtte til bygging av fangdammer og hydrotekniske anlegg som hindrer forurensing til vassdrag. Kommunene er derfor pålagt et stort ansvar ved å plukke ut de prosjektene som gir det beste miljøresultatet. Statens forhandlingsutvalg vil i denne sammenheng peke på utfordringene knyttet til opphør av drift og leiejordsproblematikk i forbindelse med beiting. Kommunene bør bistå aktive foretak og beitelag med utvikling av langsiktige leiekontrakter, slik at leietakere har sikkerhet for investeringer i gjerdehold og lignende.

Kommunene bør også aktivt arbeide for å koble aktive jordbruksforetak og eiere av viktige miljøverdier hvor driften har opphørt, slik at disse verdiene kan bli skjøttet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår å videreføre SMIL-ordningen på 140 mill. kroner. Statens forhandlingsutvalg vil peke på gjerdingsutfordringene knyttet til leiejord som et viktig område for SMIL-ordningen. Det er videre viktig å prioritere skjøtsel/slått av biotoper som for eksempel gamle slåtteenger, styving av trær og så videre. Kommunene bør videre stimulere til skjøtsel av andre biologisk viktige arealer, og at søknader til dette formålet prioriteres.

I områder med forurensningsutfordringer bør kommunene arbeide for fellestiltak mellom bønder bl.a. i form av bygging av fangdammer, planting og skjøtsel av kantsoner.

Evaluering av SMIL- ordningen

SMIL-ordningen ble innført i 2004. Det er behov for at ordningen evalueres i forhold til miljøresultatene. Statens landbruksforvaltning får i oppdrag å lage en skisse for en ekstern evaluering til jordbruksoppgjøret 2008. Evalueringen ferdigstilles til jordbruksoppgjøret 2009.

7.5.7 Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008)

Arbeidsgruppen med representanter fra avtalepartene som står for den løpende evalueringen av tiltakene under handlingsplanen, har gjennomgått status for tiltaksgjennomføringen og vurdert behov for videre finansiering over jordbruksavtalen for 2008.

For 2007 er det avsatt totalt 16,5 mill. kr over jordbruksavtalen til oppfølging av tiltak i planen, hvorav 3 mill. kr er øremerket forskning. Midler til ulike tiltak i 2007 ble fordelt høsten 2006 på bakgrunn av arbeidsgruppens forslag. Som en oppfølging av tiltaket i handlingsplanen om å kartlegge forekomst av rester i de nasjonalt viktigste grunnvannsmagasinerne, er det for 2007 blitt bevilget midler over handlingsplanen til dette formålet. Andre sentrale tiltak og prosjekter det arbeides med, er prosjektet skadeterskler, prognoser og varslig, ulike tiltak for å styrke veiledningstjenestens og brukernes kompetanse i forhold til riktig bruk av plantevernmidler. Alternative metoder og integrert plantevern, veiledning innen biologisk plantevern i veksthus, styrking av datagrunnlaget i småkulturer, samt ulike FoU-prosjekter, er også viktige aktiviteter.

Arbeidsgruppen anbefaler at innsatsen videreføres på tilsvarende nivå som i 2007, og at det avsettes en ramme på 13,5 mill. kr over underpost 77.15 til gjennomføring av tiltak under handlingsplanen for 2008.

Arbeidsgruppen anbefaler videre at det avsettes 3 mill. kr. til forskning på plantevernområdet over underpost 77.13.

Statens forhandlingsutvalg støtter arbeidsgruppens tilrådninger. I tillegg vil forhandlingsutvalget framheve det nye ugrasharvingstilskuddet som et nytt og viktig bidrag for å få ned bruken av plantevernmidler i korn- og åpenåkerproduksjoner.

Statens forhandlingsutvalg viser til jordbrukets krav angående panteordning for plantevernmidler, og stiller seg til positive til utredning av en selvfinansierende panteordning for plantevernmidler.

7.5.8 Andre miljøvirkemidler

Informasjons- og utviklingstiltak

Det er store forvaltningsutfordringer knyttet til å få samsvar mellom de miljømessig mest verdifulle arealene og de som faktisk skjøttes og beites. Dette relaterer seg til at det er 180.000 jordbrukseiendommer i Norge og ca 50.000 aktive jordbruksforetak. Fylkesmannen har derfor en oppgave i å informere kommuner, passive grunneiere og aktive jordbruksforetak om hvor disse miljøverdiene er, og hvordan de kan ivaretas.

Fylkesmannen har også utfordringer i tilknytning til forurensede vassdrag, hvor alle som driver jordbruksforetak må aktiveres for å gjøre de nødvendige miljøtiltakene som skal til for å redusere forurensningen.

Videre har jordbruket behov for å sørge for at forskningen blant annet, relatert til erosjon og næringssaltavrenning blir fulgt opp i informasjons- og utviklingstiltak, slik at kunnskapen når fram til jordbruksforetakene. Det er også behov for å styrke samfunnets kunnskap relatert til miljøverdiene som jordbruket forvalter.

På denne bakgrunn foreslår Staten forhandlingsutvalg at informasjons- og utviklingstiltaksmidlene settes til 11 mill. kroner, jf. tabell 7.4.

Bevaringsverdige storferaser

Bevaring av genetiske variasjon hos husdyr er en del av landbrukets ansvar knyttet til biologisk mangfold. Tilskuddet til bevaringsverdige storferaser har bidratt til å få antallet dyr i de ulike norske storferasene opp på bærekraftige nivåer. Det er imidlertid viktig å satse videre på dette arbeidet for å sikre at dyretallet holder seg. Statens forhandlingsutvalg foreslår å øke satsen for bevaringsverdige storferaser til 1200 kroner som finansieres innenfor eksisterende ramme.

Tabell 7.4 Fordeling av midler på øvrige miljøtiltak. Mill. kroner.

	2007	2008
utviklingstiltak (post 50)	11,0	11,0
storferaser (post 74.14)	2,5	2,5
bidrag for gress (post 50)	2,0	2,0
	15,5	15,5

7.6 Økologisk landbruk

Regjeringens mål er at 15 pst. av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk innen 2015, jf. Soria Moria-erklæringen. Som vist i kapittel 3, har det i 2006 vært en betydelig vekst i markedet og økt etterspørsel etter økologiske produkter. Veksten ser ut til å fortsette i 2007. Samtidig har det vært lav omleggingstakt og begrenset vekst på produksjonssiden.

Stabil etterspørsel er avgjørende for at bønder, foredlings- og omsetningsledd skal se det som økonomisk interessant å satse på økologiske produkter. Per i dag utvikler markedet for økologisk mat seg raskere enn produksjonssiden. I en utviklingsfase må det være aksept for at det tidvis kan oppstå ubalanse, og erfaringer fra de siste årene tilsier at en situasjon der etterspørselen er noe større enn produksjonen er å foretrekke framfor det motsatte. Det må likevel være en målsetting å legge til rette for en best mulig balanse mellom produksjon og etterspørsel. Den er også grunn til å understreke at den økologiske sektoren fortsatt er preget av relativt lave produksjonsvolumer med påfølgende høyere logistikk- og foredlingskostnader og begrenset vareutvalg. Det nye referansebruket for økologisk melkeproduksjon viser at økonomien er på linje med økonomien i konvensjonell melkeproduksjon.

Som omtalt i kapittel 3, har en partssammensatt arbeidsgruppe, Jordbruksgruppen, vurdert behovet for endringer og nye tiltak for å nå målsettingene på produksjonssiden. Jordbruksgruppen foreslår å legge til grunn to strategier for videreutvikling av økologisk primærproduksjon. Den første strategien tar utgangspunkt i gårdbrukerens driftsmessige situasjon, mens den andre strategien tar utgangspunkt i faktorer utenom gårdsdriften som påvirker forutsetningene for å drive økologisk landbruk, herunder marked, regelverk, forskning, etc. Med utgangspunkt i Jordbruksgruppens forslag, legger statens forhandlingsutvalg følgende strategi til grunn for utviklingen innen primærproduksjonen innenfor rammene av jordbruksavtalen:

Produsenter med økologisk drift skal sikres et økonomisk utkomme som er minst på linje med øvrig landbruksdrift. Det skal legges vekt på stabile rammevilkår, tilbud om veiledning, målrettet forskning og utvikling, og et stimulerende utdanningstilbud.

Forslagene til endringer i direktetilskuddene for økologisk produksjon innebærer en vesentlig større styrking i satsingen enn det som kommer til uttrykk i den samlede bevilgningen for 2008. Den varige virkning av nye satser, gitt uendret areal, vil anslagsvis være 16 mill. kroner høyere enn bevilgningen for 2008. Årsaken til dette er at 2008 blir et overgangsår til ny ordning for omleggingstilskudd. Dette fører til at rammen for omleggingstilskudd blir redusert til om lag 1/3 ettersom mange produsenter har mottatt tilskudd i 2007 for omleggingsåret 2008.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at bevilgningene til økologisk jordbruk for 2008 økes med 1,6 mill. kroner i forhold til 2007. Samlet avsetning til økologisk jordbruk for 2008 blir etter dette på 151,8 mill. kroner. I tillegg vil melkekvoter tilsvarende 4 mill liter, prioriteres for salg til økologiske bruk.

Krav i produksjonsregelverket medfører at det framover vil være et stort investeringsbehov, særlig for økologiske melke og storfekjøttprodusenter. Gjennom LMDs næringsutviklingsstrategi, "Ta landet i bruk!", er det lagt opp til at økologiske produsenter som gjør nødvendige tilpasninger i driftsapparatet for å oppfylle regelverkskrav, skal prioriteres ved tildeling av investeringsstøtte.

7.6.1 Omleggings-, areal- og husdyrtilskudd

Omleggingstilskudd

Iht. til siste års jordbruksavtale, har Jordbruksgruppen gjort en vurdering av om omleggingstilskudd og arealtilskudd til økologisk drift bør slås sammen. Jordbruksgruppen har i sine vurderinger lagt vekt på tre hovedhensyn:

- At det er spesielle utfordringer i omleggingsperioden knyttet til avlingsnedgang og at produktene ikke kan omsettes til den merpris som oppnås for økologiske varer.
- Tilskuddene må være tilrettelagt slik at det over tid stimuleres til opprettholdelse av økologisk drift.
- Tilskuddsforvaltningen må ikke kreve uforholdsmessige ressurser.

Jordbruksgruppen mener en sammenslåing av omleggingstilskudd og arealtilskudd ikke uten videre imøtekommer alle disse tre hensynene fullt ut. Uten en tydeliggjøring av utfordringer knyttet til omleggingsperioden og dertil innrettet virkemiddelbruk, mener Jordbruksgruppen at signaler til produsenter om ønsket omlegging ikke er sterk nok. Jordbruksgruppen foreslår følgende:

- De arealbaserte tilskuddene må fortsatt være todelte
- Satsene for omleggingstilskudd reduseres med 1/3 mot en tilsvarende økning i areal og husdyrtilskuddene.
- Det utbetales et årlig omleggingstilskudd på kr 250 kr/daa i henhold til årlig klassifisering fra kontrollorganet
- Krav om tilbakebetaling av omleggingstilskudd dersom økologisk drift opphører tidligere enn fem år etter omlegging fjernes
- Krav om at det ikke kan gis omleggingstilskudd til samme areal oftere enn hvert 10. år opprettholdes

Ved å fjerne kravet om tilbakebetaling av omleggingstilskuddet dersom arealene likevel ikke drives økologisk i 5 år etter omlegging, mener Statens forhandlingsutvalg at man kan øke faren for tilskuddstilpasning. Med den foreslåtte reduksjonen i satsen til omleggingstilskudd anses imidlertid faren for slik tilpasning som betydelig redusert. Statens forhandlingsutvalg foreslår at kravet om økologisk drift etter omlegging reduseres fra 5 år til 3 år. Kravet om at det ikke utbetales tilskudd til samme areal oftere enn hvert 10. år er forvaltningsmessig svært krevende å følge opp. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å fjerne dette kravet.

Bortsett fra disse endringene går Statens forhandlingsutvalg inn for å gjennomføre Jordbruksgruppens øvrige forslag til endringer i tilskudd til omlegging.

Areal- og husdyrtilskudd

For å understøtte fortsatt økologisk drift på ferdig omlagte arealer, anbefaler Jordbruksgruppen at reduksjonen i omleggingstilskuddet omfordeles til økte areal- og husdyrtilskudd. Statens forhandlingsutvalg støtter Jordbruksgruppens forslag til endringer i areal- og husdyrtilskuddene. Tabell 7.5 gir en samlet oversikt over foreslåtte endringer for 2008.

Etterspørselen etter økologisk frukt og grønt er økende, og det er behov for å stimulere norsk produksjon av disse varene. For å understøtte en slik utvikling er det foreslått en vesentlig økning i tilskuddet til grønnsaker, frukt og bær.

For å imøtekomme markedets behov for svinekjøtt, blant annet til bruk i foredling av kjøttvarer, er tilskuddet til økologisk svineproduksjon foreslått økt. Ettersom det er et krav i produksjonsregelverket at økologisk gris skal ha tilgang på grovfôr, foreslås det at også arealer til dyrking av grovfôr til gris blir tilskudsberettiget.

For å integrere økologisk storfehold i det økologiske driftsopplegget, og for å få produksjonsvolumene opp på et nivå som er mer rasjonelt å håndtere for foredlingsleddene, foreslås det en vesentlig økning i tilskuddene til økologisk ammeku og andre storfe.

Produksjon av økologisk korn er igjen blitt en flaskehals for økologisk husdyrproduksjon, jf. kapittel 3, og tilskudd til økologisk kornproduksjon foreslås økt.

Tabell 7.5 Forslag til endringer i omleggings-, areal- og husdyrtilskudd

Tilskuddstype	Produksjon	Tilskudd 2007 kr/daa	Tilskudd 2008 kr/daa -forslag
Omleggingstilskudd		750 kr/daa ¹	250 kr daa ²
Arealtilskudd	Grønnsaker, frukt og bær	250	1000
	Poteter	250	500
	Korn til modning	250	300
	Grønngjødsling	363	363
	Innmarksbeite	55	75
	Annet areal som blir dyrket økologisk	55	75
Husdyrtilskudd		Tilskudd 2007 kr per dyr	Tilskudd 2008 kr per dyr
Sone 1-4/5-7 for areal- og kulturlandskaps tilskudd	Melkeku	1500/1752	1500/1752
	Ammeku	630/880	945/1320
	Andre storfe	190/280	285/420
	Sau over 1 år per 1. januar	200/260	200/260
	Lammetilskudd	9	9
	Melk- og ammegeit	70/90	70/90
	Avlsgris	250/250	300/300
	Slaktegris	40/40	200/200

1) Samlet tilskudd for hele omleggingsperioden, dvs. vanligvis for to år

2) Årlig omleggingstilskudd

7.6.2 Andre produksjonsrettede tiltak

Prisnedskrivningstilskudd og kumelkkvoter

Prisnedskrivningstilskudd til økologisk kornproduksjon foreslås videreført med samme sats som i 2007

Det er behov for en rask økning i melkeproduksjonen for å imøtekomme den økende etterspørselen etter økologiske melkeprodukter. Den store interessen for kjøp av økologiske melkekvoter høsten 2006 og vinteren 2007 tyder på at det er et potensial for å øke melkeproduksjonen på bruk som er i økologisk drift. Med utgangspunkt i dette utvides kvoterammen med 4 mill. liter i 2008, som fordeles til økologiske bruk gjennom den statlig salgsordningen. Av rammen på 4 mill. liter, avsettes 1 mill. liter til økologiske produsenter på Vestlandet.

Ordningen med frakttilskudd for økologisk korn videreføres som tidligere.

Tilskudd til produksjon av økologisk formeringsmateriale

Det er obligatorisk å bruke økologisk formeringsmateriale i økologisk produksjon, og etterspørselen er økende. Innenfor ordningen med tilskudd til frøavl er det etablert en garantiordning for økologisk stikkløk på kr 15000/daa. Det foreslås at denne ordningen erstattes med et pristilskudd på kr 5/kg for sertifisert vare. Videre foreslås det å etablere et pristilskudd på kr 300/daa for engsvingel med gjenlegg og for slått av førsteårs eng, økologisk timotei og engsvingel.

Prisnedskrivning på kr 3/kg for økologisk settepotet foreslås videreført.

Det avsettes midler til dette innenfor rammene av post 77.12

Premieringsordningen for kjøtt

Premieringsordningen for kjøtt foreslås videreført med samme satser som for 2008. Ordningen flyttes fra post 50.11 til post 77.15

Det legges opp til en vurdering av innretningen på- og effekten av ordningen fram mot neste års jordbruksoppgjør.

7.6.3 Generisk markedsføring av økologiske produkter

Det samlede forbruket av økologisk mat utgjør i dag i underkant av 1 pst av total omsetning. Målsettingen om at 15 pst av det totale matforbruket skal være økologisk i 2015, innebærer at kjøpsatferden til en vesentlig andel av befolkningen må endres. I dette arbeidet anses forbrukerrettet informasjonsvirksomhet å være helt sentral.

Mange aktører har hittil vært involvert i informasjons- og markedsføringsarbeid knyttet til økologisk mat. Dette har medført at det ikke har blitt arbeidet ut fra en langsiktig strategi på dette området. Selv om de større kampanjene er basert på samarbeid mellom flere aktører, har mangelen på en ansvarlig instans også gjort det utfordrende å utnytte den samlede kompetanse og kunnskap som har blitt bygget opp i det enkelte prosjekt.

Statens forhandlingsutvalg mener ansvaret for generisk markedsføringsarbeid om økologisk mat bør tillegges Stiftelsen KSL Matmerk. Stiftelsen KSL Matmerk skal drive informasjons- og profileringsarbeid, blant annet knyttet til produkter og merkeordninger der det er tatt ekstra kvalitetshensyn.

I løpet av 2007 skal KSL Matmerk, i samarbeid med Statens landbruksforvaltning, utvikle en informasjons- og markedsføringsstrategi for området for perioden 2008-2015. Det kan tas utgangspunkt i Opplysningskontorene i landbruket sin utredning fra 2006. Strategien må omfatte et opplegg for evaluering av effekten av de kampanjer som gjennomføres.

Det understrekes at øvrige organisasjoner, Debio, OIKOS, Opplysningskontorene i landbruket og andre sentrale aktører, må involveres i arbeidet på en hensiktsmessig måte. Et samarbeid med næringen, butikkjeder og leverandører (foredlingsledd og grossister) vil være viktig.

For 2008 avsettes det midler til gjennomføring av generiske markedsføringstiltak innenfor rammene av utviklingstiltakene, se kapittel 7.6.4

7.6.4 Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Posten til utviklingstiltak foreslås økt med 6 mill kroner til 46 mill kroner.

Med bakgrunn i utfordringene på produksjonssiden, forutsettes det at produksjonsrettede tiltak tillegges større vekt enn tidligere ved fordeling av midler. Markedsrettet innsats vil likevel fortsatt være viktig for å sikre en mest mulig balansert utvikling.

For å nå de ambisiøse målene for forbruk av økologisk mat i 2015, forutsettes det at også andre sektorer enn landbruket må bidra, bla ved å øke forbruket av økologisk mat i det offentlige. Det avsettes 5 mill. kroner over avtalen til et prosjekt Økologiske kommuner. Kommunal- og regionaldepartementet vil delfinansiere dette prosjektet med 5 mill. kroner, og det legges opp til et samarbeid med KS. De resterende midler innenfor den økte avsetningen til utviklingstiltak, foreslås avsatt til prosjekter i samarbeid med andre statlige institusjoner basert på 50 pst. finansiering fra jordbruksavtalen. Forbruk av økologisk mat vil også være en del av "Handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser" som utarbeides av MD i samarbeid med FAD og øvrige departementer.

Det legges for øvrig følgende føringer på bruken av midler innenfor posten:

- Veiledningstjenesten knyttet til satsingsprogrammet økologisk sau og lammeproduksjon videreføres innenfor rammene av denne posten. Behovet for midler til dette arbeidet vurderes på bakgrunn av rapportering fra Landbrukets forsøksringer om oppnådde resultater ved utgangen av 2007.
- Det avsettes midler innenfor posten til en egen satsing på rådgivning innrettet mot økologisk kumelkproduksjon. Det forutsettes at dette veiledningsprogrammet etableres som et samarbeid mellom Landbrukets forsøksringer og TINE. Det bør vurderes om det er behov for tilsvarende målrettet veiledningsinnsats også innenfor andre produksjoner.
- Av utviklingsmidlene øremerkes 7 mill. kroner til Fylkesmannen, til gjennomføring av fylkesvise handlingsplaner
- For 2008 avsettes det midler til generiske markedsføringstiltak innenfor rammene av denne posten, jf. også kapittel 7.6.3. Det forutsettes at satsingen er et supplement til-, og ikke en erstatning for markedsaktørens markedsføring av egne produkter.

7.6.5 Forskning

Økologisk produksjon er ikke en statisk driftsform, og det må skje en tidsaktuell videreutvikling av metodene for å sikre en framtidsrettet og effektiv produksjon. Det er fortsatt behov for forskning på alle nivå i verdikjeden. Det vises til kapittel 7.13.3 for nærmere omtale av forskning.

7.6.6 Faglig møtearena, økologisk matproduksjon og matforbruk og utvalg for regelverksutvikling

I henhold til LMDs strategi for næringsutvikling, "Ta landet i bruk!", vil det i løpet av 2007 bli opprettet en faglig møtearena for økologisk produksjon. Møtearenaen vil bli driftet av Statens landbruksforvaltning, der det tas sikte på en bred representasjon fra verdikjeden. Arenaen vil få ansvar for å utarbeide en

handlingsplan på LMDs område etter modell fra arbeidet med handlingsplanene for grønt reiseliv og Inn på tunet.

For å styrke arbeidet med regelverksutvikling, blant annet for å ivareta norske interesser på en best mulig måte, er det ønskelig å etablere et bredere anlagt samarbeid med berørte parter enn det som har vært mulig å få til hittil. Det tas derfor sikte på å etablere et utvalg for regelverksarbeid som blant annet skal forberede innspill til internasjonale fora for regelverksutvikling.

7.7 Korn, kraftfôr og mel

7.7.1 Markedssituasjonen

De to siste kornsesongene har det vært et betydelig overskudd av matkorn. Fra kornåret 2004/05 ble det et totalt overskudd av matkorn på 98 000 tonn og av fôrkorn på 52 000 tonn. Overskuddet ble regulert bort gjennom omdisponering av matkorn til fôr og overlagering av ca. 70 000 tonn til kornåret 2005/06. Fra kornåret 2005/06 ble det et overskudd av matkorn på 124 000 tonn som ble omdisponert til fôrkorn ved bruk av omsetningsavgiftsmidler. I inneværende sesong, 2006/07, ble det avlingsnedgang for alle kornslagene. Spesielt var avlingsnedgangen for hvete av matkvalitet betydelig. All norsk mathvete vil trolig bli benyttet av matmelmøllene inneværende sesong.

Andelen norsk korn i melet som produseres har vært stadig økende de siste sesonger, om lag 75 pst. de siste to sesongene. På grunn av avlingsnedgang for mathvete inneværende sesong, vil trolig norskandelen i melet reduseres ned mot 70 pst.

Statens forhandlingsutvalg vil peke på at matkornarealet er så stort at et produksjonsoverskudd er sannsynlig ved gode avlinger av god kvalitet.

7.7.2 Opplegget for kornsesongen 2007/2008

For kornsektoren avtales målpriser for hvete, rug, fôrkorn og oljevekster. I tillegg avtales intensjonspriser for bygg og havre. Markedsregulator i kornsektoren, Norske Felleskjøp, har bedt om en klargjøring av om øvre og nedre prisgrenser også gjelder for bygg og havre, som ikke har målpris, men intensjonspris. Det har ikke vært nedfelt noen forpliktelser til intensjonsprisen i selve jordbruksavtalen, men i forarbeidene til gjeldende markedsordning for korn ble det lagt til grunn at markedsregulator skulle holde oppgjørpris til produsent innenfor de definerte prisbeltene også for intensjonsprisene. Statens forhandlingsutvalg foreslår å avvikle intensjonsprisene på bygg og havre og bare ha målpris uten intensjonspriser på fôrkorn. En avvikling av intensjonsprisene vil gi et mer markedstilpasset system med en mer fleksibel prissetting av bygg og havre i forhold til etterspørselen i markedet.

For å legge til rette for at matmelindustrien kan benytte en større andel norsk matkorn som råvare enn i dag, foreslår Statens forhandlingsutvalg at nedre falltallsgrense heves fra 200 til 220 sekunder for mathvete og fra 120 til 140 sekunder for matrug. Forslaget innebærer at i år med overskudd av matkorn og

forutsatt at matmelindustrien øker sitt forbruk av norsk vare, vil et eventuelt overskudd reduseres og dermed også omdisponeringskostnadene, jf. at det har vært overskudd av matkorn tre av de siste 4 kornsesongene. Det ble i 2006 beregnet at utslaget av hevingen av falltallsgrensen ville berøre i gjennomsnitt om lag 9 000 tonn korn og utslaget ble beregnet til om lag 0,8 øre pr. kg i gjennomsnitt. Det foreslås ingen teknisk endring av målprisen som følge av tiltaket, da dette vil bidra til å øke bruken av norsk matkorn og redusere overskuddet i gode kornår med god kvalitet.

For kornpriser, vises det til fordelingsskjema.

7.8 Melk

7.8.1 Kvoteordningen for melk og driftstilskudd melk

Utredning av ordningen med omsettbare melkekvoter

En arbeidsgruppe nedsatt på grunnlag av jordbruksavtalen 2006-2007 har foretatt en gjennomgang av hvordan ordningen med kjøp og salg av melkekvoter har virket i forhold til sentrale landbrukspolitiske mål. Rapporten fra arbeidsgruppa er en grundig gjennomgang av et betydelig empirisk materiale om effekter på geografisk fordeling av produksjonen, effekt på strukturutvikling og på inntekter og kostnader i næringen, prisen på kvoter og en del andre problemstillinger og mål.

Flertallet i arbeidsgruppen, med unntak av representantene fra Norsk Bonde- og Småbrukarlag, mener gjennomgangen av omsetningsordningen for kumelkkvoter har vist at ordningen som tiltenkt har bidratt til å øke fleksibiliteten i kvoteordningen for melk. Det er ikke påvist noen uheldig geografisk dreining av produksjonen mellom kommuner/landsdeler.

Statens forhandlingsutvalg har ut fra dette ikke funnet grunnlag for å foreslå endringer i omsetningsordningen for melkekvoter i årets jordbruksoppgjør.

Fordeling av melkekvoter mellom kjøpere ved statlig salg

Ved etterspørseloverskudd av kumelkkvoter innen en omsetningsregion, får alle kjøpere kjøpe en lik kvotestørrelse oppad til 1 500 liter kumelk og 500 liter geitmelk, og deretter avkortes de individuelle avkortingene med en lik prosentsats. Statens forhandlingsutvalg foreslår å heve den like fordelingen fra 1500 liter kumelk til 2 500 liter kumelk og fra 500 liter geitmelk til 800 liter geitmelk.

Prioritering av økologiske produsenter ved fordeling av kvote

Det foreslås videre at kvoterammen utvides med 4 mill. liter i 2008, som fordeles til økologiske bruk gjennom den statlige salgsordningen, jf. omtale i kapittel 7.6.2. Av rammen på 4 mill. liter, avsettes 1 mill. liter til økologiske produsenter på Vestlandet.

Samdrifter i melkeproduksjon

I jordbruksforhandlingene i 2004 ble det vedtatt at utmålingsbestemmelsene for driftstilskudd til samdrifter etablert før 1. juli 2004 over tid skal harmoniseres med

andre typer foretak. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at denne harmoniseringen videreføres.

I jordbrukets krav vises det til brev fra Norges Bondelag av 22. mars 2007. Her bes det om departementets vurdering av Samdriftenes kontaktorgans modell for etablering av et kontrollerbart aktivitetskrav for samdrifter. Statens forhandlingsutvalg viser til at brevet er besvart fra Landbruks- og matdepartementet i brev av 3. mai 2007.

7.8.2 Prisetjvningsordningen for melk

Høring av satser

Statens landbruksforvaltning har sendt på høring forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode. Effekten av høringsforslaget er at råvarekostnadene til flytende meieriprodukter til dagligvare (prisgruppene 1A, 2A og 3A) og til ferske oster til dagligvare og industri (prisgruppene 4A og 4B) blir økt med 10 øre pr liter, mens råvarekostnadene til øvrige prisgrupper forblir uforandret.

Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Statens landbruksforvaltning etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppgjøret kan gi føringer. Statens forhandlingsutvalg har ingen merknader til høringsforslaget.

Utredning av geografiordningene

I januar 2007 ble det nedsatt en arbeidsgruppe med medlemmer fra Tine BA, Næringsmiddelbedriftenes Landsforening, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Statens landbruksforvaltning. Gruppen skulle gjennomgå dagens distribusjons- og innfrakttilskudd i prisutjevningsordningen for melk og utrede og foreslå aktuelle alternativer til gjeldende ordninger innenfor rammen av omsetningsloven § 6. Det særlige distribusjonstilskuddet til Q-Meieriene skulle ikke vurderes. I mandatet ble det lagt til grunn at gruppen burde/kunne vurdere:

- Avvikling av en eller begge ordningene
- Endring av beregningsmodellene og satser
- Endring av satser uten endring av beregningsmodellene

Gruppen har stått fritt til også å vurdere andre alternativer innenfor omsetningslovens rammer og Stortingets målsettinger for landbrukspolitikken, og det skulle legges vekt på forenkling og effektiv forvaltning.

Arbeidsgruppen la fram sin rapport 3. mai 2007. Det er blant annet vurdert en kostnadmessig oppdatering av satsene til dagens kostnadsnivå og en kombinasjon av oppdatering av satser og reduksjon av antall basismeierier i ordningene. Det er også vurdert å avvikle distribusjonsordningen.

Statens forhandlingsutvalg vil i løpet av forhandlingene komme tilbake med en vurdering av innholdet i rapporten og med forslag til videre oppfølging.

Konkurransemessig oppfølging – verdivurdering av Tine

Høsten 2005 gjennomførte Landbruks- og matdepartementet høring av forslag til utforming og regelverk for en ordning med et kapitalavkastningskrav rettet mot Tine BAs melkebaserte virksomhet, og samtidig en avvikling av såkalt etterkontroll og etterregning. I desember 2005 ble det imidlertid bestemt at ordningen med etterkontroll og etterregning skulle videreføres til 1. januar 2007. I St.prp. nr. 1 (2006-2007) la Regjeringen til grunn at systemet med etterkontroll og etterregning videreføres inntil videre.

I Landbruks- og matdepartementets høringsbrev om innføring av et kapitalavkastningskrav overfor Tine, datert 17. november 2005, heter det på side 9: ”Det har vært betydelig diskusjon om størrelsen på relevant kapitalvolum i Tines foredlingsvirksomhet. Som del av grunnlaget for en fornyet vurdering av dette spørsmålet, legger departementet opp til at det i 2006 foretas en uavhengig verdifastsettelse med utgangspunkt i taksering av Tine BAs melkebaserte industrivirksomhet.”

Som en videre oppfølging av dette har Finansdepartementet, Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet i fellesskap iverksatt en prosess for å få nærmere vurderinger knyttet til størrelsen på relevant kapitalvolum i Tines foredlingsvirksomhet. Det tas sikte på at disse vurderingene er ferdigstilt i løpet av 2007. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at Tine fremlegger den informasjon som er nødvendig for å få foretatt disse vurderingene.

7.9 Kjøtt og egg

7.9.1 Tiltak for å øke produksjonen av norsk storfekjøtt

Det var en begrenset økning i produksjonen av storfe, inkl. kalv, i 2006 jamført med foregående år. Differansen mellom forbruk og norsk produksjon var på om lag 4 mill. kg. Dette ble dekket opp med import og uttak av frossen vare fra reguleringslager.

Analyser av norsk storfekjøttproduksjon viser at det er stor forskjell i driftsresultatene mellom foretakene. Data fra Storfekjøttkontrollen viser stor ulikhet i antall kalver per ammeku per år og foretak pga. ulik fertilitet og kalvedødelighet. I tillegg til vektlegging av økt faglig kompetanse blant produsentene av storfekjøtt, er det nødvendig å gjennomføre en bedring av de økonomiske rammevilkårene for å øke produksjonen av norsk storfekjøtt.

Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke målprisen for storfe med 2 kroner pr kg. Det foreslås også å vektlegge en økning i driftstilskuddet til spesialisert kjøttfeproduksjon for å styrke økonomien i produksjonen. I tillegg vil bl.a. økningen i beitetilskuddet bidra til en bedring i økonomien i storfekjøttproduksjonen innenfor både melkepopulasjonen og det spesialiserte kjøttfeholdet. Det vises til fordelingsskjemaet når det gjelder fastsetting av satser og intervaller for tilskuddsordningene.

7.9.2 Tiltak for å øke produksjonen av norsk sauekjøtt

Ifølge Prognoseutvalget for kjøtt forventes det et underskudd på norsk sau/lam på 1.200 tonn i 2007. For å bidra til økt lønnsomhet og økt produksjon foreslår Statens forhandlingsutvalg en økning i målprisen for sau/lam på 3 kroner per kg til 49 kroner per kg.

Statens forhandlingsutvalg foreslår videre en vesentlig økning i satsene og endring i intervaller for tilskudd husdyr for sau over 1 år i samsvar med fordelingsskjema. Sammen med bl.a. en oppjustering av satsene for beitetilskuddet vil dette gi en viktig prioritering av sauenæringen. Når det gjelder tilskudd til lammeslakt, er Statens forhandlingsutvalg enig med jordbrukets forslag om at det ikke lenger skal gis tilskudd for klassifiseringen P+.

Jordbruket har i kravet tatt opp behov for å etablere et nytt driftstilskudd for sau. Statens forhandlingsutvalg mener at man gjennom den eksisterende ordning tilskudd husdyr –sau, vil kunne ivareta de strukturtiltak partene blir enige om. Det kan imidlertid være aktuelt å komme tilbake til dette spørsmål under forhandlingene.

7.9.3 Egg – hold av fjørfe

Etter 2012 vil ikke de tradisjonelle bursystemene være tillatt brukt. Omstillingen omfatter om lag 70 prosent av eggproduksjonen i Norge. Statens forhandlingsutvalg vil vise til Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling 2007-2009 - ”Ta landet i bruk!”, kapittel 3 ”Mål og strategier innen nasjonale satsingsområder”:

”Det skal arbeides regionalt for å ta hensyn til bruk som har behov for å oppgradere eksisterende produksjonskapasitet og foreta tilpassinger til nye krav om hold av husdyr.”

Overnevnte sitat vil være en føring for Innovasjon Norges fordeling av investeringsmidler regionalt.

Hold av fjørfe er regulert gjennom Forskrift om hold av høns og kalkun, fastsatt 12.12. 2001 med hjemmel i dyrevernsloven. Av forskriftens § 28 går det fram at det fra 1. januar 2012 er forbudt å holde verpehøns i tradisjonelle (uinnredede) bur. Fra denne dato skal alt hold av verpehøner foregå enten i innredede bur eller i løsdriftssystemer.

Med bakgrunn i St.meld. nr. 12 (2002-2003) *Om dyrehold og dyrevelferd* ga Landbruks- og matdepartementet oppdrag til Mattilsynet om å vurdere behovet for omlegging til løsdrift for fjørfe. Mattilsynet har nå konkludert med at det ikke kan anbefales å innføre krav om overgang fra innredede bur til løsdrift for høner.

Statens forhandlingsutvalg vil understreke at det må skje en løpende omlegging til innredede bursystemer fram mot 2012. Dette for å bidra til å unngå forstyrrelser i eggmarkedet pga. endringen i driftssystem for høner før 2012. Statens forhandlingsutvalg vil videre vise til føringene som er gitt for Innovasjon Norges vurdering for fordeling av investeringsvirkemidler.

Distriktstilskudd til fjørfekjøtt

Jordbruket har i kravet pkt. 7.5.5 tatt opp behov for et nytt innfrakttilskudd for kylling fra foretak til slakteri. Statens forhandlingsutvalg vil vise til at det er etablert et distriktstilskudd for kylling- og kalkunproduksjon i fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Trøndelag. Det bør unngås å øke antall tilskuddsordninger når en har eksisterende ordninger rettet mot de samme produksjoner og geografiske områder. Statens forhandlingsutvalg foreslår å utvide virkeområdet til distriktstilskuddet til også å omfatte Agder-fylkene. I 2006 var det 8 foretak i Agder som i alt produserte 355.000 kyllingslakt.

7.9.4 Frakttilskudd kjøtt

Statens landbruksforvaltning har vist til at slakteriene ikke mottar innfrakttilskudd kjøtt for dyr som leieslaktes. Det kan gi negative konkurransemessige utslag for primærprodusenter som satser på økt verdiskaping gjennom produksjon av matspesialiteter mm. i eget foretak, fordi de må betale en høyere pris for leieslaktingen. Statens forhandlingsutvalg foreslår at virkeområdet til frakttilskudd kjøtt utvides til også å omfatte leieslakt. Endringen vil kun innebære en begrenset endring i bevilgningsbehovet for ordningen.

7.10 Frukt, grønt og poteter

Utviklingsprogram for frukt og grønt

Statens forhandlingsutvalg foreslår å etablere et utviklingsprogram for frukt og grønt, jf. omtale i kapittel 7.4.12 Det settes av inntil 25 mill kroner i 2008.

Tilskudd til fruktlager

Formålet med tilskudd til fruktlager er å fremme et forpliktende samarbeid med felles lagring, sortering, pakking og omsetning av norskprodusert frukt. Man har de siste årene hatt en utvikling mot færre og større produsenter og fruktlagre. Ordningen med tilskudd til fruktlager er ikke i tilstrekkelig grad tilpasset til den nye strukturen.

For å endre ordningen i takt med de strukturelle endringene, foreslår Statens forhandlingsutvalg å endre krav til tilknyttede foretak fra 15 til 8. Samtidig videreføres kravet til mottak på minimum 100 tonn frukt i snitt for siste tre år, for å sikre at tilskuddet går til fruktlagre av en viss størrelse. Videre foreslår det å avvikle vilkåret om at grunnlaget for beregning at tilskuddet gjelder tilknyttede foretak som er berettiget distrikts- og kvalitetstilskudd. Statens forhandlingsutvalg foreslår også å avvikle vilkåret om at et foretak kun kan anses tilknyttet ett fruktlager.

7.11 Produksjonstilskudd

7.11.1 Regelverket for produksjonstilskudd og driftsfelleskap

I tilskuddsregelverket og forvaltningen av dette har en de seneste årene forsøkt å følge et prinsipp om at alle foretak tilskuddsmessig skal behandles likt uavhengig

av organisasjonsform for foretaket. Det betyr at virksomheter som eliminerer de strukturkostnadene differensieringen i tilskuddsystemet er ment å skulle kompensere, heller ikke skal oppnå slik kompensasjon. Det som i realiteten er en driftsenhet skal behandles som det også i tilskuddsutmålingen. Dette gjelder enten tilskuddsmottakeren er enkeltperson(foretak), ANS, DA eller AS(A).

For å hindre omgåelser i forhold til intensjonen innebærer gjeldende tilskuddsregelverk at foretak ikke kan ha felles eier med andre foretak som også søker tilskudd for husdyr eller for samme planteproduksjon. Dette er for å hindre at virksomheter splittes i flere foretak med det formål å oppnå høyere struktursatser pr enhet, og i tillegg unngå avkorting på grunn av maksimaltaket for husdyrtilskudd per foretak.

Etter omleggingen av regelverket i 2002 er det innført enkelte særordninger for deltakere i samdrift som likevel kan søke særskilt for egen grovfôrproduksjon og for andre dyr enn storfe. Det er nå eksempler på at det etableres flere foretak med ulike eiere på samme landbrukseiendom eller på fradelt tomt (ikke at samme person søker flere tilskudd). Dette kan gi rett på flere tilskudd så lenge virksomheten ikke er å betrakte som driftsfelleskap. Nære familiemedlemmer kan i prinsippet starte hver sine foretak, og det er opp til forvaltningen å bevise om de eventuelt har et så nært driftssamarbeid at det bare gir grunnlag for tilskudd som en enhet. Når det er mulighet for betydelige økte tilskudd knyttet til å etablere flere separate foretak, er det ikke usannsynlig at en del av disse kan være i strid med intensjonen bak regelverket.

Det er krevende å utforme et regelverk som angir hva som er driftssamarbeid og som samtidig er enkelt å forvalte. Å følge opp regelverket i forhold til driftssamarbeid er krevende både arbeidsmessig og juridisk, ikke minst for kommuner og fylkesmenn som er første behandlingsinstans og kontrollorgan.

Omvendt bevisbyrde

Ved mistanke om driftsfelleskap mellom ett eller flere foretak i en slik grad at det gir grunnlag for felles søknad om produksjonstilskudd, må forvaltningen bevise at det er snakk om et driftssamarbeid som er så omfattende at det ikke er grunnlag for å gi tilskudd til flere enheter.

Ved siste revisjon av regelverket for husdyrkonsesjon ble bevisbyrden i forhold til driftssamarbeid snudd. Dette vil si at forvaltningen kan meddele virksomhetene at man anser samarbeidet som så omfattende at de vil bli definert som en enhet. Da er det opp til foretakene å dokumentere at det ikke er grunnlag for en slik konklusjon. Dette vil gi en noe enklere forvaltning.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at forskrift for produksjonstilskudd justeres tilsvarende, slik at bevisbyrden snus i forhold til å avgrense tilskudd til samarbeidende foretak på en slik måte at det er foretakene som må dokumentere/bevise at de drives som selvstendige foretak.

Utredning

En mer aktiv tilpasning til regelverket gir nye og økte utfordringer i å utforme og forvalte et regelverk som oppfyller de politiske intensjoner, og samtidig er juridisk

holdbare. Det kan være gode grunner til å foreta en prinsipiell gjennomgang av disse spørsmålene, og ikke bare forholde seg til enkeltsaker når disse dukker opp.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at SLF får i mandat å foreta en gjennomgang og foreslå revidering av de gjeldende bestemmelser i forskrift om produksjonstilskudd i jordbruket som har innvirkning på spørsmål om driftssamarbeid og begrensninger som følge av eierforhold. Det bør særlig legges vekt på å utforme et enkelt og forvaltbart regelverk samtidig som strukturdifferensierte utbetalinger så langt mulig skal skje i samsvar med faktiske strukturkostnader.

I denne utredningen bør det også særskilt vurderes en ordning der spesialisert kjøttproduksjon tilskuddsmessig skal kunne behandles som en egen produksjon, også i tilfeller der foretaket/samdriftsmedlemmet driver melkeproduksjon. SLF bør få i mandat å gjennomføre utredningen innen 1. oktober 2007. Statens forhandlingsutvalg ønsker å drøfte denne saken nærmere under forhandlingene, samt å avsette midler til oppfølging av utredningens konklusjoner for spesialisert kjøttproduksjon allerede i 2008.

7.11.2 Grunnvilkår, bunnfradrag og toppavgrensning

Ved endringen av forskrift for produksjonstilskudd i 2002 ble det fastsatt et nytt grunnvilkår vedrørende hvilke foretak som kan motta tilskuddet, jf. forskriftens § 3. Foretakene må ha hatt en samlet omsetning og uttak av avgiftspliktige varer og tjenester på til sammen minimum 30.000 kroner i løpet av de siste 12 måneder før registreringsdato for søknad om produksjonstilskudd.

Statens forhandlingsutvalg vil vise til betydningen av å bevare norsk kulturlandskap. I denne sammenheng har også foretak med mindre omsetning enn 30.000 kroner betydning. Ved at også foretak med mindre omsetning kan motta produksjonstilskudd, vil flere foretak kunne videreføre et aktivt landbruk. For å kunne forvalte tilskuddsordningen må det imidlertid fortsatt være grunnvilkår som avgrensner hvilke foretak som skal være tilskuddsberettigede. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å redusere beløpsgrensen på 30.000 kroner til 20.000 kroner. Det budsjettmessige utslag av endringen er på usikkert grunnlag anslått til 5-10 mill. kroner. Endringen av regelverket vil ikke innebære noen større endringer i forvaltningen av ordningen.

Ut fra de samme vurderinger foreslår Statens forhandlingsutvalg å redusere bunnfradraget fra 5.000 kroner til 4.500 kroner.

Økte satser for husdyrtilskudd innebærer at foretakene når maksimalbeløpet for tilskudd til husdyr raskere. Foretak som går i taket stimuleres også til å etablere nye foretak kun med formål å unngå denne avgrensningen. For samdrifter som ble godkjent før 1.7.2004 er maksimalbeløpet 250.000 kroner. Som en oppfølging av dette og som et ledd i harmoniseringen av regelverket mellom ulike selskapsformer, foreslår Statens forhandlingsutvalg at maksimalbeløpet for tilskudd til husdyr heves til 220.000 kroner.

7.11.3 Tilskudd til dyr på beite

Tilskuddsordningen for dyr på beite er viktig for å oppnå bruk av beitearealer og med det bevaring av kulturlandskapet. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor en vesentlig økning i tilskuddssatsene for både småfe og storfe. Det vises til fordelingsskjemaet når det gjelder satsnivå og økning i bevilgningsbehovet pga. satsøkningene. Det vises også til omtale under kapittel 7.5.1 Nasjonalt miljøprogram.

7.11.4 Flytting av kvoteåret – utslag i produksjonstilskudd og avløserordningene

Kvoteåret for kumelk er flyttet slik at kvoteåret 2007 starter 1. mars 2007 og går fram til 1. mars 2008. I denne sammenheng må partene vurdere hvilke bestemmelser som skal gjelde for utmåling av produksjonstilskudd og avløsertilskudd for foretak som selger sin kvote. Statens forhandlingsutvalg foreslår at disse foretakene får beregnet tilskudd på samme grunnlag - regelverk, satser og maksimalbeløp - som for øvrige foretak med melkeproduksjon ved søknadsomgangen pr. januar hvert år. Jamført med alternativt å avkorte driftstilskudd melk og avløsertilskuddet for de foretak som selger sin kvote, innebærer dette et bevilgningsbehov på om lag 22 mill. kroner fordelt med 9 mill. kroner på driftstilskuddene og 13 mill. kroner på tilskudd til avløsning ferie og fritid.

7.11.5 Purkeringer

Ved jordbruksoppgjøret 2006 ble partene enige om at Statens landbruksforvaltning skulle utrede bestemmelsene om tildeling av produksjonstilskudd til purkeringer til årets forhandlinger. Spesialiseringen som purkeringen gir grunnlag for, både i navet og i satellittene, gir grunnlag for bedre driftsresultater sammenliknet med tradisjonelt driftsmønster i smågrisproduksjonen. Transport av purkene mellom nav og satellitter vil likevel utgjøre en merkostnad jamført med frittstående smågrisproduksjon. SLFs vurdering legger til grunn at satellittene i stor grad oppfyller disponeringskravet i regelverket slik at de kan motta tilskudd for dyra. Med grunnlag i evalueringen foreslår Statens forhandlingsutvalg at satellitter i purkeringer bør ha samme tilskuddsutmåling av produksjonstilskudd og avløserrefusjon som andre svinebesetninger med samme produksjonsomfang.

7.11.6 Kompensasjon til deltakere i prosjektet ”Friskere Geiter”

Når det gjelder kompensasjon for bortfall av produksjonstilskudd, legger Statens forhandlingsutvalg til grunn at prinsippene fra jordbruksoppgjøret 2006 videreføres for foretak som deltar i smittesaneringsprosjektet ”Friskere Geiter”. Kompensasjonen betales ut over underpost 50.11 LUF.

7.11.7 Digitale markslagskart (DMK)

Statens forhandlingsutvalg viser til pkt. 11 i Sluttprotokollen fra jordbruksforhandlingene 2005. For 2008 settes det av 10 mill. kroner til DMK over post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd.

7.12 Velferdsordninger

Ut over punktene nedenfor, vises det også til 7.11.4 Flytting av kvoteåret – utslag i produksjonstilskudd og avløserordningene og 7.11.5 Purkninger når det gjelder velferdsordningene.

7.12.1 Tilskudd til avløsning ved sykdom

Ektefeller/samboere uten næringsinntekt fra jordbruket – grunnlag for tilskudd til avløsning ved sykdom

Ved jordbruksoppgjøret 2006 ble Statens landbruksforvaltning bedt om å utrede dette spørsmålet. Dersom ektefelle/samboer uten næringsinntekt skal være avløser, må det etableres et arbeidsgiver/arbeidstakerforhold mellom dem. Det vil være vanskelig å kontrollere realiteten i om det faktisk skjer en reell avløsning.

Det er videre ønskelig ut fra et likestillingsperspektiv at næringsinntekten i et landbruksforetak deles mellom ektefellene/samboerne. Dersom det åpnes for at ektefeller/samboere uten næringsinntekt kan gjennomføre avløsning som gir rett til tilskuddet, vil dette kunne motvirke deling av næringsinntekta. Statens forhandlingsutvalg går derfor i mot at ektefeller/samboere som ikke har næringsinntekt fra jordbruket, skal kunne utføre avløsning som gir grunnlag for utbetaling av avløsertilskudd ved sykdom.

Statens forhandlingsutvalg vil også vise til kap. 7.12.4 nedenfor om landbruksvikarordningen. Når dette blir en landsdekkende nasjonal ordning, vil problemene med tilgang på arbeidsbistand i krisesituasjoner bli vesentlig redusert.

Helårsprodusenter innenfor frukt- og grøntsektoren

Ved jordbruksoppgjøret 2006 ble Statens landbruksforvaltning bedt om å utrede om det skal tildeles avløsertilskudd ved sykdom til helårsprodusenter innen frukt- og grøntsektoren. Det kan i denne sammenheng vises til at foretak med helårs veksthusproduksjon har rett på avløsning ved sykdom gjennom hele året. For andre foretak med planteproduksjon kan tilskuddet kun gis til avløsning i onnetida.

Det er vanskelig å finne en definisjon og avgrensning på hva som kan regnes som helårs planteprodusenter. Dokumentasjon på leid arbeidskraft vil ikke gi tilstrekkelig kontroll, fordi det ut fra dokumentasjonen ikke kan kontrolleres hva arbeidskraften er nyttet til. Arbeidsbehovet kan også variere mye mellom de ulike produksjonene innen sektoren. Statens landbruksforvaltning viser til at det er få helårs produsenter innenfor frukt- og grønnsakproduksjon. Det er videre pekt på at en avgrensning til kun onneperioden kan være uheldig for flere av de aktuelle produksjonene.

Med grunnlag i avgrensnings- og kontrollproblemene går Statens forhandlingsutvalg i mot å endre gjeldende regelverk på dette området. Statens forhandlingsutvalg legger videre til grunn at foretak med produksjonsperiode ut over onneperioden, skal kunne søke om dispensasjon slik at de kan motta avløsertilskudd ved sykdom i en utvidet periode jamført med onneperioden. Statens landbruksforvaltning må gi retningslinjer for fylkesmannens bruk av dispensasjon i slike tilfeller, slik at det blir en dispensasjonspraksis for reelle forhold.

7.12.2 Tilskudd ved avløsning ved ferie og fritid

Kostnadene til avløsning har økt p.g.a. høyere timebetaling til avløserne. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å øke satsene for ordningen med om lag 6 pst. Sats, maksimalbeløp og bevilgningsbehov framgår av fordelingsskjemaet.

Prosjektet "Friskere Geiter" - kompensasjon for bortfall av avløsertilskudd ferie og fritid

Foretak som deltar i smittesaneringsprosjektet "Friskere Geiter" er ikke berettiget kompensasjon for bortfall av tilskudd til avløsning ved ferie/fritid. Statens forhandlingsutvalg viser til Jordbrukets krav pkt. 6.2.1.1, og legger til grunn at foretak som gjennomfører smittesanering bør kunne motta slik kompensasjon. Kompensasjonen gis med grunnlag i de samme bestemmelser som er fastsatt for kompensasjon for produksjonstilskudd for disse foretakene, jf. kap. 7.11.3 i St.prp. nr.68 (2005-2006). Det vises for øvrig til omtale av prosjektet for 2008 under kap. 7.4.3.

Tilskudd til avløsning ved ferie/fritid – produksjon av hjort

I 2006 var det 66 foretak som søkte om beitetilskudd for hjorteoppdrett. Næringen har vært under stor utvikling i de senere årene. Hjorteoppdrett er underlagt det samme regelverk som for tradisjonelt husdyrhold når det gjelder merking, dyrevelferd og veterinærkontroll. Innsatsfaktorene i oppdrettet er sammenlignbart med hva som er tilfelle for annet grovfôrbasert husdyrhold. Statens forhandlingsutvalg foreslår at foretak med hjorteoppdrett gis tilskudd til avløsning ferie/fritid med en sats på 300 kroner per hjort over 12 mnd. Tilskuddet gis innenfor de samme rammer for øvrig gjelder for tilskuddsordningen (maksimalbeløp mm). Kostnadene er anslått til 1,6 mill. kroner for tilskuddet.

7.12.3 Tidligpensjon for jordbrukere

Statens forhandlingsutvalg går inn for å øke tilskuddssatsene for ordningen som ikke har vært økt mer én gang siden etableringen i 1999. Satsen for enbrukerpensjon økes fra 90.000 til 100.000 kroner og satsen for tobrukerpensjon økes fra 144.000 til 150.000 kroner. Satsøkningen finansieres innenfor eksisterende bevilgning på 122 mill. kroner.

Ved søknad om tidligpensjon til jordbrukere, tobrukerpensjon, er det krav om at ektefellen ikke kan ha mer enn 80.000 kroner i annen inntekt, dvs. inntekt fra annen virksomhet enn jordbruksforetaket. Statens landbruksforvaltning har opplyst at de siste to årene har vært en økning i antall henvendelser angående denne inntektsgrensen. Grensen for hva tidligpensjonistene selv har kunnet tjene uten at tidligpensjonen blir avkortet, har tidligere vært justert for både enbruker- og tobrukerpensjon. Med grunnlag i lønnsutviklingen siden ordningen ble etablert i 1998, foreslår Statens forhandlingsutvalg derfor at grensen for annen inntekt for ektefeller ved tobrukerpensjon økes fra 80.000 kroner til kr. 100.000 kroner.

7.12.4 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Ved akutte krisesituasjoner som ved alvorlig skade eller sykdom, må primærprodusenter i jordbruket være sikret arbeidshjelp til sitt foretak. I 2005 var

det 164 kommuner som hadde en landbruksvikarordning. Jordbrukets forhandlingsutvalg foreslo ved jordbruksoppgjøret 2006 at dette tjenestetilbudet måtte bli landsdekkende. For å oppnå et landbruksvikartilbud for hele landet, mener Statens forhandlingsutvalg at ansvaret for tilbudet bør overføres fra kommunene til avløserlagene. Deres virksomhet tilsvarer i stor grad tilbudet fra landbruksvikartjenesten. Denne omleggingen innebærer samtidig at arbeidsgiveransvaret for landbruksvikarene overføres fra kommunene til avløserlagene.

Kostnadene med kommunenes landbruksvikartjeneste har vært delt mellom staten, brukerne av ordningen og kommunene. Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at en utbygging av det nye landbruksvikartilbudet, herunder endring av arbeidsgiveransvar, bør baseres på at kommunesektoren fortsatt bidrar til finansieringen av ordningen med et beløp i samme størrelsesorden som for 2005. Dette beløpet på 27 mill. kroner forutsettes overført fra Kommunal- og regionaldepartementets budsjett kap. 5571 rammetilskudd til kommuner, post 60 innbyggertilskudd, til Landbruks- og matdepartementet kap. 1150 underpost 78.15 landbruksvikarordningen fra og med 2008. Nærmere oppfølging av hvordan dette bør gjennomføres vil bli omtalt i kommuneproposisjonen for 2008. Saken har vært drøftet på bilaterale møter med KS, Norske Landbrukstenester og fagforeningene som representerer landbruksvikarene.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at en ny landsdekkende ordning etableres fra 1. januar 2008. Det må fastsettes en overgangsperiode for gjennomføringen av omleggingen. I denne avgrensede perioden kan kommuner med et etablert landbruksvikartilbud fortsatt motta det særskilte tilskuddet fra staten knyttet til ordningen.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at landbruksvikarordningen kun skal omfatte foretak som er berettiget tilskudd til avløsning ved sykdom, dvs. at foretaket må ha en næringsinntekt på minst ½ G. Dette er et naturlig valg fordi begge ordningene har som formål å gi produsentene sikkerhet ved sykdom, skade mm. Det var i 2005 om lag 35.000 foretak som oppfylte kravene til å motta avløsertilskudd ved sykdom. Det vil ikke være krav om at jordbruksforetak må være medlem i et avløserlag for å kunne motta bistand fra landbruksvikar.

Som grunnlag for vurdering av forbruket av midler til ordningen har Landbruks- og matdepartementet mottatt innspill fra Norske Landbrukstenester (NLT), som er en paraplyorganisasjon for landets avløserlag. Ut fra erfaringene fra avløserlagene og bruk av landbruksvikarer er det anslått at én landbruksvikar (ett årsverk) kan dekke 150 foretak innenfor beredskapsordningen. Ut fra dette har NLT beregnet et behov på 240 landbruksvikar-årsverk. Statens forhandlingsutvalg finner at det bør være en viss sikkerhetsmargin for å sikre en tilfredsstillende ordning over hele landet, og har derfor lagt til grunn et behov på 250 årsverk.

De totale lønns- og administrasjonskostnadene per landbruksvikar er anslått til 480.000 kroner inklusive avløserlagets kostnader for å dekke rekruttering, opplæring mv. Maksimal dagsats for refusjon ved avløsning ved sykdom er 1.030 kroner, i tillegg kommer mulighet for å nytte refusjon over tilskudd til avløsning ved ferie/fritid. Dette innebærer at bruk av landbruksvikartjenesten blir en rimelig ordning for jordbruksforetakene. Statens forhandlingsutvalg viser til at man med dette ønsker å prioritere gode velferdsordninger for jordbruket.

Ut over bidraget fra kommunesektoren på 27 mill. kroner, er utvidelsen av ordningen beregnet til å kreve en ramme på om lag 32 mill. kroner over Jordbruksavtalen. Det gir et merbehov på ordningen på 15 mill. kroner i tillegg til nåværende bevilgning på 17 mill. kroner. For å unngå at avløserlagene må forskuttere kostnadene med ordningen, utbetales det midler til avløserlagene i 2008 for driften av dette tilbudet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at overnevnte legges til grunn for etablering av en ny ordning fra og med 2008. Det legges til grunn at enkelthetene i forslaget til ny ordning gjennomgås i løpet av forhandlingsperioden.

7.13 Andre politikkområder

7.13.1 Organisering av de tekniske planleggingstjenestene i landbruket

Teknisk planlegging av landbruksbygg var tidligere en tjeneste Fylkeslandbrukskontorene ivaretok. Da Fylkesmannen overtok landbruksavdelingene i 1993, ble de tekniske planleggingstjenestene skilt ut som egne enheter med resultatansvar. Embetene har stått fritt til å avgjøre hvorvidt denne tjenesten skal være en oppgave som embetene selv ivaretar. Tjenesten skiller seg vesentlig fra de andre oppgavene Fylkesmannen ivaretar både med hensyn til innhold og at det er et konkret krav om inntjening.

Per i dag er det 12 fylkesmannsembeter som fremdeles tilbyr denne tjenesten. Hos tre av disse er tjenesten under utvikling, mens 6 embeter har utviklet tjenesten. I de fylkene som har utviklet tjenesten har private firmaer eller forsøksringer overtatt. For å ivareta likeverdige tjenester knyttet til teknisk planlegging for landbruksnæringa over hele landet, er det behov for å se på den framtidige organiseringen.

En arbeidsgruppe nedsatt av LMD bestående av representanter fra landbruksdirektørene, Innovasjon Norge og Statens landbruksforvaltning avga i mars 2007 en rapport om behovet for de tekniske planleggingstjenestene i landbruket. Rapporten peker på at behovet for tekniske planleggingstjenester for landbruksbygg er stort. Det er også behov for en helhetlig prosjekteringsprosess med hensyn til ivaretagelse av byggeskikk og kulturlandskap. I rapporten skisserer arbeidsgruppa 3 ulike modeller for en fremtidig organisering av teknisk planlegging for landbruket, der både private og statlige løsninger blir diskutert. Gruppa mener prinsipielt at det optimale er en modell der planleggings- og rådgivingsoppgaver, herunder også teknisk bygningsplanlegging, utføres av landbrukets egne organisasjoner.

Statens forhandlingsutvalg foreslår med bakgrunn i dette at det blir nedsatt en ny gruppe bestående av representanter fra LMD, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og småbrukarlag, Landbrukets forsøksringer, fylkesmannen og Innovasjon Norge. Denne gruppa får, med bakgrunn i konklusjonene i rapporten fra arbeidsgruppa ovenfor, i oppdrag å foreslå en enhetlig løsning for å dekke landbrukets behov for teknisk bygningsplanlegging i hele landet, herunder eventuelt behov for offentlig støtte. Gruppa skal også foreslå en realistisk innfasing av det nye systemet i hele landet. I den sammenheng må det spesielt tas hensyn til de tre nordligste fylkene

sine utfordringer på området, bla med tanke på hvordan disse fylkene kan fases inn i en ny modell. Gruppa skal avgi rapport innen 01.11.07.

7.13.2 Landbrukets forsøksringer

Landbrukets forsøksringer er et viktig bindeledd mellom forskning og de aktive jordbruksforetakene. Forsøksringene sørger for at ny kunnskap kommer ut til bonden på en effektiv måte. Videre understrekes viktigheten av veiledning innenfor hagebruk og veksthussektoren.

Staten forhandlingsutvalg foreslår å øke bevilgningen til Landbrukets forsøksringer med 3 mill. kroner til 36,4 mill. kroner. Økningen skal dekke lønns- og prisvekst. Statens forhandlingsutvalg støtter Landbrukets forsøksringer sitt arbeid med å optimalisere driften og styrke kompetansen gjennom etablering av større enheter (regionaliseringsprosjektet). Det forventes at Landbrukets forsøksringer gjennomfører det planlagte regionaliseringsprosjektet innenfor rammen av bevilgningen, samt at de deltar i arbeidet angående teknisk planlegging (jf. kapittel 7.13.1).

7.13.3 Forskning

Forskning og forskningsbasert innovasjon er nødvendig for å øke konkurransekraften og verdiskapingen i landbruks- og matsektoren. Forskning og forskningsbasert innovasjon er videre et virkemiddel for å kunne sikre bosetting i distriktene og bidra til en bærekraftig samfunnsutvikling.

Landbruks- og matdepartementet la i mars 2007 fram en ny strategi for forskning og forskningsbasert innovasjon. Her er prioriterte forskningsoppgaver for sektoren synliggjort. Med bakgrunn i strategien og den stramme likviditeten på denne posten kommende år, foreslår Statens forhandlingsutvalg å øke bevilgningen til forskning med 4,5 mill. kroner til 44,5 mill. kroner. I den forbindelse vil Statens forhandlingsutvalg spesielt peke på behovet for kunnskap relatert til økologisk jordbruk. I tillegg er det generelt behov for å øke kunnskapen relatert til miljøutfordringer generelt og klimautfordringene spesielt. Det er videre behov for økt kunnskap relatert til likestilling i landbruket, landbrukets rolle i distriktpolitikken og til juridiske rammebetingelser for norsk landbruk (bl.a. jordvern), samt skatte- og avgiftspolitik.

Bevilgningen til forskning ligger i dag på post 77.13 som er en ordinær post i statsbudsjettet. Dette har vært problematisk for forskningsarbeidet fordi det er vanskelig å styre utbetalinger til kalenderår da prosjektene er flerårige. Statens forhandlingsutvalg foreslår derfor å flytte midlene til forskning over til Landbrukets utviklingsfond, slik at det blir lettere å forvalte midlene uavhengig av kalenderår.

7.13.4 Gjennomgang av Jordbruksavtaleteksten

Statens landbruksforvaltning har forslag til en rekke mindre endringer og presiseringer av bestemmelsene i Jordbruksavtalen. Det legges til grunn at forslagene gjennomgås i løpet av forhandlingsperioden.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold kapittel 1150

8.1.1 Innledning

Det forhandles om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2008. Videre kan partene for å tilpasse bevilgningene til det faktiske behov, foreta endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett for 2007. Partene kan også omdisponere tidligere bevilgede, men ikke disponerte beløp (overførte beløp), som engangsbevilgninger i inneværende budsjettår. Videre kan partene omdisponere tidligere bevilgede midler til reguleringsanlegg, som tilbakebetales fordi anleggene ikke lenger benyttes til formålet.

8.1.2 Overførte beløp fra 2006 og omdisponering av bevilgninger i 2007

Regnskapet for 2006 viser følgende tall sammenlignet med budsjett for kap. 1150:

Tabell 8.1. Overførte beløp 2006-2007. Mill. kroner

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
70	Markedsregulering,	-5,919
74	Direkte tilskudd	2,225
77	Utviklingstiltak	7,061
78	Velferdsordninger	21,892

Overforbruket på post 70 tilsvarende 5,9 mill. kroner i 2006 vil bli orientert om i forklaringene til statsregnskapet, men beløpet overføres ikke. Det betyr at det er 31,178 mill. kroner på kap 1150 som er godkjent overført fra 2006 til 2007. Selv om noe av disse midlene kan være bundet opp i ansvar, er dette fanget opp i forbruksprognosene på de enkelte poster for 2007. Det kan derfor foretas omdisponeringer på budsjettet for 2007 på en slik måte at det gir et merforbruk tilsvarende det overførte beløpet.

Statens forhandlingsutvalg foreslår at de overførte midler fra 2006 på 31,178 mill. kroner omdisponeres slik at bevilgningen til post 50.11 LUF i 2007 økes med 15 mill. kroner og bevilgningen til post 50.12 Skadefondet i 2007 økes med 16,178 mill kroner. Dette gjøres for å styrke fondenes likviditet og egenkapital.

På alle overførbare poster der avtalepartene fastsetter satser pr. enhet som grunnlag for bevilgningsvedtakene, er disse å betrakte som foreløpige. Det vil si at tilskuddsforvalter etter samråd med avtalepartene må justere satsene slik at forbruket ikke overstiger Stortingets bevilgning på posten. På jordbruksavtalen (kapittel 1150) gjelder dette postene 70, 74, 77, og 78.

I forbindelse med fastsettelsen av satser for utbetaling av produksjonstilskudd i februar 2007 ble satsene for beitetilskudd justert opp tilsvarende ca. 20 mill. kroner. Forøvrig ble det ikke foretatt justering av satser i forhold til det som var fastsatt ved jordbruksoppgjøret i 2006. Det ble lagt til grunn at bevilgningen på

post 74 var stor nok til også å dekke kuttet på 28,0 mill kroner på post 74.21 og finansieringen av kuttet ble fordelt på underposter med henholdsvis 13 mill. kroner på post 74.14, 7 mill. kroner på post 74.16 og 8 mill. kroner på post 74.17.

For 2007 legger Statens forhandlingsutvalg til grunn de reviderte forbruksprognosene fra SLF. De viser at utbetalinger med gjeldende satser i 2007 for de overførbare postene kan gi et underforbruk på i størrelsesorden 171,9 mill. kroner. Differansen mellom budsjett og prognosert forbruk er på de ulike postene:

- 5,168 mill. kroner på post 70
- 81,700 mill. kroner på post 74
- 2,313 mill. kroner på post 77
- 82,754 mill. kroner på post 78

Jordbruket har i sitt krav foreslått at ledige midler i 2007 utbetales på underpostene 74.11, 74.14, 74.20, 78.11 og 78.16 basert på en forutsetning om tilbakebetaling på de poster underforbruket har oppstått. Statens forhandlingsutvalg konstaterer at de avtalte satser på de ulike ordningene som ble fastsatt ved jordbruksoppgjøret i 2006, i sin helhet blir utbetalt både når det gjelder post 74 og post 78. Det var dette nivå som ble lagt til grunn for vurdering av inntektsutvikling mellom distrikter, produksjoner og strukturer. Innsparingene skyldes lavere volumer enn forutsatt på de ulike ordningene. Det er derfor ikke grunnlag for å følge det prinsipp om at ledige midler skal tilbakeføres på de ordninger de har oppstått. Ut fra det regelverk Stortinget har fastsatt for statstilskudd skal midlene disponeres der de er mest målrettet. Samtidig må det tas hensyn til forvaltbarhet og transaksjonskostnader.

Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at de frigjorte midlene som oppstår i 2007 utbetales i 2007 som en engangsutbetaling til alle foretak som fikk innvilget søknad om produksjonstilskudd ved søknadsomgangen i august 2006 ut fra følgende:

- Ekstra kulturlandskapstilskudd med 16 kroner pr dekar grovfôrareal og 7 kroner pr. dekar for alt øvrig areal.
- Ekstra tilskudd på 1.000 kroner til alle foretak

På kapittel 4150 post 70 blir det i 2007 prognosert inntekter på til sammen 47,975 mill. kroner som tilbakebetaling av investeringsmidler gitt til reguleringsanlegg som ikke lenger benyttes til formålet (37,8 mill. kroner fra Gartnerhallen, resten fra Prior/Nortura). Statens forhandlingsutvalg legger til grunn at de 47,975 mill. kroner i tilbakebetalte midler omdisponeres til å øke bevilgningen til LUF i 2007. Dette kombineres med å etablere et utviklingsprogram for frukt og grønt under den ordinære innvilgningsrammen for LUF.

8.1.3 Post 50 Fondsavsetninger (mill. kroner)

Under				
post	Ordning	Budsjett 2007	Endring	Budsjett 2007
50.11	Tilskudd til LUF ¹⁾	738,253	140,000	878,253
50.12	Skadefondet for landbruksproduksjon ²⁾	12,750		12,750
	Sum	751,003	140,000	891,003

1) I tillegg omdisponeres 15 mill. kroner av udisponerte overførte beløp fra 2006 til 2007 på posten, samt 47,975 mill. kroner av tilbakebetalte midler på kap 4150 post 70 i 2007.

2) I tillegg omdisponeres 16,178 mill. kroner av udisponerte overførte beløp fra 2006 til 2007 på posten i 2007

8.1.4 Post 70 Markedsregulering (mill. kroner)

Under				
post	Ordning	Budsjett 2007	Endring	Budsjett 2008
	<i>Avsetningstiltak hagebruk</i>	<i>3,900</i>		
	<i>Kollektiv dekn. Oms. avg. hagebruk</i>	<i>10,000</i>		
	<i>Tilskudd til kadaverhandtering</i>	<i>5,000</i>		
70.11	Avsetningstiltak	18,900	0,000	18,900
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevning	175,100	1,000	176,100
70.13	Eksportrestitusjon	7,000	-0,400	6,600
	Sum	201,000	0,600	201,600

8.1.5 Post 74 Pristilskudd (mill. kroner)

Under				
post	Ordning	Budsjett 2007	Endring	Budsjett 2008
73.11	Tilskudd til norsk ull	158,100		158,100
	<i>Grunntilskudd melk</i>	<i>49,300</i>	<i>4,500</i>	
	<i>Distriktstilskudd melk</i>	<i>436,800</i>	<i>13,400</i>	
73.13	Pristilskudd melk	486,100	17,900	504,000
	<i>Grunntilskudd kjøtt</i>	<i>103,000</i>		
	<i>Distriktstilskudd kjøtt</i>	<i>553,000</i>	<i>24,300</i>	
	<i>Distriktstilskudd fjørfekjøtt</i>	<i>3,300</i>		
73.15	Pristilskudd kjøtt	659,300	24,300	683,600
73.16	Distriktstilskudd egg	6,200	0,000	6,200
	<i>Distriktstilskudd potet Nord Norge</i>	<i>2,000</i>		
	<i>DK-tilskudd frukt, bær og grønt</i>	<i>52,800</i>	<i>2,700</i>	
73.17	Distr.- og kval.tilskudd frukt, bær og gr.sak	54,800	2,700	57,500
	<i>Fraktilskudd slakt</i>	<i>50,200</i>		
	<i>Fraktilskudd egg</i>	<i>7,500</i>		
	<i>Stedfrakt kraftfôr</i>	<i>56,000</i>		
	<i>Mellomfraktilskudd korn</i>	<i>93,800</i>		
73.18	Fraktilskudd	207,500	0,000	207,500
73.19	Prisnedskrivning korn	411,496		411,496
73.20	Tilskudd til matkorn	74,820	7,520	
73.21	Tilskudd til nedskrivning av potetsprit	19,000		
	Sum	2077,316	52,420	2129,736

8.1.6 Post 74 Direkte tilskudd (mill. kroner)

Under post	Ordning	Budsjett 2007 ¹	Endring	Budsjett 2008
	<i>Driftstilskudd melk</i>	921,000	-29,500	
	<i>Driftstilskudd kjøttfeproduksjon</i>	58,700	3,300	
74.11	Driftstilskudd	979,700	-26,200	953,500
	<i>Tilskudd til husdyr</i>	1898,400	-8,100	
	<i>Tilskudd bevaringsverdige storferaser</i>	2,500		
74.14	Tilskudd til husdyr	1900,900	-8,100	1892,800
	<i>Tilskudd til dyr på utmarksbeite</i>	233,000		
	<i>Tilskudd til beitende dyr</i>	125,000	53,900	
74.16	Beitetilskudd	358,000	53,900	411,900
	<i>Digitale markslagskart</i>	10,000		
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	2991,669	86,500	3078,169
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	390,000		390,000
	<i>Omleggingstilskudd økologisk landbruk</i>	42,500	-33,500	
	<i>Husdyrtilskudd økologisk landbr.</i>	17,400	14,900	
	<i>Arealtilskudd økologisk landbr.</i>	34,800	13,300	
74.20	Tilskudd til økologisk landbruk	94,700	-5,300	89,400
	Sum	6714,969	100,800	6815,769

1) Budsjettet for 2007 er justert for finansiering av den negative bevilgningen på underpost 74.21 med henholdsvis 13 mill. kroner på 74.14, 7 mill. kroner på 74.16 og 8 mill. kroner på 74.17

8.1.7 Post 77 Utviklingstiltak (mill. kroner)

Under post	Ordning	Budsjett 2007	Endring	Budsjett 2008
	<i>Tilskudd til semin</i>	30,000		
	<i>Tilskudd til veterinærreiser</i>	38,300		
	<i>Tilskudd til organisasjoner</i>	12,770		
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	81,070	0,000	81,070
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	5,520	2,000	7,520
	<i>Forsøksringene</i>	33,400	3,000	
	<i>Forskning</i>	40,000	4,500	
77.13	Tilskudd til forsøksringer og forskning	73,400	7,500	80,900
	<i>Tilskudd til pelsdyrførlag</i>	17,800		
	<i>Tilskudd til pelsdyrfør (refusjon)</i>	5,400		
77.14	Tilskudd til pelsdyrfør	23,200	0,000	23,200
	<i>Produsentrettet rådgivning potet</i>	2,000		
	<i>Tilskudd til produsentsammenslutninger</i>	0,500	0,300	
	<i>Opplysningsvirksomhet frukt, grønt og potet</i>	5,500		
	<i>Utvikling av plantemateriale</i>	9,200		
	<i>Kvalitetstiltak settepotetavl</i>	5,540	0,160	
	<i>Handlingsplan plantevernmidler</i>	13,500		
77.15	Tilskudd til kvalitets og salgsfremmende tiltak	36,240	0,460	36,700
77.17	Tilskudd til fruktlager	8,000	0,000	8,000
	Sum	227,430	9,960	237,390

8.1.8 Post 78 Velferdsordninger (mill. kroner)

Under post	Ordning	Budsjett 2007	Endring	Budsjett 2008
78.11	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1069,519	-0,800	1068,719
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom	166,800	-14,800	152,000
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130,800		130,800
78.14	Tilskudd sykepengeordning jordbruket	88,000		88,000
	<i>Tilskudd til landbruksvikarvirksomhet</i>	<i>17,000</i>	<i>13,000</i>	
	<i>Tilskudd landbrukets HMS-tjeneste</i>	<i>15,000</i>		
78.15	Andre velferdstiltak	32,000	13,000	45,000
78.16	Tidligpensjonsordningen	122,035	-1,000	121,035
	Sum	1609,154	-3,600	1605,554

8.1.9 Kapittel 4150 Markedsordningen for korn (mill. kroner)

Under post	Ordning	Budsjett 2007	Endring	Budsjett 2008
70	Tilbakebetalt tilskudd reguleringsanlegg			
80	Markedsordningen for korn	112,000	0,000	
	Sum	112,000	0,000	112,000

VEDLEGG

Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd

Rammeberegning:	Mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	300,0
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	300,0
+ Avtalepriser	390,0
= Sum avtalepriser og tilskudd 2007/08	690,0
+ Omdisponering oveførte midler fra 2006 til 2007	30,0
= Ramme	720,0
+ Omdisponerte ledige midler i 2007	173,1
Økt sats arealtilskudd etter søknadsomgangen aug. 2006	124,1
Kr 1.000 pr foretak med godkj. søknad om prod.tilskudd i august 2006	49,0

Målpriser

Produkt	Kvantum Mill. l/kg	Verdi Mill. kr.	Målpris Kr / kg	Målpris- endring Kr. pr. l / kg	Total endring mill. kr
Melk , ku og geit	1538,4		3,84	0,09	138,5
Storfe	82,7		40,13	2,00	165,4
Gris	119,5		26,22	-0,80	-95,6
Sau/lam	25,1		46,00	3,00	75,3
Egg	51,3		13,83	0,25	12,8
Poteter	211,5		2,38	0,15	31,7
Grønnsaker		1114,3		4,6%	50,9
Frukt		122,6		4,6%	5,6
Norsk matmel	270,0			0,02	5,4
Sum markedsprisutslag					390,0

Endringer på kap. 1150 og 4150

Post	Endring mill. kr	Budsjett 2007 mill. kr
50 Fondsavsetninger	140,000	751,003
70 Markedsregulering	0,600	201,000
73 Pristilskudd	52,420	2 077,316
74 Direkte tilskudd	100,549	6 714,969
77 Utviklingstiltak	10,000	227,430
78 Velferdsordninger	-3,597	1 609,154
SUM KAP. 1150	299,973	11 580,872
KAP. 4150 Post 80	0,000	145,000

Kapittel 1150 Jordbruksavtalen:

Post	Benevning	Endring mill. kr	Budsjett 2007 mill. kr ¹⁾
50.11	Tilskudd til LUF ²⁾	140,000	738,253
50.12	Tilskudd til skadefondet for landbruksproduksjon ³⁾	0,000	12,750
50	Fondsavsetninger	140,000	751,003
70.11	Avsetningstiltak	0,000	18,900
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	1,000	175,100
70.13	Eksportrestitusjon	-0,400	7,000
70	Markedsregulering, kan overføres	0,600	201,000
73.11	Tilskudd til norsk ull	0,000	158,100
73.13	Pristilskudd melk	17,900	486,100
73.15	Pristilskudd kjøtt	24,300	659,300
73.16	Distriktstilskudd egg	0,000	6,200
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og gr.sak.	2,700	54,800
73.18	Frakttilskudd	0,000	207,500
73.19	Tilskudd til prisnedskrivning korn	0,000	411,496
73.20	Tilskudd til matkorn	7,520	74,820
73.21	Tilskudd til prisnedskrivning potetsprit	0,000	19,000
73	Pristilskudd (overslagsbevilgning)	52,420	2 077,316
74.11	Driftstilskudd, melk- og kjøttfeproduksjon	-26,200	979,700
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	-8,343	1 900,900
74.16	Beitetilskudd	53,900	358,000
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	86,492	2 991,669
74.19	Regionale miljøprogram	0,000	390,000
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	-5,300	94,700
74	Direkte tilskudd, kan overføres	100,549	6 714,969
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	0,000	81,070
77.12	Tilskudd til frøavl med mer	2,000	5,520
77.13	Tilskudd til forsøksringer og forskning	7,500	73,400
77.14	Tilskudd til pelsdyrførlag	0,000	23,200
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak	0,500	36,240
77.17	Tilskudd til fruktlager	0,000	8,000
77	Utviklingstiltak, kan overføres	10,000	227,430
78.11	Tilskudd til avløsning ved ferie/fritid	-0,800	1 069,519
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.v.	-14,800	166,800
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	0,000	130,800
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	0,000	88,000
78.15	Tilskudd til øvrige velferdstiltak	13,000	32,000
78.16	Tidligpensjonsordning	-0,996	122,035
78	Velferdsordninger, kan overføres	-3,597	1 609,154
SUM KAP. 1150		299,973	11 580,872

1) Budsjettet på post 74 er justert for finansiering av den negative bevilgningen på underpost 74.21 med henholdsvis 13 mill. kroner på 74.14, 7 mill. kroner på 74.16 og 8 mill. kroner på 74.17

2) I tillegg utbetales 15 mill. kroner i 2007 av overførte beløp fra 2006

3) I tillegg utbetales 16,1 mill. kroner i 2007 av overførte beløp fra 2006

Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	Kvantum 1.000 tonn	Målpris Kr / kg	Endring Kr / kg	Mill. kr
Hvete, matkorn	306,9	2,12	0,02	6,1
Rug, matkorn	23,4	1,96	0,02	0,5
Førkorn	823,5	1,73	0,02	16,5
Førhvetete, Før rug og Rughvete	90,7	1,73	0,02	1,8
Erter til modning	9,0		0,02	0,2
Såkkorn	62,6		0,02	1,3
Sum norsk korn	1316,2		0,02	26,3
Oljevekster	12,2	4,33	0,05	0,6
Sum korn og oljevekster	1328,4		0,02	26,9

Kap. 4150 Markedsordningen for korn

Post 80	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Sildemel	14,7	0,00	0,00	0,0
Soyamel	140	0,60	0,00	0,0
Urea	4,6	2,60	0,00	0,0
Førhvetete	0,0	0,00	0,00	0,0
Andre førstoffer	0,0	0,00	0,00	0,0
Mel av hvitfiskavfall (refusjon)	0,0	0,00	0,00	0,0
Sum kap 4150.80				0,0
Anslag endring i kraftfôrpris, inkl korn og protein, kr/kg				0,02

Post 73.13 Pristilskudd, melk

	Kvantum Mill. l.	Gjeld. sats Kr / l	Sats- endring Kr / l	Total endring mill. kr
Grunntilskudd geitmelk	19,7	2,47	0,23	4,5
Distriktstilskudd				
Sone A og 0	182,3	0,00	0,00	0,0
Sone B	322,8	0,08	0,01	3,2
Sone C	245,1	0,25	0,01	2,5
Sone D	522,5	0,34	0,01	5,2
Sone E	117,1	0,44	0,01	1,2
Sone F	52,7	0,57	0,01	0,5
Sone G	59,6	0,82	0,01	0,6
Sone H	4	1,03	0,01	0,0
Sone I	11,9	1,61	0,01	0,1
Sone J	11,7	1,70	0,01	0,1
Sum distriktstilskudd, melk	1 529,7		0,01	13,4
Sum post 73.13 Pristilskudd, melk				17,9

Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt		Gjeld.	Sats-	Total
	Kvantum	sats	endring	endring
	Mill. kg	Kr / kg	Kr / kg	mill. kr
Grunntilskudd, kjøtt				
Sau	22,4	3,81	0,00	0,0
Geit	0,3	5,15	0,00	0,0
Sum grunntilskudd, kjøtt	22,7			0,0
Distriktstilskudd, kjøtt				
Sone 1	20,2	0,00	0,00	0,0
Sone 2	53,6	4,05	0,30	16,1
Sone 3	18,7	6,55	0,30	5,6
Sone 4	7,6	10,50	0,30	2,3
Sone 5	0,9	11,10	0,30	0,3
Sau, sone 4	3,1	12,50	0,00	0,0
Sau, sone 5	0,7	13,00	0,00	0,0
Gris Vestlandet	4,8	0,54	0,00	0,0
Gris, sone 4 og 5	5,1	5,40	0,00	0,0
Kylling og kalk., Agd./Vestl./Trl.	16,5	0,20	0,00	0,0
Sum distriktstilskudd, kjøtt	131,2			24,3
Sum pristilskudd kjøtt				24,3

Post 73.16 Distriktstilskudd egg		Gjeld.	Sats-	Total
	Kvantum	sats	endring	endring
	Mill. kg	Kr / kg	Kr / kg	mill. kr
Vestl., Tr.l.	9,6	0,45	0,00	0,0
Nord Norge	1,4	1,05	0,00	0,0
Sum distriktstilskudd egg				0,0

Post 73.18 Fraktilskudd	Endring
	Mill. kr
Innfrakt korn	0,0
Mellomfrakt korn	0,0
Stedsfrakt korn	0,0
Fraktilskudd slakt	0,0
Fraktilskudd egg	0,0
Sum	0,0

Post 73.19 Prisnedskrivning norsk korn		Sats	Endring	Endring
	Kvantum			
	1.000	Kr / kg	Kr / kg	Mill. kr
	tonn			
Prisnedskrivning norsk korn	1234,6	0,318	0,00	0,0
Prisnedskrivning norsk oljefrø	12,2	1,59	0,00	0,0
Prisnedskrivning norske fôrerter	9,0	0,70	0,00	0,0
Økologisk korn	10,0	0,60	0,00	0,0
Sum				0,0

Post 73.20 Tilskudd til matkorn		Sats	Endring	Endring
	Kvantum			
	1.000 tonn	Kr / kg	Kr / kg	Mill. kr
Tilskudd matkorn	376,0	0,202	0,020	7,5

Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku

		Antall	Sats	Sats-	Ny sats	Endring
			kr/bruk/dyr	endring	kr/bruk/dyr	mill. kr
Kumelk Oslofjorden	Antall bruk:	502	58 700	4 000	62 700	2,0
	Antall dyr:	5	11 740	800	12 540	0,0
Kumelk rest Sør-Norge	Antall bruk:	10 824	53 800	4 000	57 800	43,3
	Antall dyr:	246	10 760	800	11 560	0,2
Kumelk Nord-Norge	Antall bruk:	1 486	59 600	4 000	63 600	5,9
	Antall dyr:	54	11 920	800	12 720	0,0
Geitemelk	Antall bruk:	465	59 600	4 000	63 600	1,9
	Antall dyr:	315	2 207	148	2 355	0,0
<u>Samdrifter kumelk etablert før 1.7.2004</u>						
Oslofjorden	2 medlemmer	22	124 800	-12 500	112 300	-0,3
	Flere enn 2 medl.	7	163 700	-19 000	144 700	-0,1
Sør-Norge	2 medlemmer	827	114 800	-12 500	102 300	-10,3
	Flere enn 2 medl.	224	148 700	-19 000	129 700	-4,3
Nord-Norge	2 medlemmer	54	125 100	-12 800	112 300	-0,7
	Flere enn 2 medl.	8	162 800	-18 100	144 700	-0,1
<u>Samdrifter geitemelk etablert før 1.7.2004</u>						
	2 medlemmer	2	125 100	-12 800	112 300	0,0
	3 medlemmer	1	162 800	-18 100	144 700	0,0
<u>Ammekyr</u>						
6-49 kyr	Antall bruk	4102				
6-49 kyr	Antall dyr	42705	1 300	100	1 400	4,3
50 og flere kyr	Antall bruk	46	65 000	5 000	70 000	0,2
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-77,7
Justert bevilgningsbehov flytting av kvoteåret						9,5
Sum driftstilskudd, melk og ammeku		19 190				-26,2

Post 74.14 Produksjonstilskudd, husdyr

	Intervall		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
	Fra	Til					
Melkeku og ammeku (bruk med melkeprod)	1	16	203 088	3 120	0	3 120	0,0
	17	25	38 501	1 584	0	1 584	0,0
	26	50	20 397	396	0	396	0,0
	Sum		261 985				0,0
Storfe	1	250	591 562	787	0	787	0,0
Mjølkegeit	1	125	40 223	900	0	900	0,0
	126	250	1 340	412	0	412	0,0
	Sum		41 563				0,0
Ammekyr, spesialisert (utenfor melkebruk)	1	16	39 015	3 120	0	3 120	0,0
	17	25	5 960	1 584	0	1 584	0,0
	26	50	4 329	396	0	396	0,0
	Sum		49 304				0,0
Sau over 1 år pr 1.jan og ammegeiter	1	75	629 885	624	40	664	25,2
	76	100	46 176	113	247	360	11,4
	100	200	44 576	113	0	113	0,0
	over	200	5 299	0	113	113	0,6
Utegangersau (alle)	1	300	19 956	100	0	100	0,0
	Sum		745 892				37,2
Lammeslakt	kval. O og bedre		872 559	137	0	137	0,0
	kval. O-		66 331	63	0	63	0,0
	Kval P+		40 365	63	-63	0	-2,5
	Kval P og P-		24 824	0	0	0	0,0
	Kjeslakt o. 3,5 kg		7 873	63	0	63	0,0
	Tillegg: Økologisk lam		0	9	0	9	0,0
	Sum		1 011 952				-2,5
Avlsgris Sør-Norge	1	35	40 100	750	250	1 000	10,0
Avlsgris Nord-Norge	1	35	2 719	1 037	250	1 287	0,7
Avlsgris landet	36	70	11 855	594	-594	0	-7,0
Avlsgris landet	71	-	6 834	0	0	0	0,0
	Sum		61 508				3,7
Slaktegris	1	1400	1 361 603	28	0	28	0,0
	1401	2100	82 136	0	0	0	0,0
	2100	-	13 119	0	0	0	0,0
	Sum		1 456 858				0,0
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	723 200	12	0	12	0,0
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	30 857	26	0	26	0,0
Verpehøner, landet	1001	5 000	1 821 854	12	0	12	0,0
Verpehøner, landet	5001	7 500	433 958	0	0	0	0,0
	Sum		3 009 868				0,0
Unghester < 3 år			5 736	1000	0	1 000	0,0
Beløpsavgrensing, utenom utmarksbeite				200 000	20 000	220 000	1,6
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-56,9
Bunnfradrag, pensjonisttrekk m.v.			48 898	5 000	500	4 500	8,6
Sum produksjonstilskudd, husdyr			5 383 127				-8,3

Post. 74.16 Beitetilskudd		Antall	Sats	Endring	Nye	Endring
		dyr	kr/dyr	kr/dyr	satser	mill. kr
					kr/dyr	
Utmarksbeite:	Kyr, storfe, hest	231 945	250	0	250	0,0
	Sau, lam, geit	2 054 349	84	0	84	0,0
Beitetilskudd						
	Sone 1-4 Småfe m.m.	431 633	20	8	28	3,5
	Sone 5-7 Småfe m.m.	1 912 103	20	8	28	15,3
	Sone 1-4 Storfe m.m.	202 325	100	100	200	20,2
	Sone 5-7 Storfe m.m.	379 317	100	100	200	37,9
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-23,0
Sum beitetilskudd						53,9

Post. 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd		Ant.	Sats	Endring	Ny sats	Endring
			kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal		9 619 239	187	7	194	67,3
Bunnfradrag, pensjonisttrekk m.v.		48 898	5 000	500	4 500	15,9
Arealtilskudd, grovfôr		6 102 106				0,0
Arealtilskudd, korn		3 276 319				0,0
Arealtilskudd, potet		138 772				0,0
Arealtilskudd, grønnsaker		54 782				0,0
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal		47 260				0,0
Justert bevilgningsbehov endret grunnvilkår						10,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-6,7
Sum, AK-tilskudd		9 619 239				86,5

Arealtilskudd, grovfôr		Ant. daa	Sats	Endring	Ny sats	Endring
			kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0 - 200 dekar	267 203	75	0	75	0,0
	over 200 dekar	72 449	50	0	50	0,0
Sum		339 652				0,0
Sone 2	0 - 200 dekar	233 265	0	0	0	0,0
	over 200 dekar	82 839	0	0	0	0,0
Sum		316 104				0,0
Sone 3	0 - 200 dekar	433 126	99	0	99	0,0
	over 200 dekar	112 925	50	0	50	0,0
Sum		546 052				0,0
Sone 4	0 - 200 dekar	389 412	99	0	99	0,0
	over 200 dekar	115 191	50	0	50	0,0
Sum		504 604				0,0
Sone 5	0 - 200 dekar	2 961 435	191	0	191	0,0
	over 200 dekar	547 731	50	0	50	0,0
Sum		3 509 166				0,0
Sone 6	0 - 200 dekar	562 322	226	0	226	0,0
	over 200 dekar	198 196	50	0	50	0,0
Sum		760 519				0,0
Sone 7	0 - 200 dekar	88 661	256	0	256	0,0
	over 200 dekar	37 349	50	0	50	0,0
Sum		126 010				0,0
Sum grovfôr alle soner		6 102 106				0,0

<u>Arealtilskudd, korn</u>			Sats	Endring	Ny sats	Endring	
			Ant. daa	kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0-800	dekar	1321156	101	0	101	0,0
	801-	dekar	68164	96	0	96	0,0
Sone 2	0-800	dekar	34877	151	0	151	0,0
	801-	dekar	25	146	0	146	0,0
Sone 3	0-800	dekar	1168802	151	0	151	0,0
	801-	dekar	42842	146	0	146	0,0
Sone 4	0-800	dekar	430557	237	0	237	0,0
	801-	dekar	947	232	0	232	0,0
Sone 5	0-800	dekar	201930	237	0	237	0,0
	801-	dekar	2031	232	0	232	0,0
Sone 6	0-800	dekar	4604	237	0	237	0,0
	801-	dekar	0	232	0	232	0,0
Sone 7	0-800	dekar	384	237	0	237	0,0
	801-	dekar	0	232	0	232	0,0
Sum korn, alle soner			3 276 319	0	0	0,0	

<u>Arealtilskudd, grønnsaker</u>			Sats	Endring	Ny sats	Endring	
			Ant. daa	kr/daa	kr/daa	kr/daa	Mill. kr
Sone 1	0 - 30	dekar	9657	400	0	400	0,0
	31 - 60	dekar	5530	200	0	200	0,0
	over 60	dekar	14349	0		0	0,0
	Sum		29 536				0,0
Sone 2	0 - 30	dekar	2294	400	0	400	0,0
	31 - 60	dekar	953	200	0	200	0,0
	over 60	dekar	3720	0		0	0,0
	Sum		6 967				0,0
Sone 3	0 - 30	dekar	3331	400	0	400	0,0
	31 - 60	dekar	1329	200	0	200	0,0
	over 60	dekar	4701	0		0	0,0
	Sum		9 361				0,0
Sone 4	0 - 30	dekar	2627	400	0	400	0,0
	31 - 60	dekar	922	200	0	200	0,0
	over 60	dekar	1108	0		0	0,0
	Sum		4 657				0,0
Sone 5	0 - 30	dekar	2430	400	0	400	0,0
	31 - 60	dekar	762	200	0	200	0,0
	over 60	dekar	553	0		0	0,0
	Sum		3 745				0,0
Sone 6	0 - 30	dekar	464	1 500	0	1500	0,0
	31 - 60	dekar	33	200	0	200	0,0
	Sum		497				0,0
Sone 7	0 - 30	dekar	19	1 500	0	1500	0,0
	31 - 60	dekar	0	200	0	200	0,0
	Sum		19				0,0
Sum grønnsaker, alle soner			54 782				0,0

<u>Arealtilskudd, potet</u>			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1			34659	50	0	50	0,0
Sone 2			8968	50	0	50	0,0
Sone 3			58534	50	0	50	0,0
Sone 4			13884	50	0	50	0,0
Sone 5			15516	50	0	50	0,0
Sone 6			6835	900	0	900	0,0
Sone 7			376	900	0	900	0,0
Sum poteter, alle soner			138 772				0,0

<u>Arealtilskudd, frukt og bær</u>			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	0 - 30	dekar	7 362	500	0	500	0,0
	31 - 40	dekar	1 311	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	6 247	0	0	0	0,0
	Sum		14 920				0,0
Sone 2	0 - 30	dekar	558	500	0	500	0,0
	31 - 40	dekar	64	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	235	0	0	0	0,0
	Sum		857				0,0
Sone 3	0 - 30	dekar	4 358	500	0	500	0,0
	31 - 40	dekar	745	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	3 144	0	0	0	0,0
	Sum		8 247				0,0
Sone 4	0 - 30	dekar	903	500	0	500	0,0
	31 - 40	dekar	143	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	447	0	0	0	0,0
	Sum		1 493				0,0
Sone 5	0 - 30	dekar	17 302	500	0	500	0,0
	31 - 40	dekar	1 792	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	2 178	0	0	0	0,0
	Sum		21 272				0,0
Sone 6	0 - 30	dekar	453	1 100	0	1100	0,0
	31 - 40	dekar	0	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	0	0	0	0	0,0
	Sum		453				0,0
Sone 7	0 - 30	dekar	18	1 100	0	1100	0,0
	31 - 40	dekar	0	500	0	500	0,0
	over 40	dekar	0	0	0	0	0,0
	Sum		18				0,0
Sum frukt og bær, alle soner			47 260				0,0

Post. 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

		Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Arealtilskudd						
Korn til modning		65 152	250	50	300	3,3
Grønnsaker, frukt og bær		2 674	250	750	1000	2,0
Poteter		1 709	250	250	500	0,4
Grønngjødsling		8 367	363	0	363	0,0
Innmarksbeite * faktor 0,6		36 019	55	20	75	0,7
Annet økologisk areal		235 227	55	20	75	4,7
Sum arealtilskudd økologisk areal		349 148				11,1
Omlaggingstilskudd						
Karensareal 1. år, unntatt innm.beite		23 797	750	-500	250	-11,9
Sum omlaggingstilskudd økologisk areal		23 797				-11,9
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon		Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Ny sats kr/dyr	Endring mill. kr
Melkekyr	AK-sone 1-4	3 365	1 500	0	1500	0,0
	AK-sone 5-7	2 583	1 752	0	1752	0,0
Ammekyr	AK-sone 1-4	1 760	630	315	945	0,6
	AK-sone 5-7	1 417	880	440	1320	0,6
Andre storfe	AK-sone 1-4	7 343	190	95	285	0,7
	AK-sone 5-7	5 423	280	140	420	0,8
Sau over 1 år	AK-sone 1-4	6 145	200	0	200	0,0
	AK-sone 5-7	18 278	260	0	260	0,0
Melkegeit og ammegeit	AK-sone 1-4	90	70	0	70	0,0
	AK-sone 5-7	1 303	90	0	90	0,0
Avlsgris	Landet	91	250	50	300	0,0
Slaktegris	Landet	2 905	40	160	200	0,5
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon						3,2
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-7,7
Sum tilskudd til økologisk jordbruk						-5,3

Post 78.11 Tilskudd for avløsning til ferie og fritid

	Intervall dyr	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Nye satser kr/dyr	Endring mill. kr
Mjølkeku	1 - 8	110 919	2 884	173	3 057	
(bruk med melkeprod)	over 8	148 167	1 957	117	2 074	
	Sum	259 086				
Ammekyr	alle	55 184	534	32	566	
Andre storfe	alle	586 380	417	25	442	
Melkegeit og melkesau	1 - 40	18 641	685	41	726	
(bruk med melkeprod)	over 40	22 216	458	27	485	
	Sum	40 857				
Sau, ammegeit	alle	725 837	363	22	385	
Avlsgris	alle	60 913	824	49	873	
Slaktegris	alle	1 456 858	29	2	31	
Verpehøner, -ender, - kalkuner, -gjess	alle	3 425 677	7,2	0,4	7,6	
Hester	alle	28 471	824	49	873	
Avlskaniner	alle	1 861	206	12	218	
Gjess, kalkuner	alle	852 917	2,5	0,2	2,7	
Ender, livkylling	alle	2 753 706	0,7	0,0	0,7	
Slaktekylling	alle	46 452 626	0,3	0,0	0,3	
Revetisper	alle	70 110	229	14	243	
Mink- og ildertisper	alle	111 393	67	4	71	
Hjort (ny)	alle	5 200		300	300	1,6
Sum effekt av satsendringer						13,4

Avkorting	antall foretak m. maks. utbetaling	Makssats kr/foretak	Endring kr/foretak	Nye satser kr/foretak	Endring mill. kr
Sum effekt av maksimalsatsen	10 068	51 500	3 500	55 000	35,2
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-49,4
Sum tilskudd til avløsning ferie og fritid					-0,8

Vedlegg 2. Beregnet utslag på referansebrukene

Beregnet isolert utslag i brutto inntekter på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, utslag av utbetaling av engangsmidler i 2007, samt endring inkl. og ekskl. økt utnyttning av jordbruksfradrag. Kroner pr. årsverk.

	Før oppgjør 2007 ekskl. skatt	Før oppgjør 2007 inkl. skatt ¹⁾	Utslag eng.m. 2007 Inkl. økt utn. jordb.fradrag	Årsutsl. 2008 ²⁾ ekskl. økt utn. jordb.fradrag	Årsutsl. 2008 ³⁾ inkl. økt utn. jordb.fradrag
1 Melk	175 000	200 800	3 200	20 100	22 800
2 Korn	164 500	211 300	7 300	11 700	13 200
3 Sau	130 200	153 500	3 600	20 300	23 000
4 Melkegeit	181 200	208 000	2 100	16 200	18 300
5 Svin/korn	252 900	289 200	2 100	-20 200	-20 200
6 Egg/korn	241 700	272 500	1 400	19 700	19 700
7 Poteter og korn	205 000	238 800	3 600	23 200	26 300
8 Ammeku	128 100	154 500	5 400	24 000	27 300
9 Frukt/bær og sau	156 100	176 400	1 100	12 300	13 900
10 Fjørfekjøtt/planter	203 100	237 400	2 300	11 200	12 700
11 Økologisk melk, 22 årskyr	191 000	217 600	4 200	20 100	22 800
12 Melk/storfe, 12 årskyr	144 600	167 600	2 900	16 500	18 800
13 Melk/storfe, 21 årskyr	190 600	217 700	3 200	20 800	23 500
14 Melk/storfe, 31 årskyr	214 700	242 200	3 200	24 400	24 400
15 Melk/storfe, 20 årskyr Østl. flatb.	176 700	201 100	3 100	21 300	24 100
16 Melk/storfe, 15 årskyr Østl andre	160 200	184 200	3 000	18 800	21 400
17 Melk/storfe, 26 årskyr Jæren m.m.	194 800	223 700	2 900	22 700	24 000
18 Melk/storfe, 18 årskyr Agd/Roga.	170 000	196 000	3 400	21 800	24 700
19 Melk/storfe, 15 årskyr Vestlandet	165 200	191 000	2 900	19 500	22 000
20 Melk/storfe, 17 årskyr Trøndelag	186 000	212 300	3 100	20 400	23 200
21 Melk/storfe, 16 årskyr N-Norge	176 100	202 000	3 400	17 500	19 900
22 Korn, 211 daa, Østlandet	97 400	143 500	7 500	10 700	12 100
23 Korn, 556 daa, Østlandet	256 900	305 400	7 300	13 500	15 300
24 Korn og korn/svin, Trøndelag	234 000	277 500	3 200	-8 800	-10 000
25 Sau. 101 vinterfôra, Vestlandet	96 300	117 000	3 600	13 900	15 800
26 Sau. 142 vinterfôra, N-Norge	184 700	211 800	3 800	22 700	25 700
27 Sau. 196 vinterfôra, landet	160 600	186 200	3 900	24 500	27 800

1) Inkl. inntektsverdien før skatt av eksisterende jordbruksfradrag, beregnet av BFJ.

2) Bare bruttoutslag av foreslåtte pris- og tilskuddsendringer, ikke prognose på utviklingen fra året før.

3) Bruttoutslag inkl. prisendringer, tilskuddsendringer og verdien av utvidet jordbruksfradrag.